

MASTEROPPGAVE I BKS4590

Studieprogram: Europeiske og amerikanske studier.

Studieretning: Balkan.

(Oppgaven er skrevet på bosnisk)

Oppgavetittel:

„Hvilken vei går Bosnia?“

Førkrigsperioden i Bosnia-Hercegovina 1991-1992.

De forskjellige visjonene av Bosnias fremtid i førkrigsperioden (1991-92)

Kandidatens navn: Derviš Mahić

Velederens navn: Svein Mønnesland.

Vår 2008

Universitetet i Oslo, det humanistiske fakultet.
Institutt for litteratur områdestudier og europeiske
språk

PREDGOVOR

Bosnu i Hercegovinu je u periodu 1992-1995 zadesila nesaglediva tragedija, neviđena u Europi nakon završetka drugog svjetskog rata. Često sam sebi postavljao pitanje da li se ta tragedija, taj besmisleni rat ipak mogao izbjeći ili ako ništa, ublažiti nekom pametnijom politikom. Zanimalo me također koji faktori su doprinjeli ovakvoj jednoj obimnoj drami i tragediji koja je zadesila moju zemlju i moje zemljake, tragedije koja se uvukla u sve pore svakidašnjeg života današnje BiH. To je danas itekako vidljivo. Proces segregacije koji je upravo započeo u predratnom periodu ne jenjava ni dandanas, jer su nacionalne stranke koje su ga tada započele još uvijek na vlasti. Nacionalizam je na vlasti. Zemlja je podijeljena iznutra. Neko je te krvave podjele otvoreno i na očigled čitavog svijeta forsirao, a neko je navodno pod „pritisakom“ pristao na njih. Često puta sam se pitao ko je ustvari Bosnu i Hercegovinu vodio pogrešnim putem i na kraju zemlju doveo u neizvjesnost – u neku vrstu „pat-pozicije“ kakvu imamo danas? Bosna je danas pod statusom „Q“. Prije rata je bila republika, a danas više nije jer su se mnogi poigrali njezinim ustavom i prije svega njezinom sudbinom. Ubijeđen sam da je razorni i negativni proces dezintegracije BiH pokrenut upravo u periodu 1991-1992, zato mislim da se odgovori na pitanja u stilu „zašto je Bosna danas ovakva kakva jeste“ mogu naći upravo u predratnom i naravno u ratnom periodu.

Prošlo je nešto više od dvanaest godina od završetka rata. Neki arhivi iz političkih razloga još uvijek nisu dostupni. U BiH danas postoje mnoga politička tabu mišljenja, prisutno je i politiziranje istorije. Nije ni malo neobično umanjivanje krivice i uvećavanje zasluge nekih vodećih lidera, a sve to zarad spašavanja ugleda nekih političkih stranaka koje su u Bosni i Hercegovini još uvijek na vlasti, ili su djelimično „u vlasti“, a koje su u predratnom i ratnom periodu bile vodeće (pa samim tim i odgovorne) stranke. Stvari se nakon rata često prikazuju netačne i ispolitizirane, zato jer to tako odgovara nekoj vladajućoj stranci. Kult ličnosti je još uvijek prisutan u najgoroj mjeri ne samo u Bosni nego i na čitavom Balkanu. Sloboda štampe i sloboda izražavanja općenito i nije baš na nekom zavidnom demokratskom nivou. Konkretno mi nedostaje više smjelosti i hrabrosti kod istoričara koji su se posvetili predratnom i ratnom periodu, da s malo više smjelosti i malo više svojih riječi pišu o ratnom i predratnom periodu. Sve su to samo neke prepreke u pisanju novije istorije, onakve kakva bi trebala da bude – odvojena od politike, realna i bazirana na stvarnim i provjerenim činjenicama.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 PRIPREME ZA RAD I PRISTUP ISTRAŽIVAČKOM MATERIJALU.....	1
1.2 KRATAK ISTORIJSKI OSVRT.....	3

I. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE BUDUĆNOSTI BiH I DEŠAVANJA U PERIODU JANUAR – JUNI 1991

2. NOVA VLAST I NACIONALNE STRANKE U BiH.....	10
2.1 SDS-OVSKA VIZIJA BUDUĆNOSTI BiH POČETKOM 1991.....	18
2.2 BiH I JUGOSLAVIJA IZ UGLA SDA U PRVOJ POLOVICI 1991.....	20
2.3 SPOROVI OKO SUVERENITETA BiH.....	21
3. RASTURANJE JUGOSLAVIJE - RASTURANJE BOSNE?.....	24
3.1 PROGlašAVANJE REGIJE BOSANSKA KRAJINA.....	28
3.2 DOGOVORI MILOŠEVIĆ – TUĐMAN U KARADORĐEVU.....	31
3.3 TENZIJE I ZAOŠTRAVANJE MEĐUSTRANAČKIH ODNOSA U BiH.....	33
3.4 „TROGLAVA VLAST“ I BOSANSKE DILEME.....	37
3.5 VRIJEME RATOVA.....	39

II. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE BUDUĆNOSTI BiH I DEŠAVANJA U PERIODU JULI - DECEMBAR 1991

4. UZAVRELO BOSANSKOHERCEGOVAČKO LJETO 1991.GODINE.....	40
4.1 ISTORIJSKI SPORAZUM.....	42
4.1.1 PUT KA MIRU ILI PUT KA ROPSTVU?.....	45
4.1.2. ZAŠTO JE ODBAČEN ISTORIJSKI SPORAZUM?.....	48
4.1.3. BH HRVATI PROTIV ISTORIJSKOG SPORAZUMA I KRNJE JUGOSLAVIJE	50
4.1.4 „ISTORIJSKI NESPORAZUM“.....	51
5. OD SPORAZUMA DO OKUPACIJE.....	53
5.1. PROGlašAVANJE SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI – SAO.....	54
5.2. JNA – „GAZDA U TUĐOJ KUĆI“.....	55
5.3 ZVECKANJE ORUŽIJEM, INCIDENTI I POZIVI U RAT.....	56
5.4 DEMONSTRACIJA SILE	57
5.5 IZETBEGOVIĆ: „OVO NIJE NAŠ RAT“.....	58
6. RAZLIČITA VIĐENJA BUDUĆNOSTI BiH U OKTOBRU 1991.....	59
7. JNA PRENOSI RAT IZ HRVATSKE U BiH.....	63
8. USVAJANJE MEMORANDUMA O SUVERENOSTI BiH	63
8.1. PRIJETNJE I IZJAVE KOJE SU OBILJEŽILE JEDNO STOLJEĆE.....	65
8.2. MEMORANDUM O SUVERENOSTI BiH – IZNUĐEN I ZAKAŠNJEJEO POTEZ?.....	66
8.3 PLEBISCIT SRPSKOG NARODA U BiH.....	69
9. ZAOKRET U POLITICI BOSANSKOHERCEGOVAČKOG HDZ-a	72
10. BiH KRAJEM 1991. OKUPIRANA I UCIJENJENA ZEMLJA.....	73

III. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE BUDUĆNOSTI BiH I DEŠAVANJA U PERIODU 01.JANUAR – 06.APRIL 1992.

11. PUT U NEIZVJESNOST	76
11.1. TUĐMANOVA NOSTALGIJA ZA CVETKOVIĆ-MAČEK SPORAZUMOM	77
11.2. PROGLAŠENJE „SRPSKE REPUBLIKE BiH“	78
11.3. KASNA ZABRINUTOST EZ-a ZA BOSNU I HERCEGOVINU.....	80
12.RIVALIZACIJA PROBOSANSKE I ANTIBOSANSKE FRAKCIJE HDZ ...	81
12.1.SMJENA KLJUIĆA I HRVATSKE DILEME -CJELOVITA ILI PODJELJENA BIH?....	82
13. PUT U NEZAVISNOST U NAJNEPOVOLJNIJE VRIJEME	84
13.1. POGLED BEOGRADA NA MOGUĆU NEZAVISNOST BIH	85
13.2. MEĐUNARODNO PRIZNANJE KAO GARANT CJELOVITOSTI BIH?.....	86
14. TRI RAZLIČITE VIZIJE BUDUĆNOSTI BIH U FEBRUARU 1992.	87
14.1.„BOSNA CIJELA IZ TRI DIJELA“ ILI POČETAK DEFINITIVNE PODJELE?	89
14.1.1.EUROPA NE SHVATA BOSNU - LISABON UMJESTO MRKONJIĆA?	90
15. GRAĐANI ODLUČUJU O SUDBINI BOSNE I HERCEGOVINE	92
15.1.PREDVEČERJE RATA - SDSOVSKA UCJENA I GENERALNA PROBA RATA	94
15.2. MEĐUNARODNO PRIZNANJE BIH – PUT U RAT	98
16. UMJESTO ZAKLJUČKA	99

Kojim putem ide Bosna?

Predratni period u Bosni i Hercegovini
januar 1991 – april 1992.

Različite vizije budućnosti Bosne i
Hercegovine u predratnom periodu 1991-
92.

Derviš Mahić

1. UVOD

U ovome radu najviše pažnje ću posvetiti događajima koje smatram presudnim u novijoj bosanskohercegovačkoj istoriji. Predmet istraživanja vezano za ovaj rad su različita viđenja budućnosnoti BiH u predratnom periodu 1991-92. i čemu su takvi različiti stavovi i viđenja na poslijetku vodili. Ja ću ujedno pokušati obaviti jednu vrstu diskusije i predstaviti svoje viđenje situacije u predratnom periodu u BiH. Kroz čitav rad ću pokušati ukazati na faktore koji su tada destabilizirali BiH, i na kraju doveli zemlju u ratno stanje. Istraživanja u ovome radu obuhvataju znatnije događaje od januara 1991. do aprila 1992 (malim dijelom ću se osvrnuti i na sami kraj 1990.godine). Mnogi analitičari su nakon samog rata bili mišljenja da je rat bio neizbježan. Jedan manji broj njih je pak bio mišljenja da se rat ipak mogao izbjeći. Ja ću u ovom radu krenuti od teze da se rat nije mogao izbjeći i da je rat Bosni i Hercegovini nametnut, pa ću u tom kontekstu tražiti argumente i činjenice koje bi mogle učvrstiti ili oslabiti ovu navedenu tezu.

1.1. PRIPREME ZA RAD I PRISTUP ISTRAŽIVAČKOM MATERIJALU

Smatram da je u ovome znanstveno-istaživačkom radu nezaobilazno i od velike važnosti prvenstveno koristiti primarne izvore iz predratnog perioda u BiH. S obzirom na pristup izvorima i arhivima općenito, bilo je potrebno istragu vršiti u BiH, gdje sam u vezi s ovim radom boravio jedno duže vrijeme. Ovdje moram naglasiti da sam bez obzira što sam istragu vršio u Sarajevu također koristio dostupne izvore tj. štampu sa područja Srbije, Hrvatske i Crne Gore. Radi objektivnosti u pisanju rada, konkretno predočavanju dešavanja te njihovoj analizi veoma je važno sagledati različite izvore, te različite tačke gledišta. Također je važno naglasiti da je prilikom istaživanja tj. prikupljanja važnih podataka općenito potrebno imati jedan kritičan pristup prema izvorima. Ja ću u ovome radu nastojati da konstantno kompariram više izvora sa različitih strana, da bi na taj način razlučio šta je ustvari faktum i šta se u stvari zbivalo u datom periodu. Ovakvim pristupom ću pokušati predstaviti što realiniju sliku zbivanja u navedenom periodu.

Lično smatram da upravo predratni period u Bosni i Hercegovini nije dobio dovoljno historijske pažnje. Ratni period sigurno jeste, ali mi se čini da je sa historiskog stajališta predratni period u BiH znatno zanemaren, ili da je na tu temu pisano u nekoj moglo bi se reći žurbi. Mnogi domaći i strani politolizi i historičari su sigurno uložili dosta truda u svoje istraživačke radove, ali je malo onih koji su jasno i detaljno objasnili što se ustvari zbivalo u predratnom periodu u BiH,

drugim riječima šta je ustvari prethodilo ratu, i kakve vizije budućnosti BiH su imale različite političke, da ne kažem nacionalne strane u BiH.

Glavnina podataka koje sam prikupio su iz pisanih medija, dakle štampe. Veliku pažnju ću posvetiti intervjuima lidera vodećih stranaka u BiH i lidera naroda u Jugoslaviji. Ovdje je dakle riječ o intervjuima uglavnom iz predratnog perioda koji su objavljivani u štampi. Posljertatne intervjuje objavljenе u štampi ne smatram manje važnim, ali mislim da većina političara kada sa današnje tačke gledišta govore o predratnom i ratnom periodu daju jednu „stranački obojenu“ sliku zbivanja iz datog perioda. Mnogi političari su poslje završetka rata pokušali umanjiti svoju ličnu odgovornost za rat, ili uveličati svoje dobre zasluge za kasnije postizanje mira i konačan završetak rata. Tako da neki posljertatni intervjui sa poznatim političkim ličnostima često liče na pravdanja ili hvalisanja. Neki od ovih političara su u posljertatnom periodu davali izjave u stilu „mi smo već tada znali“, drugi su pak totalno mijenjali stavove od onih stavova koje su imali u predratnom periodu. Tako da bih ja stavio jedan veliki upitnik na povjerljivost posljertatnih iskaza kod pojedinih političara i lidera. Iz ovakvih razloga sam odlučio da u obzir uzmem uglavnom predratne intervjuje, te da lično ne vršim intervjuisanja.

Kod samog odabira izvora sam se odlučio za novinske kuće koje su se barem po mom mišljenju trudile da situaciju u BiH prikažu realnom. Centralno u ovom istraživačkom radu ipak stoji sarajevski tjednik *Nedjelja*, koja je često uvažavana i cijenjena kao „nestranačka novina“, dakle nije slovila kao neka stranačka ili nacionalistička novina koja je „odabrala stranu“ i stavila se u funkciju neke od političkih stranaka. To je barem moj zaključak što se tiče sarajevske *Nedjelje*. Ipak postoje razne vrste izvora za koje se sa sigurnošću ne može tvrditi da su objektivni, nepristrasni i da nisu glasilo neke političke stranke. Zato ću u ovome radu pokušati da se odnosim krajnje kritično prema izvorima. Analiza podataka u ovome radu je kvalitativnog tipa, i sam pristup je hermenutičke tj. dubinske ili suštinske prirode. Pored *Nedjelje* u opticaju će biti i beogradski *NIN*, beogradsko *Vreme*, beogradska *Borba*, sarajevski *Muslimanski Glas*, sarajevska *Slobodna Bosna*, zagrebački tjednik *Danas*, splitski tjednik *Feral Tribune*, zagrebački *Nacional*, podgorički *Monitor*, te mnogi drugi pisani izvori. Mnoge od ovih novinskih kuća sam odabrao radi komparacije i utvrđivanja povjerljivosti podataka, a i zato što su pojedini predratni intrevjui primjera radi bili dostupni tj. objavljeni samo u nekim od ovih novinskih kuća.. Za mene dakle intervjui pojedinih političkih lidera pretstavljaju važne i fundamentalne elemente ovoga rada.

1.2. KRATAK ISTORIJSKI OSVRT

Da bi se na valjan način opisalo i protumačilo stanje i događaji u Bosni i Hercegovini u predratnom periodu 1991-92, potrebno je osvrnuti se na neke važnije događaje u novijoj historiji BiH. Tako je na primjer važno spomenuti drugo zasjedanje AVOJ-a 29. novembra 1943. godine u Jajcu, kada je BiH proglašena saveznom jugoslovenskom republikom.¹ U bosanskom kraljevskom gradu, Jajcu, su još jednom potvrđene granice i vjekovna posebitost Bosne i Hercegovine, doduše u okviru federalne Jugoslavije koja je tada dobila nacrt o ustavnom ustrojstvu i proglašena državom, a vođa narodnooslobodilačkog pokreta Josip Broz – Tito proglašen maršalom. Bilo kako bilo, BiH je ovim činom u Jajcu na jedan način utvrđena i uvažena kao historijski faktum. To je ipak zemlja koja je još u XII vijeku bila samostalna država – kraljevina. Za BiH su sva zasjedanja AVNOJA i ZAVNOBiH-a općenito, bila veoma važna jer su prije svega potvrđivala i priznavala njenu posebitost. Pored ovih činjenica je isto tako važno spomenuti jugoslovenski Ustav iz 1974. godine koji je BiH učinio ne samo ravnopravnom jugoslovenskom republikom, nego i priznao sva tri njena autohtona naroda kao konstitutivna. Ovo je dakako najviše odgovaralo Bošnjacima, ili tada formalnopravno Muslimanima, koji su tada priznati kao narod, dakle nacija.

Brionski Ustav iz 1974. godine je izbalansirao ravnotežu moći i vlasti u tadašnjoj Jugoslaviji i na taj način u znatnoj mjeri zaštitio „male“ jugoslovenske narode od dominacije velikih. Brionskim Ustavom forsirala se ideja ravnopravnosti naroda i republika Jugoslavije oblikovana u viziji ideje jugoslovenstva. Ustav je malim narodima Jugoslavije u izvjesnoj mjeri garantovao nemogućnost dominacije i majorizacije velikih naroda i jedan znatan oblik samoupravljanja, pa se tako može reći da je brionski Ustav sadržavao konfederalne elemente. Jedna od važnih tačaka brionskog Ustava je svakako bilo pravo na samoopredjeljenje republika Jugoslavije. Međutim, taj isti Ustav smetao je naročito srpskim, a u jednu ruku i hrvatskim nacionalistima koji su isto kao i srpski desetljećima svojatali BiH, u 2. svjetskom ratu deklarirali Bošnjake kao „cvijeće hrvatske nacije“, a Bosnu gledali kao „meki trbuh“ Hrvatske, dakle kao branu od najezde srpstva. Pokušavali su na sličan način kao i srpski nacionalisti da dobiju legitimitet nad Bosnom, cijelom ili nad jednom njenim djelom ovisilo je od historijskog perioda.

Ma kakav on bio, brionski Ustav je ipak i Hrvatima poboljšao status u Jugoslaviji. Ako se uzme u obzir da je novi Ustav dijelom donešen u sijenci albanskih demonstracija na Kosovu

---

¹ Bojić, Mehmedalija, *Historija Bosne i Bošnjaka*, str.223.

krajem šezdesetih godina i „hrvatskog proljeća“ početkom sedamdesetih, jasno je da je novi Ustav stvoren da bi se zadovoljili narodi koji su se osjećali potisnuti, kulturno ugroženi i općenito majorizirani. Ustavom iz 1974. je svaki od naroda dobio ponešto, ali ne i sve željeno, pa tako ni Hrvati a ni Srbi nisu dobili sve što su očekivali, naročito ne teritorije u BiH koje su dugo priželjkivali. Bošnjaci su primjera radi dobili republiku koja je bila ravnopravna sa drugim republikama Jugoslavije, ali koja je isto tako smetala i bila „kost u grlu“ upravo hrvatskim i srpskim nacionalistima. BiH, razumije se, nikada nije bila republika samo jednog naroda. Bošnjaci su priznati kao nacija Muslimani, što je po mom mišljenju apsurd jer je ovakvo definiranje Bošnjaka kao Muslimana u smislu nacije i dalje omogućilo negiranje takve jedne „novokomponovane i izmišljene nacije“ i forsiralo daljnje svojatanje BiH i Muslimana kao nečeg što je ustvari hrvatsko ili srpsko. Iako Muslimani tada nisu priznati kao Bošnjaci, što je naravno njihov vjekovni i jedini valjani naziv, ipak je priznata njihova posebitost, priznati su kao nacija pod imenom o kojem su ponajmanje odlučivali sami. O ovome su dakako raspravljali visoki kadrovi komunističke partije Jugoslavije, mahom Srbi, Hrvati Slovenci pa čak i Makedonci. Ipak je priznavanje Bošnjaka kao nacije Muslimani podrazmjevalo, a i priznavalo, njihovu vjekovnu matičnu pripadnost Bosni i Hercegovini, drugim riječima pravo na svoju republiku, bez obzira na to što to nije bila samo njihova republika.

Srpski nacionalisti su bili mišljenja da je federativna republika Srbija oštećena tim što je izgubila kontrolu nad djelom „srpske zemlje“, nad Kosovom, Vojvodinom, dijelom Hrvatske i Bosne, pa čak i Makedonijom koju su srpski nacionalisti često i nazivali i „južna Srbija“. Kosovo i Vojvodina su brionskim Ustavom definirane kao pokrajine naslonjene na Srbiju. Po mišljenjima mnogih eksperata ustavnog prava ove dvije pokrajine su imale status koji je tako reći bio ravan statusu federativnih republika u Jugoslaviji. Srpski akademici, članovi Srpske akademije nauka i umjetnosti su u drugoj polovici osamdesetih otvoreno kritikovali ustavno ustrojstvo Jugoslavije, navodeći ukratko rečeno da je Jugoslavija jačala na štetu Srbije i na štetu Srba koji su Ustavom iz 1974. podijeljeni na više republika, pa su samim tim postali manjina u pojedinim republikama. Međutim, ovdje se zanemaruje činjenica ravnopravnosti svih naroda Jugoslavije, jer Jugoslavija je tada bila federativna državna tvorevina, a njenih šest naroda su bili konstitutivni na čitavom njenom teritoriju, bez obzira gdje se nalazili. Brionski Ustav je upravo garantovao ravnopravnost. Sa današnje tačke gledišta može se reći da su akademici SANU slutili, da ne kažem priželjkivali raspad Jugoslavije. Ali tu im je upravo smetao brionski Ustav, prema kojem bi republike u

slučaju raspada Jugoslavije iskoristivši pravo na samoopredjeljenje išle kontra velikosrpskim planovima. Hoću da kažem da su samo nacionalisti mogli strahovati od Ustava iz 1974., jer im je takvo ustrojstvo uskraćivalo mogućnost da cijepaju druge republike.

Iz teksta Memoranduma² SANU, čiji su dijelovi prvi put objavljeni u beogradskim *Večernjim novostima* u septembru 1986. se jasno vidi da su zamjerke usmjerene na činjenice da je Ustav iz 1974. učinio da je ogromna kontingenta srpskog naroda ostala van „srpske zemlje“, pa tako i Srbi u Bosni i Hercegovini čija je teritorija gledana ne samo kao srpska, nego i kao „vezivno tkivo“ sa ostalim „srpskim zemljama“ (Krajina, Baranja, Lika, Kordun etc.). Svi Srbi nisu bili okupljeni u jednu srpsku zemlju i čak šta više bili su po mišljenjima nekih i ugroženi. Međutim, stvari su se mogle posmatrati i drugačije ili bolje rečeno na sasvim suprotan način (ako se ne posmatraju „kroz nacionalističke naočale“) – svi Srbi jesu bili na okupu, pa tako i Hrvati i Bošnjaci i svi ostali narodi su upravo bili na okupu unutar državne zajednice kao što je bila Jugoslavija. Forsirati neku ugroženost najvećeg jugoslovenskog naroda je ustvari bila jedna vrsta jakog oružija. To je jedna metoda koja je nažalost kasnije dobro posužila pokušaju realizacije nacionalnog programa. Manipuliranje pojmom „ugroženost“ je ustvari drugim riječima značilo zavaditi narode i ukratko opću nacionalnu mobilizaciju naroda. Potpisnici Memoranduma SANU su dakle priželjkivali preustrojstvo Jugoslavije gdje bi se status Srbije i Srba revidirao u njihovu korist, što je u praksi značilo preustrojstvo na uštrb drugih naroda i republika.

Diranje u Ustav iz 1974 otvorilo je krajem osamdesetih Pandorinu kutiju. Na površinu su izašla i eksplodirala sva dugo skrivana tabu mišljenja koja su sada izazivala reakcije sa svih strana. Jasno je bilo da se u zemlji kao što je to bila Jugoslavija gdje su narodi u velikoj mjeri izmješani, „etnička granica“ ne može povući i učiniti republičkom ili državnom bez rata, ubijanja, prognanstava, i općenito genocida. Dešavanja na Kosovu osamdesetih godina su ubrzala proces razgradnje Jugoslavije i učinila da nacionalizam dobije svoju snagu i akselens. Buđenje i aktiviranje nacionalizma ranih osamdesetih nije mimoišlo ni BiH. Jedna od poznatijih afera ranih osamdesetih u BiH je svakako bio i „Sarajevski proces“. U ovom procesu je 1983. godine kao glavna ličnost procesa optužen i (pred)ratni predsjednik Predsjedništva BiH, Alija Izetbegović radi publiciranja „Islamske deklaracije“ 1983. godine. Ovu deklaraciju, čije je prvo izdanje štampala izdavačka kuća „Srpska reč“, su komunističke vlasti smatrale antidržavnom i kontrarevolucionarnom radnjom, općenito velikom prijetnjom po državu. U deklaraciji je na

---

² <http://www.answers.com/topic/memorandum-of-the-serbian-academy-of-sciences-and-arts>.

primjer kao uzor često spominjan Pakistan koji se kao novonastala islamska republika „uspješno razgraničio“ od Indije i stvorio islamski poredak. Ovakva izlaganja u deklaraciji su upravo smatrana opasnim i često su ukratko interpretirana kao prizivanje krvoprolića i tragedije na prostorima Jugoslavije slične onakve kakva je zadesila Indiju 1948. godine, te dalje kao direktan pokušaj državnog udara i stvaranja islamske države na jugoslovenskim prostorima. Izetbegović je kao prvooptuženi osuđen na svih četrnaest godina zatvora. Činjenica je da je Izetbegoviću kao i većini optuženih u „Sarajevskom procesu“ suđeno više puta, prvi put poslije završetka drugog svjetskog rata radi stvaranja pokreta „Mladi Muslimani“, koji je smatran fundamentalističkim i opasnim, mada nije bilo riječi o militantnom pokretu. Zanimljivo je da je peticiju za puštanje osuđenih u „Sarajevskom procesu“ 06.juna.1986 organizirao niko drugi nego deklarirani srpski nacionalista Vojislav Šešelj podržan članovima SANU koji su tada potpisali peticiju tražeći oslobađanje „muslimanskih intelektualaca.“³ Vjerovatno je srpskim akademikima za pregovarača o kasnijoj podjeli BiH više odgovarala jedna vjerska muslimanska elita koja bi se zadovoljila nekom malom muslimanskom „fildžan državicom“, gdje bi „muslimani prosperitirali“ i gdje bi bili reislamizirani. Muslimani u nacionalnom smislu nisu međutim odođovarali srpskim nacionalistima, ovakvi su na sve načine proganjani i diskvalifikovani.

Jedan od velikih protivnika promjene brionskog Ustava osamdesetih godina bio je svakako bosanskohercegovački političar Hamdija Pozderac, koji je dugo godina bio predsjednik ustavotvorne komisije Jugoslavije, te jedno vrijeme potpredsjednik SFRJ i član Predsjedništva BiH. Kao zagovornik ravnopravne Jugoslavije i zaštitnik Ustava iz 1974., Pozderac je smetao srpskim nacionalistima. Na sarajevskom fakultetu političkih nauka dolazi u sukob sa tadašnjim dekanom na navedenom fakultetu, Vojislavom Šešeljom, kasnije deklariranim četničkim vojvodom⁴ i liderom Srpske radikalne stranke. Pošto je Pozderac poticao iz ugledne partizanske porodice, a bio je i lično uspješan političar, bilo ga je teško ukloniti sa vlasti. Na kraju mu je namještena „afera Agrokomerc“, u ljeto 1987, kada je optužen za kontrarevoluciju zbog izdavanja lažnih mjenica firmi „Agrokomerc“, kojom je tada upravljao Fikret Abdić, u to vrijeme uspješni privrednik iz Cazinske Krajine. Po mom mišljenju afera je bila čista namještaljka koja je trebala da ukloni zaštitnika jugoslovenskog Ustava Hamdiju Pozderca, kojem je također bilo namjenjeno i mjesto predsjednika Jugoslavije. Pozderac bi da je došao na funkciju predsjednika

---

³ Borogovac, Muhamed, *Rat u Bosni i Hercegovini – politički aspekti*, str.28.

⁴ Šešelj je na Vidovdan 28.juna.1989 proglašen srpskim vojvodom u Kanadi.

Predsjedništva Jugoslavije još više smetao srpskim nacionalistima iz čistog razloga što bi braneći Ustav iz 1974. branio i Bosnu i Hercegovinu i općenito prava svih malih naroda i narodnosti. Njegovi stavovi nisu se podudarali sa stavovima nacionalista iz srpskog kruga i on biva primoran na ostavku. Hamdija Pozderac umire u nerazjašnjenim okolnostima⁵ u jeku same hajke na njega. Afera je također i rijedak primjer gdje za neku ekonomsku malverzaciju odgovara ličnost koja uopšte nije ministar financija te republike, nego član republičkog predsjedništva BiH. Generalni direktor privrednog giganta Agrokomerc, Fikret Abdić biva osuđen i zatvoren, a pored njega i mnogi bošnjački kadrovi koji su tada upravljali Agrokomercom. Ova firma je upošljavala oko 15 000 radnika, mahom Bošnjaka iz veoma nerazvijenih i zapostavljenih opština Cazinske Krajine. Diskreditiranje Pozderca koji je rodom bio iz Cazina, hapšenje Abdića i mnogih drugih je kod većine Bošnjaka protumačeno kao sputavanje Bošnjaka, njihovo političko i ekonomsko slabljenje, demoralisanje i ponižavanje, što je u drugoj polovici osamdesetih izazvalo revolt i buđenje nacionalne svijesti i nacionalizma i kod Bošnjaka.

Afera Agrokomerc i uklanjanje Pozderca se također lahko može povezati sa smjenama političara koji su smetali Slobodanu Miloševiću. Upravo su se to vrijeme (1986-87.g.) i u Srbiji dešavale razne afere i smjene, tačnije „čistke“ u komunističkoj partiji Srbije. Milošević tada vješto eliminira svoje neistomišljenike u Srbiji pa i šire. Prvi Miloševićev neistomišljenik u Srbiji je bio predsjednik gradskog komiteta Dragiša Pavlović koji biva smjenjen.⁶ Pavlović je slovio kao antinacionalista i bio je poznat zbog svog kritičnog odnosa prema srpskom nacionalizmu. Ne dugo za Pavlovićem Milošević obara i diskredituje i tadašnjeg predsjednika Srbije, Ivana Stambolića,⁷ koji se također protivio jačanju srpskog nacionalizma i Miloševićevoj politici na Kosovu. U ljeto 1987. prije same afere Agrokomerc Milošević je posjetio Sarajevo i sastao se na tajnom sastanku sa članovima CK SKBiH. Nakon ove posjete uslijedila je afera Agrokomerc. Mislim da se afera Agrokomerc i smjena Pozderca i hapšenje Abdića mogu gledati u jednom širem kontekstu i povezati se sa smjenama u Srbiji. Milošević je išao u smjeru jače centralizacije i ka podređivanju pokrajina i republika Beogradu. U ovom kontekstu je eliminirao svoje protivnike u Srbiji i šire, pa tako i Hamdiju Pozderca, predsjednika ustavotvorne komisije

---

⁵ Smrt Hamdije Pozderca kao „nerazjašnjen slučaj“ slična je po mnogo čemu smrću Mehmeda Spahe lidera JMO u međuratnom periodu, Džemala Bjedića, također istaknutog bosanskohercegovačkog, i jugoslovenskog državnika.

⁶ *Slobodna Bosna*, 06.02.1992, br.15, str. 14.

⁷ *Ibid.*

Jugoslavije i člana Predsjedništva BiH. Izvođenjem ovakvih manevara Milošević je dobio „odvezane ruke“ u vođenju svoje centralističke politike.

Uporedo sa aferama u BiH na Kosovu je već duže vrijeme na snazi bila konfrontacija albanskog i srpskog nacionalizma. U svjetlu događaja na Kosovu jačao je srpski nacionalizam u čitavoj Jugoslaviji koji je jačajući sebe aktivirao i jačao nacionalizme iz ostalih naroda, što naravno nije obećavalo poboljšanje situacije, nego naprotiv konfrontaciju nacionalizama različitih naroda. Mošti srpskog kneza Lazara su 1988 i 1989. godine nošene po Jugoslaviji, pa su tako u ovom „hodačasničkom pohodu“ došle i u BiH, na planinu Ozren gdje se tada okupilo oko 50 000 Srba.⁸ Tada su u BiH izbili oštri politički sukobi već u jesen 1989. godine.⁹ Postavljalo se pitanje kako je moguće da u jednoj formalno komunističkoj Jugoslaviji osamdesetih godina, nacionalizam dobije toliko prostora i jačine? Odgovor naravno može biti činjenica da su lideri kao Milošević komunizam koristili kao alibi, a u stvari su u praksi sprovodili nacionalističku politiku vješto upakovanu u komunizam.

Slobodan Milošević je od strane srpskog naroda uobličen u vožda, što je stara srpska riječ za vođu naroda ili lidera koji zastupa i vodi narod. Milošević po mom mišljenju nije postao vožd zato što je postavljen, nego je on oformljen u vožda voljom srpskih nacionalista, dakle on je slušao njih i radio je ono što su oni dugo željeli da vide. Jedan od lidera kosovskih Srba, i organizator srpskih demonstracija na Kosovu osamdesetih, Miroslav Šolević, je svojevremeno za Miloševića rekao: „Mi ga na vlast nismo doveli, i ovi koji nam sada prigovaraju da smo mi krivci za to, to nije tačno. Ali da smo ga učvrstili na vlasti, da smo od njega stvorili vođu, to je potpuno tačno“.¹⁰ Milošević je slušao mnijenje srpskog naroda i vješto je manipulirao srpskim nacionalizmom. Da bi paradoks bio veći „komunista“ Milošević, često u medijima nazivan i „crvenim voždom“, se uzajamno pomagao i sa pravoslavnom crkvom, a kasnije i sa ekstremnim nacionalističkim pokretima. Nacionalistička retorika je nakon nekoliko desteljeća totalitarnog režima ponovo zahuktala mase. Miloševićeve priče o srpskom pravu na „historijski revanš“ u kontekstu bitke na Kosovu Polju, njegove prijetnje u stilu: „(...)..one nisu oružane bitke ali ni takve nisu isključene“¹¹, stvorile su jednu mučnu situaciju u tadašnjoj Jugoslaviji. Miloševićeve izjave su s pravom tumačene kao prijetnje ratom ili njegovo nagovještavanje, a sami efekt

---

⁸ *Vreme*, 13.01.1992, br.64., str.23.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *BBC* – dokumentarni film “Smrt Jugoslavije“.

¹¹ *Ibid.*

njegove politike je bio homogenizacija Srba, ali također i kontra-efekt, tj. homogenizacija drugih naroda. Postajalo je jasno da su mnoge stvari izmakle kontroli, naročito u prvom dijelu 1989. kada je suspendovana autonomija Kosova i nedugo za tim uvedeno vanredno stanje na Kosovu, što je značilo i upotrebu vojne sile. Sličan scenario se desio i u Vojvodini koja je također izgubila svoju samoupravu. U Vojvodini je postavljen Miloševićev čovjek, a nedugo zatim i u saveznoj republici Crnoj Gori. Mediji u Srbiji su bili pod Miloševićevom kontrolom što mu je naravno omogućilo brz uspon, i daljnje manipuliranje masama. Sve se to jako negativno odrazilo i na BiH. Ipak najozbiljnije je bilo kršenje ljudskih prava u Jugoslaviji, naročito na Kosovu osamdesetih godina, a zatim i direktno kršenje Ustava iz 1974. a to se očitovalo u otimanju demokratski izabrane vlasti, na Kosovu i u Vojvodini, podređivanju dvaju pokrajina pod direktnu kontrolu Beograda. Već tada su postojale su naznake da će se kriza produbiti i eskalirati u sukob.

Na Badnje večer 1989.godine u Crnoj Gori se u prisustvu Željka Ražnjatovića – Arkana i crnogorskog mitropolita Amfilohija Radovića, prema pisanju beogradskog sedmičnog lista *Vreme*, pred Crkvom Svetoga Đorđa pod Goricom pjevalo: „Ko će drugi, ja ću prvi, da pijemo turske krvi“. ¹² Dok se na Ivanovim koritima pjevalo: „Slobodane, pošalji salate, biće mesa, klačemo Hrvate“. ¹³ Politika krajem osamdesetih i početkom dvedesetih je preokrenuta u politiku razdruživanja i zavađanja naroda. Mnogi uticajni političari se ipak jesu dogovarali, pa se može reći da su se bili i ponešto dogovorili, ali je ključni problem u tome što su se dogovarali tajno ¹⁴ i na uštrb drugih, a može se danas reći i na uštrb svojih naroda. Sa sadašnje tačke gledišta može se reći da su planove kovali oni najmoćniji političari, i da su upravo oni imali „ključ rata i ključ mira“ u svojim rukama. Tako su to u prvoj polovici 1991. objašnjavali i mnogi srpski akademičari, pa je u tom kontekstu tadašnji profesor banjalučkog Univerziteta, Mićo Carević izjavio da će „u slučaju raspada Jugoslavije odlučivati sila“. ¹⁵ Dok je srpski član Predsjedništva BiH, Nikola Koljević u martu 1991. izjavio: „Ne može se ni u jednom dijelu Jugoslavije zadržati mir, pa ni u BiH, a da ne bude uspostavljen mir u čitavoj Jugoslaviji“. ¹⁶

---

¹² *Vreme*, 13.01.1992, br.64, str.24.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Tajni dogovor između Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića o podjeli Bosne u Karađordevu – proljeće 1991 o čemu je u Hagu svjedočio sadašnji predsjednik Hrvatske Stipe Mesić.

¹⁵ *NIN*, 19.04.1991, br.2103, str.11.

¹⁶ *Nedjelja*, 10.03.1991, br.55, str.6.

I. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE BUDUĆNOSTI BiH I DEŠAVANJA U PERIODU JANUAR – JUNI 1991

2. NOVA VLAST I NACIONALNE STRANKE U BiH

Nakon skoro pet desetljeća jednopartijskog sistema i komunističkog jednoulja na vlast u Jugoslaviji pa tako i BiH (novembar 1990.) kao federalnoj jugoslovenskoj republici, dolaze nacionalne stranke i višestranakački izbori bivaju faktum. Nažalost, stranke koje su tada dobile najviše glasova i samim tim pobijedile na izborima i formirale novu vlast, bile su nacionalnog, a ne građanskog karaktera. To se kasnije pokazalo kobno za BiH. Tri pobjedničke nacionalne stranke, Stranka demokratske akcije (kao uglavnom bošnjačka), Srpska demokratska stranka i Hrvatska demokratska zajednica stupaju u koaliciju. Ove tri stranke imale su po mom mišljenju u startu neke zajedničke poglede i elemente, a to je da su bile nacionalne i antikomunističke. Prvi zajednički plan ovih nacionalnih stranaka je bio da pobjede i potisnu komuniste i Markovićeve reformiste. Ovdje se dakle može vidjeti smisao udruživanja tri različite stranke u koaliciju. Gledano suštinski, stranke nisu imale mnogo zajedničkog, kada se tiče same srži njihovih stranačkih programa. To se već vidjelo u januaru 1991.

Lideri vodećih nacionalnih stranaka u BiH, SDA, SDS i HDZ su odmah nakon izbora i stvaranja koalicije građanima BiH jasno pokazali da se ipak u nečem sigurno hoće slagati. Dogovorili su se kako da podijele vlast tj. koja partija će upravljati kojom državnom institucijom BiH. Primjera radi na čelu BiH Vlade je bio čovjek iz HDZ-a. Predsjednik Vlade BiH je bio Jure Pelivan iz HDZ-a. Na čelu Skupštine BiH tj. Parlamenta je bio kadar iz SDS-a. Predsjednik Skupštine BiH je dakle bio Momčilo Krajišnik iz SDS-a. Predsjednik Predsjedništva BiH bio je Alija Izetbegović koji je također bio i čelnik stranke SDA. Dakle, skoro jedina stvar oko koje su se vladajuće stranke slagale je da vlast treba podijeliti, ragnuti državne resore, podijeliti državne organe uticaju stranaka. To je naravno otvorilo pitanje i svih ostalih podjela u BiH.

Većina bh. građana uopšte nije uvidjela da su se bosanskohercegovački komunisti početkom devedesetih transformisali, izmjenili u pozitivnom smislu. Može se reći da su i komunisti sami shvatili da se od komunizma mogu uzeti samo poneki elementi, a da je ostatak zreo za izvjesne promjene i modernizaciju. Nakon „perestrojke“ u Sovjetskom savezu komunizam nigdje u Europi nije ostao isti, drugim riječima komunizam je krajem osamdesetih

doživio definitivni politički bankrot, pogotovu nakon pada Berlinskog zida. Krah komunizma u Europi, a potom i u Jugoslaviji tokom 1990. godine je međutim još snažnije reaktivirao nacionalizam koji je definitivno i prije pada komunizma u Europi „nagrizao“ i samu Jugoslaviju, kojoj je upravo komunizam bio jedan od najvažnijih nosećih stubova, ili ja bih rekao „vezna nit“ između republika. Oni koji su sebe u BiH još uvijek nazivali i oslovljavali komunistima ili socijalistima početkom 1990. možda i nisu bili oni „stari komunisti“ iz totalitarnog režima, nego neki novi i moderniji komunisti koji su po mom mišljenju propagirali tada još uvijek jednu dobru ideju za sve, a to je zajednički život svih naroda Bosne i Hercegovine. Stranka SK-SDP (Savez komunista – Socijaldemokratska partija) je bila politički zrela i multietnična stranka predvođena političarima sa dugogodišnjim iskustvom. Isto je važno za stranku SRSJ (Savez reformskih snaga Jugoslavije) na čijem čelu je bio Ante Marković, političar koji je pokušao biti alternativa nacionalističkim liderima, i koji se energično zalagao ne samo za opstanak Jugoslavije, nego i za ekonomski prosperitet zemlje.

Na prvim višestranačkim izborima ogromna većina bh. građana je svoje glasove dala nacionalnim strankama misleći da će im nacionalne stranke donjeti bolji život i dugo uskraćivanu slobodu i bogatstvo. Međutim, stavovi koalicionih stranaka u BiH SDA, HDZ i SDS 1991. godine nisu bili dovoljno bliski, blago rečeno. Sve tri stranke su imale manje više različita viđenja budućnosti BiH. U jednoj ovakvoj situaciji stranke su teško uspjevale doći do konsenzusa kada je bilo riječi o važnim odlukama. Stavovi bosanskohercegovačkog HDZ-a i SDA su se krajem 1990. i tokom 1991. po mnogim pitanjima podudarali, kada je na primjer bilo riječi o usvajanju Deklaracije o suverenosti BiH, i općenito o cjelovitosti i teritorijalnom integritetu BiH (dok je Stjepan Kljuić vodio HDZ BiH). SDS BiH, stranka koja je nastala po uzoru na istoimenu stranku u Hrvatskoj SDS HR, po mnogim pitanjima uopšte nije stavljala interese republike BiH u prvi plan, nego je stavljala stranački interes i interes samo srpskog naroda u prvi plan naspram interesa svih građana BiH. Često se u bosanskohercegovačkim medijima već u prvoj polovici 1991. godine moglo čuti da je jedna od najvećih grešaka, koju je SDA kao partija koja je dobila najviše glasova, bila da je SDA odabrala praviti koaliciju sa drugim nacionalnim strankama – naročito sa SDS-om.

Nacionalne stranke su dakle dobile izbore, i procentualni omjer dobivenih glasova po nacionalnim strankama skoro da je bio identičan nacionalnom sastavu Bosne i Hercegovine. A recimo i to da je kojim slučajem stranka SDS BiH koju je tada vodio Radovan Karadžić

odbačena kao koalicioni partner u vlasti, kao što su to mnogi i predlagali, vjerovatno bi SDS predstavljala opasnu opoziciju koja bi kao najveća bh stranka sa srpskim predznakom još više forsirala navodnu ugroženost srpskog naroda u BiH. Možda bi izolacija SDS od strane SDA i HDZ samo ubrzala proces destabilizacije BiH, jer već se tada moglo vidjeti kako je istoimena stranka SDS u Hrvatskoj postupila kao opoziciona stranka, suspendovanjem republičke vlasti, oružanom pobunom polovicom augusta 1990.godine i nedugo zatim proglašavanjem srpske autonomne oblasti (SAO Krajina). Za to naravno nisu imali zaslugu samo SDS HR i općenito Srbi iz Hrvatske, nego i Milošević koji je tada (1990-91g.) uveliko upravljao srbijanskim medijima koji su detaljno širili dezinformacije o navdom ponavljanju 1941. godine, što je simboliziralo ponavljanje genocida nad Srbima u Hrvatskoj, koji je počinio ustaški režim za vrijeme drugog svjetskog rata. Na snazi u srbijanskim medijima je bila vješta politička manipulacija. Međutim, dobre povode za širenje dezinformacijama davao je naravno tadašnji lider HDZ i predsjednik republike Hrvatske, Franjo Tuđman, koji je često davao neodmjerene izjave koje su zastrašivale Srbe u Hrvatskoj. Zastrašujuće na hrvatske Srbe je dakako djelovala i Hrvatska stranka prava koja je čak šta više stvorila i militantnu paravojnu formaciju HOS (Hrvatske obrambene snage).

Iako naizgled liberalniji od HSP, čelnik HDZ Franjo Tuđman je često griješio i samim tim što je spominjao Hrvatsku kao državu hrvatskog naroda, što je dalje zabrinjavalo hrvatske Srbe. Tuđman se također zalagao da se hrvatski Srbi u novom hrvatskom Ustavu definiraju kao nacionalna manjina, a ne kao konstitutivni narod. Dakle to je bila greška kojom je Tuđman razjario hrvatske Srbe. Međutim, ni hrvatskim Srbima, a ni Miloševiću nije trebalo velikog povoda da krenu secesionističkim i militarističkim putem. Suštinski spor se (gledajući argumantaciju hrvatskih Srba) vodio oko mogućeg izdvajanja Hrvatske iz Jugoslavije, tj. osamostaljenja i nezavisosti Hrvatske, čime bi Srbi u Hrvatskoj bili odvojeni od matice Srbije, što za njih nije bilo prihvatljivo. Isto tako veliki problem su predstavljale i historijske činjenice, genocid počinjen nad Srbima od ustaškog režima za vrijeme 2.svjetskog rata. U suštni Srbi iz Hrvatske nisu bili voljni prihvatiti novu HDZ-ovsku vlast u dijelovima Hrvatske gdje su bili većina. Bilo kako bilo, Srbi iz Hrvatske su ipak prvi krenuli secesionističkim putem, („balvan-revolucijom“) fragmentirajući Hrvatsku, pa samim tim i Jugoslaviju. Tuđman će se tek u ljeto 1991. (dakle tek godinu kasnije) zalagati da Hrvatska napusti Jugoslaviju, dakle izvrši secesiju. Tuđman je ipak morao znati da Srbi iz Hrvatske nisu bili voljni prihvatiti status manjine. Među

hrvatskim Srbima postojale su dvije frakcije. Jednu „mirotvorniju“ frakciju je vodio Jovan Rašković koji je forsirao srpsku autonomiju pa „možda i unutar“ Hrvatske, i druga kasnija frakcija Milana Babića koja je nadvladala i koja je prije svega forsirala totalno otcijepljenje srpskih krajeva od Hrvatske i prisajedinjenje sa Srbijom, što je moglo zvučati logično jedino ako se BiH posmatrala kao dio Srbije. Bilo kako bilo Tuđmanovu grešku je vješto iskoristio Milošević preko beogradskih medija i preko historijskih činjenica, što je bilo dovoljno da se SDS Hrvatske preobrazi u jednu krajnje militarističku i secesionističku stranku. Ovim hoću da kažem da je ista opasnost postojala i u Bosni gdje su Srbi (koji su u glavnom glasali za SDS BiH) sačinjavali jednu trećinu ukupnog stanovništva ove republike. Da je SDS BiH odbačen kao koalicioni partner od strane SDA koja je dobila najviše glasova, vjerovatno bi SDS koju je vodio ultranacionalista Karadžić, mnogo ranije krenula sličnim putem kao i istoimena stranka u Hrvatskoj. Možda bi se stranka SDS BiH mnogo ranije preobrazila u militantnu i secesionističku stranku (što će se kasnije i desiti, doduše u sporijem tempu nego u Hrvatskoj).

Bilo bi međutim interesantno sagledati koje druge opcije su tada postojale, konkretno što se tiče stvaranja nove vlasti u BiH. Primjerice, lideru SDA, Izetbegoviću je savjetovano da vlast pravi sa komunistima i reformistima, te da sarađuje sa Srbima i Hrvatima koji su za zajednički život. Ovdje bi pojam „zajednički život“ okarakterisao kao život u miru i život bez ikakvih nacionalnih i etničkih podjela, dakle nešto sasvim suprotno apartheidu kakv nažalost imamo danas u mnogim dijelovima BiH, što je direktna posljedica nacionalizma i rata.

Jedan od čelnika SDA, kasnije potpredsjednik Vlade BiH, Muhamed Čengić se sjeća: „Razgovarao sam sa tadašnjim komunističkim rukovodiocima Zlatanom Karavdićem, Obadom Piljkom i Markom Čeranićem. Karavdić mi je rekao: „„Birajte ljude iz redova ostalih, birajte komuniste, oni će ići na zajednički život.““ Jedan od osnivača stranke SDA, Adil Zulfikarpašić se upravo zalagao da se vlast pravi sa provjerenim, umjerenim i uglednim ljudima iz srpskog i hrvatskog naroda. Zulfikarpašić je u tom kontekstu svojevremeno izjavio: „Predložio sam da pregovaramo sa umjerenim Srbima i Hrvatima kao što je bio Obad Piljak. Nekolicina vrlo uglednih političara nudili su nam suradnju“.¹⁷

Izetbegović i SDA su dakle imali nekog izbora i očigledno im je nuđena saradnja od uglednih i umjerenih političara, Srba i Hrvata iz stranaka SK-SDP i SRSJ. Jer kada je u pitanju nacionalni ključ, tu 1990.godine nisu postavljani nikakvi kriteriji iz koje stranke recimo jedan

---

¹⁷ Delalić, Medina & Šaćić, Suzana, *Balkan Bluz*, str.89.

predstavnik Srba u Predsjedništvu BiH treba da bude. On je morao biti Srbin, jer je „ključ“ tako nalagao, ali je svakako mogao biti komunista, a isto tako i pripadnik bilo koje druge stranke. Međutim, i Karadžić i Izetbegović su se slagali oko jedne stvari, a to je rušenje komunizma i uklanjanje komunista sa vlasti, i njihovo tjeranje u opoziciju. Nacionalizam je tako poslužio kao instrument za uklanjanje tada već reformisanog komunizma, koji nije bio ni u blizu onog komunizma iz pedesetih do osamdesetih godina. S druge strane, logično bi bilo misliti da je Izetbegović bio svjestan opasnosti od scenarija koji se odvijao u Hrvatskoj, pa je vjerovatno zato pokušavši izbjeći eskalaciju krize u BiH prihvatio vlast dijeliti sa SDS-om misleći da će time spriječiti destabilizaciju BiH. Međutim, on lično je koaliciju sa SDS-om u jednom intervjuu odbranio na sasvim drugi način izjavivši tada : „Meni se činilo da je trebalo ići na koaliciju jer je SDS dobila većinu glasova srpskog naroda. Ovo je bilo vrijedno pokušaja. Trebalo je pokušati da se stvori jedan unutrašnji nacionalni konsenzus“.¹⁸

Može se pretpostaviti da je Izetbegović imao ogromnu averziju prema komunizmu i komunistima. To nije ni malo čudno, s obzirom na Izetbegovićevo ideološko opredjeljenje, sukob sa komunističkom vlašću što ga je na kraju koštalo skoro jedne decenije provedene u zatvoru. Vjerovatno su ovakve okolnosti barem malo doprinjele da u vlast stupi sa Karadžićem, koji je i sam jedno vrijeme proveo u zatvoru radi ekonomskih malverzacija, i koji je prije svega bio meta komunističke vlasti zbog pisanja pjesama sa nacionalističkim sadržajem. Karadžić je dakle bio nacionalista, a znalo se i da mu je otac poslje 2.svjetskog rata osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od pet godina zbog učestovanja u ratu na strani četnika. Izetbegović je međutim smatrao da je koalicija između nacionalnih i komunističkih/socijalističkih stranaka neprirodna. A ja lično mislim da je još neprirodnija koalicija između nacionalnih stranka koje se suštinski ne slažu, koje dakle ne mogu da se dogovore oko same srži, oko fundamentalnih stvari, oko toga kako će im država izgledati i kako i gdje je vide u budućnosti.

Veoma važno je naglasiti da je strankom SDA upravljala „vjerska elita“ većinom nekadašnjih pripadnika pokreta „Mladi Muslimani“. U vrhu su pored Izetbegovića bili i Omer Behmen, Halid i Hasan Čengić i mnogi ostali kojima je suđeno više puta, pa i u sarajevskom procesu. Dakle samim vrhom stranke je upravljala elita koja se mogla okarakterisati više kao vjerska elita nego li nacionalna. Po mom mišljenju nije uopšte bilo logično da ova mala vjerska frakcija vodi stranku SDA jer je velika većina birača koji su svoje glasove na izborima dali SDA

---

¹⁸ Izetbegović, Alija, *Od zatvorenika do predsjednika*, FTV 02.12.2007

bila nacionalnog, a ne vjerskog karaktera. Bošnjaci su se početkom 1990. mogli okarakterisati kao većinom sekulariziran narod. Mislim da vjerska frakcija koja je upravljala strankom SDA uopšte nije reprezentirala mnijenje većine Bošnjaka. Otprilike samo 17% Bošnjaka se polovicom osamdesetih godina računalo pravovjernim muslimanima.¹⁹ Razlika između vjerske i nacionalne elite je prije svega u tome što je vjerska frakcija definitivno gravitirala više prema vjeri nego prema naciji. Naravno kod Bošnjaka su i vjerski i nacionalni elementi isprepleteni, ali stvar je u tome što jedan vjerom opsjednut čovjek kada dođe do „trenutka odluke“ prednost daje vjeri, a ne naciji. To se može vidjeti i u izjavi Izetbegovića: „Bosna nije kumar (idol) da joj se klanja.“ Znajući da je klanjanje idolima jedan od najvećih grijehova u islamu, Izetbegović je svojom izjavom stavio vjeru ispred Bosne. Dakle on je dugim riječima izjavio da Bosna nije svetinja kojoj se treba klanjati, jer samo se Bogu može klanjati. Upravo zbog ovakvih stavova Izetbegovića, doći će i do razilaska između njega i mnogobrojnih uglednih kadrova bosanskohercegovačke političke elite, a kasnije u samom ratu i do puno fatalnijih konsekvenci po BiH. Adil Zulfikarpašić se primjerice pred same izbore zavadio sa Izetbegovićem te je zajedno sa prof.dr. Muhamedom Filipovićem formirao svoju stranku – Muslimansko bošnjačku organizaciju koja nije osvojila znatniji uticaj i koja je poslje izbora bila opoziciona stranka, dakle nije bila u vlasti.

Kako su neki lideri nacionalnih stranaka vidjeli BiH i šta su sve bili u stanju činiti, govori i izjava lidera SDS Karadžića krajem 1990. povodom formiranja vlasti. Dok je gostovao u tv-emisiji RTV Sarajevo, Karadžić je izjavio: „Ako bude izabran Duraković, biće rata. Ako bude izabran Izetbegović, dogovor ćemo se“.²⁰

U ovoj izjavi pred sami kraj 1990. vidimo da je rat definitivno bio jedna od Karadžićevih opcija, i da je on to javno naglašavao. Ali interesantno također može biti to što je lider SDS-a vjerovao da će se s liderom SDA Izetbegovićem uspjeti dogovoriti, a sa dugogodišnjim liderom Saveza komunista i kasnije liderom Socijaldemokratske partije, Nijazom Durakovićem, neće. Duraković koji je kasnije bio član ratnog Predsjedništva BiH se jasno i prije a i u toku samog rata energično suprotstavljao bilo kakvim internim etničkim podjelama BiH, a da ne govorimo o onim „definitivnim“ podjelama Bosne i Hercegovine. Bilo kako bilo, lider SDP, Duraković, iako pro-jugoslovenski nastrojen prije izbijanja rata, bio je svakako jedan od najoštrijih kritičara srpskog

---

¹⁹ Malcom, Noel, *A short History of Bosnia*, str.222.

²⁰ Borogovac, Muhamed, *Rat u Bosni I Hercegovini - politički aspekti*, str.31.

hegemonizma i nacionalizma općenito. Takav stav je imala i sama stranka SDP, koja se suprotstavljala svakom nacionalizmu bez razlike. Poznata je ona prijeratna izjava Durakovića u kontekstu dešavanja na Kosovu krajem osamdesetih kada je izjavio: „Miris tamjana se širi Jugoslavijom i ako se ovako nastavi, bojim se da će nas sve zajedno pogušiti“.²¹

Duraković je dakle već tada vidio šta se sprema i da se Miloševića mora zaustaviti na vrijeme. Ostao je zapažen kao protivnik srpskog nacionalizma, i logično je da ga lider SDS-a nije želio za pregovarača, „saveznika“ pa je zato i izjavio da će biti rat ako Bošnjaci svoje glasove daju Durakoviću, jer on Srbima „ne ide na ruku“, kako bi se to na bosanskom reklo. Nije dakle bio podoban pregovarač. Sada se normalno postavlja pitanje pregovarač u čemu? Prvo, mislim da Duraković za razliku od Izetbegovića (pod uslovom da je dobio glasove najbrojnijeg naroda u BiH – Bošnjaka, a i ostalih), sigurno ne bi izabrao Karadžića i SDS za koalicionog partnera, kada bi bio u poziciji da bira. Drugo, mislim da Duraković, (a to je i u ratu dokazao) nikada ne bi pristao na nekakvu podjelu vlasti i podjelu teritorija na etničkom principu..

Upravo je Karadžić nagovorio Izetbegovića da svaki narod pojedinačno bira svoga reprezentanta u Predsjedništvu BiH. Izetbegović je na to pristao uz obrazloženje da je najpravičnije da svaki narod bira svoga predstavnika u Predsjedništvu BiH. Samim tim je narušen princip građanskog biranja, koje se već tada 1990. voljom lidera nacionalnih stranaka transformisalo u etničko biranje. Prije ovoga, prije prvih višestranačkih izbora Skupština SRBiH (stara vlast) se zalagala da se u Predsjedništvo BiH biraju tri Bošnjaka, dva Srbina, jedan Hrvat i jedan Jugosloven. Pošto je glasanje za predstavnike u Predsjedništvu BiH primarno bilo građansko glasanje, Bošnjaci su u BiH mogli glasati ne samo za Bošnjake nego i Srbe i Hrvate, kao članove Predsjedništva BiH.²² Tako isto su Srbi mogli glasati ne samo za srpskog predstavnika u Predsjedništvu BiH, nego i za hrvatskog i bošnjačkog člana. U istom redosljedu su mogli glasati i Hrvati, međutim ovakav sistem glasanja je odbačen po dogovoru Karadžić – Izetbegović, a na Karadžićevu inicijativu. Zašto je Karadžić već tada mislio da će se sa Izetbegovićem dogovoriti a sa Durakovićem neće, može se pokušati objasniti na više načina. Lider SDA nije slovio kao zagovarač razbijanja Jugoslavije, naprotiv on je „s vremena na vrijeme“ davao jako pozitivne izjave o novoj transformisanoj Jugoslaviji. Politika SDA krajem 1990. i prvoj polovici 1991. se uopšte nije mogla nazvati antijugoslovenskom. Gledano s tog

---

²¹ Duraković, Nijaz: *Prevara Bosne*, str.28.

²² Delalić, Medina & Šaćić, Suzana: *Balkan Bluz*, str.89.

aspekta, bilo je logično da lider SDS prioritira Izetbegovića kao nekog ko je manje više jugoslovenski nastrojen, ako se uzme u obzir da je jedan od glavnih ciljeva SDS bilo ostajanje u bilo kakvoj Jugoslaviji gdje će svi Srbi biti okupljeni, što je bila glavna tačka programa SDS. Međutim, stvar je u tome da je Duraković upravo bio više pro-jugoslovenski nastrojen i od Izetbegovića i od Karadžića zajedno, ali je Duraković pored toga bio i antinacionalista i dugogodišnji lider saveza komunista BiH. Dakle ideološki gledano razlike između dva nacionalna lidera i jednog komunističkog lidera su bile velike. Možda su Karadžić i Izetbegović upravo odgovarali jedan drugome po nekoj nacionalnoj liniji, razumjevanju i planovima. Zna se i to da je na predsjedničkim izborima 1990. godine Fikret Abdić dobio čitava 166 273 glasa više od Izetbegovića.²³ Međutim, uz Izetbegovića je stajao uski krug vjerske elite koja je upravljala strankom SDA, a uz Abdića većina birača. Pored podrške u samom vrhu stranke SDA Izetbegović je kao što sam ranije rekao napravio dogovor sa liderom SDS-a, Karadžićem. Tako da Fikret Abdić biva potisnut, a Izetbegović pored što je prije izbora imenovan predsjednikom stranke SDA, biva izabran i za predsjednika Predsjedništva BiH početkom 1991.godine.

Unatoč Izetbegovićevim brojnim realnim i odmjeranim izjavama koje su manje više indicirale opstanak Jugoslavije kao nove demokratske državne zajednice, poznata je i često citirana i spominjana njegova izjava na predizbornom skupu u Velikoj Kladuši 15.09.1990. Ovo je bio prvi predizborni nastup SDA gdje se okupilo oko tristo hiljada ljudi. Tada je Izetbegović jasno naglasio da BiH bez Hrvatske i Slovenije neće ostati u Jugoslaviji, citirano:

„Moram reći ovdje otvoreno, ako se ostvare prijetnje da Hrvatska i Slovenija izađu iz Jugoslavije, Bosna neće ostati u krnjoj Jugoslaviji. Drugim riječima, Bosna neće i ne pristaje da ostane u velikoj Srbiji i da bude njen dio“. ²⁴

Izjava se naravno može posmatrati kao predizborno sakupljanje glasova, ali isto tako izjava govori kakva je politička atmosfera bila u tadašnjoj Jugoslaviji, i da se već tada očekivao raspad Jugoslavije, tj. odstupanje Slovenije i Hrvatske iz jugoslovenske državne zajednice. Pa je Izetbegović veoma ishitreno uslovio ostajanje BiH u Jugoslaviji ostajanjem Slovenije i Hrvatske u njoj, bez velikog obrazlaganja kako bi se izlazak BiH iz Jugoslavije mogao odraziti na bh.narode. Kasnije je Izetbegović davao brojne izjave koje su bile totalno suprotne od one date u Velikoj Kladuši, pa se tako može reći da je Izetbegović često mijenjao stavove i viđenja BiH u

---

²³ Burg L. Steven & Shoup S. Paul, *The War in Bosnia-Herzegovina*, str.55.

²⁴ Izetbegović, Alija: *Tajna zvana Bosna- govori, pisma i intervjui* str.48.

budućnosti. On je vjerovatno čekao kako će se stvari odvijati u Jugoslaviji općenito i posvetio je puno pažnje odlukama slovenskih i hrvatskih lidera. Na taj način je on budućnost BiH tokom čitave 1990. i 1991. godine gledao kroz odluke slovenskog i hrvatskog rukovodstva, u smislu „ako iz Jugoslavije izađu Slovenci i Hrvati izaći ćemo i mi (BiH)“. To je često obrazlagao time da bi BiH u jednoj skraćenoj Jugoslaviji bez Hrvatske i Slovenije de facto ostala u velikoj Srbiji, i bila bi dominirana od strane Srba. Međutim, Bošnjaka ima i sa druge strane Drine, tačnije u Sandžaku, pa i na Kosovu, i u djelovima Crne Gore. Tako da možda i nije bilo logično to što je Izetbegović često uvjetovao ostanak BiH u Jugoslaviji ostankom Hrvatske i Slovenije koje nisu imale kontingente svojih naroda u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu. Izlazak homogene Slovenije iz Jugoslavije je jedna stvar, a izlazak izmješane i heterogene Bosne gdje ni jedan od tri konstitutivna naroda nije u apsolutnoj većini, sasvim druga stvar. Međutim, srpski nacionalizam je ipak bio zastrašujuće jak. Jugoslavija se početkom devedesetih često nazivala i „Srboslavijom“. Bilo je jasno da Srbi dominiraju Jugoslavijom, da je tresu i kilmaju svojim maksimalističkim ciljevima, što je zastrašivalo i uznemiravalo male jugoslovenske narode.

2.1. SDS-OVSKA VIZIJA BUDUĆNOSTI BiH POČETKOM 1991.

Jedna od izjava koja obilježila početak nove 1991. godine je svakako januarska izjava tadašnjeg lidera SDS-a, Radovana Karadžića koji je tada izjavio sljedeće: „Srbi neće više da rizikuju i da žive rascjepkani po balkanskim državicama. Srpski narod će platiti svaku cijenu ostanka u zajedničkoj državi i ne može dozvoliti da poslje dvjesto godina nastojanja i borbe za državu u kojoj će živjeti Srbi, tu državu izgubi“. ²⁵

U ovoj izjavi tadašnji lider SDS šalje nedvosmislenu poruku i Srbima a i „ostalima“, na koji način on misli (za)voditi srpski narod. „Platiti svaku cijenu“ i „državu u kojoj će živjeti Srbi“ nedvojbeno govori da je Karadžić bio spreman i ratovati za srpsku državu u kojoj će kako on to reče živjeti Srbi. Ovo se docnije i pokazalo tačnim, barem što se same namjere tiče. Lider SDS-a je može se reći od svih političara najaktivnije radio na općoj nacionalnoj mobilizaciji srpskog naroda u BiH. Često je davao oštre i krajnje radikalne izjave koje su nekima ličile na ozbiljne prijetnje, a drugima na obećavanja o velikoj državi gdje će svi Srbi živjeti zajedno. U njegovim izjavama često je manipulirano srpskim žrtvama iz drugog svjetskog rata u kontekstu da se Jasenovac kao takvo zlo više nikada ne smije ponoviti, a sa implicitnom naznakom da bi se to

---

²⁵ Nedjelja, 06.01.1991, br.48, str. 14.

možda moglo i ponoviti ako Srbi ne budu oprezni i jedinstveni. Zastrašivanje srpskog naroda od strane Karadžića imalo je za cilj okupiti sve Srbe u jednu stranku, homogenizirati ih i na taj način upravljati narodom. U predizbornoj kampanji 1990. liderstvu SDS-a je osvajanje glasova naročito išlo za rukom u ruralnim djelovima Bosne i Hercegovine gdje su Srbi bili u većini.

Još u januaru 1991. jedan od poslanika SDS-a Miladin Nedić, veoma oštro i krajnje neodgovorno je nastupio u Skupštini BiH rekavši između ostalog da su : „Srbi pokusni kunići vlasti koju čini antisrpska koalicija na čelu sa Josipom Brozom, te da je BiH kavez srpskog naroda“.²⁶ Glasiti poslanik SDS sa planine Ozren, Nedić, je također dodao da je srpsko nacionalno vijeće Ozrena preuzelo vlast na tom području, i suspendovalo zvaničnu bh vlast te da oni više ne priznaju BiH.²⁷ Dakle, već u januaru imamo slučaj gdje se suspenduje zvanična bh.vlast, gdje se negira BiH, i gdje se vrši direktan udar na republički Ustav ovakvim aktom. Ovdje se dijelom vidi kakvu su budućnost Bosni i Hercegovini već u januaru 1991.godine namjenili pojedini poslanici SDS. Povodom svoje izjave Nedić je oštro kritikovan od svojih stranačkih kolega koji su ga ukorili vjerovatno zato što se naivno „izletio.“ Formalno se SDS zalagala za Jugoslaviju pa je ishitreni Nedić kritikovan, vjerovatno zato što je izletivši se odao „stvarni cilj“ stranke SDS. Zanimljivo je to da Kradžić skoro nikada nije naglašavao da je cilj SDS-a Jugoslavija, nego je radije koristio termine tipa „zajednička država.“

SDS se početkom januara također energično zalagala za smjenu Bogića Bogićevića koji je obavljao funkciju bosanskohercegovačkog člana predsjedništva SFRJ. Iako je Bogićević po nacionalnosti Srbin, on SDS-u nije odgovarao ne samo zato što je bio komunista, nego upravo zato što je bio jugoslovenski nastrojen. Bogićević dakle nije bio „dovoljno dobar Srbin“ ili kako je to i sam Karadžić jednom prilikom i javno izjavio: „Bogić Bogićević mora da ide jer ne izražava mišljenje srpskog naroda“.²⁸ Beogradski sedmičnik NIN je već u januaru 1991. pisao o SDS-ovskom udaru na Bogićevića kojem se nametala navodna „bliskost militantnim Hrvatima“ u zapadnoj Hercegovini.²⁹ Stvari su međutim stajale drugačije. Bogićević se po svojoj savjesti i uvjerenju trudio da u Predsjedništvu SFRJ podjednako predstavlja sve Bosance i Hercegovce, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Bitno je naglasiti da je sama funkcija koju je

---

²⁶ *Nedjelja*, 06.01.1991, br.48, str. 14.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Nedjelja*, 27.01.1991, br.51, str. 7.

²⁹ *NIN*, 11.01.1991, br.2089, str.12,

Bogićević obavljao bila od izuzetno visoke važnosti. (Podsjećam da je Predsjedništvo SFRJ ustvari bilo i Vrhovna komanda JNA.)

Očigledno je bilo da se situacija u Bosni i Hercegovini već u januaru 1991.godine odvijala u negativnom smjeru, i da je već tada jedno krilo SDS-a, ono najekstremnije, išlo putem negiranja BiH i ka uspostavljanju neke vrste paralelnih institucija u republici. Tada nije bilo govora o nekakvom izdvajanju BiH iz Jugoslavije ili o referendumu, pa s tim u vezi nije bilo nikakve osnove tvrditi da je BiH u bilo kojem smislu mogla biti „kavez srpskog naroda“ kako je to tvrdio poslanik SDS-a, koji se eto igrom slučaja prezivao Nedić. Bilo kako bilo, već tada su izgleda barem u nekoj mjeri ipak postojale ambicije da se BiH rasturi.

2.2. BIH I JUGOSLAVIJA IZ UGLA SDA U PRVOJ POLOVICI 1991.

Lideri šest jugoslovenskih republika su se 10.januaru 1991.godine sastali u Sarajevu, gdje su vođeni razgovori o budućoj transformisanoj Jugoslaviji. Bitno je naglasiti da je u prvoj polovici 1991. tadašnji predsjednik Predsjedništva BiH, Izetbegović ustvari zagovarao ostanak BiH u Jugoslaviji, koja bi bila uređena kao asimetrična federacija, u smislu federacija ravnopravnih republika. Dakle vrh SDA, uopšte nije zagovarao nikakvo izdvajanje BiH iz Jugoslavije, nego naprotiv racionalnije i pravičnije preuređenje Jugoslavije. Izetbegović je na sarajevskom susretu i po prvi put iznio svoje viđenje buduće Jugoslavije, za koju su se tada snažno zalagali i međunarodni faktori. Izetbegović je tada izjavio „da Jugoslavija kao minimum zajedničkog življenja mora da sadrži zajedničku vojsku sa mogućim formacijama teritorijalne odbrane, zatim jedinstvene osnove kreditno-monetarnog i poreskog sistema, jedinstveno jugoslovensko tržište, jednu emisionu jugoslovensku banku, jednu monetu koja bi se zvala dinar, i na kraju jedinstven carinski sistem“.³⁰ Na Izetbegovićeve prijedloge najviše primjedbi je imao predsjednik Hrvatske, Franjo Tuđman koji se nije slagao ni sa jednim prijedlogom Izetbegovića. Tuđman je jasno naglasio da će se Hrvatska isključivo zalagati za svoje gospodarstvene interese i za isključivi suverenitet Hrvatske. Hrvatski predsjednik je naglasio da Jugoslaviju vidi kao konfederaciju.³¹

Što se Miloševićevog stava tiče on je već u januaru 1991 jasno naglasio da srpski narod mora da živi u jednoj državi, te da svaka razgradnja Jugoslavije koja bi dovela do smiještanja srpskog naroda u okvire različitih suverenih država nije prihvatljiva. Centralista Milošević je tada

---

³⁰ *NIN*, 25.01.1991, br.2091, str.27.

³¹ *Ibid.*

također dodao: „Za nas moram da kažem, konfederacija nije država“.³² Razgovori o budućoj Jugoslaviji će se nastaviti, iako je već u proljeće 1991. bilo naznaka da su republički lideri daleko od postizanja konsenzusa glede neke buduće Jugoslavije.

2.3. SPOROVI OKO SUVERENITETA BiH

Jedna od prvih velikih nesuglasica između tri koalicione stranke u BiH početkom 1991. godine, bila je svakako „Deklaracija o suverenosti Bosne i Hercegovine“ u februaru 1991. Ovu deklaraciju su sačinili čelnici Stranke demokratske akcije. Deklaracija je definisala BiH, kao kako je to Izetbegović u februaru 1991. izjavio: „republiku suverenih građana“.³³ Cilj deklaracije je vjerovatno bio pokušaj da se utvrdi integritet BiH kao cjelovite i samostalne (dakle suverene) republike, i da se na taj način spriječi uticaj Beograda i Zagreba nad Bosnom, te prije svega spriječi njeno cijepanje ili ostajanje u krnjoj Jugoslaviji. Među poslanicima SDA je postojala bojazan da bi BiH mogla biti podijeljena, pa su deklaracijom htjeli da spriječe jedan takav tragičan ishod. Međutim, poslanici SDA i HDZ nisu naišli na razumjevanje poslanika Srpske demokratske stranke, koji su u Skupštini BiH ponuđenu deklaraciju odbacili pod sumnjom da se radi o majorizaciji srpskog naroda, i o stvaranju nekakve islamske republike na što su naročito beogradski mediji dramatično upozoravali.³⁴

Srpski poslanici su tada bili izričiti u svom stavu da suverenitet ne leži u građanima, već u narodima. Što bi drugim riječima moglo biti interpretirano kao pravo suverenih naroda, (a ne republika) na samoopredjeljenje. Ovo je dakako bila samo pusta želja SDS-a. Ustav iz 1974. je jasno definirao da su republike suverene, a ne narodi. Prema mišljenju Nijaza Durakovića, predratnog lidera SK-SDP, Ustav iz 1974.godine nije primarno određivao Jugoslaviju kao zajednicu naroda, nego kao zajednicu suverenih federalnih jedinica, odnosno država. Upravo se Milošević najenergičnije zalagao da pravo na samoopredjeljenje do otcepljenja imaju narodi, a ne republike. Prema toj koncepciji, referendum se onda ne bi uopšte odžavali unutar tih republika, nego bi se prema Miloševićevom tumačenju izbori trebali održati na teritoriji čitave SFRJ, neovisno od republičkih granica.³⁵ Dakle, SDS BiH se zalagala za ono što je njezin mentor Milošević davno objelodanio, a to je bio neki tvrdi unitaristički, nedemokratski i prije svega neustavni koncept, totalno nepoznat u praksi demokratskih zemalja. SDS je inzistirala na tome da

³² *Nedjelja*, 20.01.1991, br.50, str. 10.

³³ *Nedjelja*, 24.02.1991, br.53, str. 11.

³⁴ *NIN*, 22.02.1991, br.2095, str.16.

³⁵ Duraković, Nijaz: *Prevara Bosne*, str.72-73.

se prvo utvrdi suverenitet naroda, pa da se tek onda utvrđuje suverenitet republike Bosne i Hercegovine, a najglasniji zahtjev SDS je bio da se jedna tako reformirana BiH unatoč svemu u budućnosti nađe u saveznoj državi Jugoslaviji.³⁶ Poslanici SDS su već u proljeće 1991. bili mišljenja da bi se o budućem ustrojstvu BiH trebalo odlučiti referendumom, ali pod uslovom da se takav jedan referendum, dakle izbor, obavi pojedinačno između tri naroda BiH, a nikako na nivou svih građana BiH.³⁷ Čelnici SDS-a su se dakle pribojavali jednog građanskog referenduma gdje je postojala njihova fobija od preglasavanja i majorizacije Srba, pa su se zato energično pozivali na pravo na samoopredjeljenje naroda. Građanska BiH nije dakle ni tada odgovarala srpskim liderima, jer se u jednoj takvoj državi gdje većina građana odlučuje referendumom minimaliziraju šanse da BiH ostane u nekoj skraćenoj Jugoslaviji, bude podijeljena i općenito dovedena u pitanje.

Nakon izvjesnog vremena poslanici stranke SDA i HDZ su u Skupštini BiH ponudili modificiranu verziju deklaracije o suverenosti gdje je stajalo da je BiH „republika suverenih naroda i građana“, koju su poslanici iz SDS-a ponovno odbili. Najvažniji uslov poslanika SDS je u to vrijeme (februar 1991.) bio da u samom tekstu deklaracije BiH mora biti definirana kao jugoslovenska republika, dakle da će ostati u Jugoslaviji. Poslanici SDS su na ovaj način uvjetovali deklaraciju, na što se poslanici iz SDA i HDZ nisu mogli složiti, jer se suverenost po definiciji ne može uvjetovati, a pored toga važno pitanje je tada bilo i u kakvoj to Jugoslaviji i sa kojim republikama vidjeti BiH? Poslanici SDA, SDS i HDZ su već tada sumnjali u cjelovitost šestočlane Jugoslavije. S tim u vezi čelnici HDZ i SDA nisu željeli unijeti ključni zahtjev SDS u deklaraciju, i time zakovati BiH za „bilo kakvu Jugoslaviju“. Izetbegović je u februaru 1991. povodom ovakvih stavova SDS-a izjavio: „Srpska strana hoće da u taj tekst na neki način unese i obavezu da će BiH pod svim okolnostima ostati u budućoj Jugoslaviji, bez obzira kako ona može izgledati. Mi ne prihvatamo uslovljavanje suvereniteta prije svega jer je suverenitet bezuslovan po definiciji, i zato što kompletan problem Jugoslavije nije u našim rukama. On samo djelimično zavisi od nas. Oni (SDS) se već mire s tim da hrvatske republike nema u budućoj Jugoslaviji, što mi naravno ne prihvatamo“.³⁸

Mislim da je deklaracija o suverenosti BiH na neki način primorala poslanike iz tri različite stranke i tri različita naroda da “igraju otvorenih karata“. Dakle, jasno se već tada u

---

³⁶ *NIN*, 22.02.1991, broj 2095, str. 16.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Nedjelja*, 24.02.1991, str. 11.

proljeće 1991. vidjelo kakvu ko Bosnu želi i gdje je vidi. Naravno, stavovi su se mijenjali, jasnije definisali, ali je u biti „Deklaracija o suverenosti BiH“ pored svoga pravog značenja i cilja u jednu ruku dovela do „otkrivanja pozicija“. Na vidjelo su, barem u nekoj blažoj formi, izašle vizije budućnosti BiH, maske su već tada pale. Spor se dakle po mnogo čemu nije vodio samo oko deklaracije, već je to ustvari bio jedan suštinski spor oko same sudbine BiH, njene budućnosti, njenog karaktera itd. S tim u vezi zanimljiva je i izjava lidera HDZ BiH, Stjepana Kluića koji je u februaru 1991.godine izjavio sljedeće:

„Hrvati će bezrezervno podržati deklaraciju u Skupštini republike, gdje će se jasno vidjeti ko je protiv suvereniteta BiH i ko je protiv ove republike“.³⁹

Za Bošnjake i Hrvate je Deklaracija o suverenosti BiH bila neka vrsta garanta, gdje bi se lideri sve tri nacionalne stranke usaglasili o tome da je BiH suverena tj. samostalna, što naravno nije značilo da je nezavisna država. Poslanici SDS su ovakvo nešto „dočekali na nož“ pod sumnjom da je ovakva deklaracija samo uvod u definitivno otcijepljenje BiH od Jugoslavije. Oni nisu shvatili da biti samostalan znači, donositi samostalne odluke i ne biti potčinjen drugima, tj. ne dozvoliti drugima da utječu na unutarnja pitanja jedne republike, ovdje konkretno ne dozvoliti zvaničnom Zagrebu i Beogradu da se miješa u unutarnje stvari u BiH. Kroz istoriju je poznato da se upravo mješanje Beograda i Zagreba na BiH uvijek odražavalo kobno i tragično, tim što je rezultiralo zavađanjem tri bh. naroda, primjer su stravični pokolji u drugom svjetskom ratu. Djelovalo je naprotiv da je SDS željela upravo snažniji uticaj Beograda na Sarajevo.

Deklaraciju o suverenosti su već tada uveliko usvojili parlamenti Srbije, Hrvatske i Makedonije. Lideri SDS su veoma često potencirali pravo srpskog naroda da sam donosi odluke, i pozivali se na pravo na referendum svakog naroda pojedinačno da bi se izbjeglo preglasavanje od strane većine. Stvorena je jedna vještačka fobija (a kasnije i politička kriza) i atmosfera nepovjerenja. No, pokazat će se da Karadžić i SDS nisu bili usamljeni u ovakvim odlukama, idejama i teorijama. Oni su dakako imali beogradsko zaleđe, koje im je omogućavalo i prije svega diktiralo politiku stranke. S druge strane postojala je mogućnost gdje bi BiH kao sastavni dio „nove skraćene Jugoslavije“, mogla biti predmet podkusurivanja Srbije i Hrvatske, tj. podjele o kojoj je već u proljeće 1991.godine ipak bilo riječi.

---

³⁹ *NIN*, 22.02.1991, br. 2095, str. 17.

3. RASTURANJE JUGOSLAVIJE - RASTURANJE BOSNE?

U beogradskoj štampi se već u martu 1991. publiciraju etničke karte i mišljenja raznih „kvazi eksperata“ koji su navodno imali riješenje jugoslovenske krize u svojim rukama. Tako je na primjer beogradski profesor prirodno-matematičkog fakulteta, Jovan Ilić u beogradskom NIN-u objavio publikaciju zvanu „Rešenje“. Ovdje Ilić objašnjava u tri tačke kako bi rješenje za jugoslovensku krizu bilo „da se zapadna Hercegovina i deo Posavine istočno od Bosanskog Broda pripoji Hrvatskoj. Da se istočna Hercegovina pripoji Crnoj Gori. Da Bosna i njoj pripojena SAO Krajina iz Hrvatske postanu novom federativnom jedinicom u federaciji sa Srbijom i Crnom Gorom“.⁴⁰ Čak je objavljena i velika etnička karta Bosne i Hercegovine iz 1983.godine prema kojoj većina BiH pripada Srbima. Zanimljivo je da profesor Ilić već tada namjenjuje Jugoslaviji sudbinu Indije i indijskog stanovništva iz 1948., kada kaže da bi se Srbi iz Hrvatske iz onih djelova u kojima nisu većina trebali preseliti u Srbiju, a Hrvati iz Srbije u Hrvatsku.⁴¹

U Ilićevom izlaganju se dalje jasno vidi kako bi se Srbi i Hrvati trebali nagoditi na račun Bošnjaka, a teritorijalne kompenzacije riješavati komadanjem Bosne i Hercegovine. Već u proljeće 1991. po beogradskim novinskim listovima se vode razgovori i intervjui o „razdruživanju“ naroda Jugoslavije, te diskusije o „novim unutaršnjim granicama“, potrebi da se unutarne granice Jugoslavije revidiraju. Izlažu se mišljenja kako su republičke granice produkt komunitsitičke proizvodljivosti, te da su to „samo administrativne“, a ne historijske i državne granice.⁴² Granicama se začudo zamjera i to što nisu etničkog karaktera. Onda bi valjalo postaviti pitanje kako bi jedna etnička granica mogla izgledati? Naravno da je apsurdno argumentirati protiv republičkih granica i pozivati se na njihovu nelogičnost zato što nisu etničke, ali čini se da se u beogradskoj štapi etničke granice više pominju kao neka potreba u budućnosti. Sve te ideje se izlažu kao da tako nešto uopšte ne bi prethodilo opštem ratu i krvoproliću.

U beogradskom NIN-u se više puta pojavljuju mišljenja da Srbima u BiH pripada 64-70% teritorije, što navodno pokazuju gruntovnički i katastarski planovi, te se iznose konstatacije da „upravo Srbi i ne traže više od toga“.⁴³ Ovdje se naravno i ne spominje prva agrarna reforma⁴⁴ 1920-23.godine koja je muslimanskim zemljoposjednicima oduzela ogromne zemljišne posjede,

---

⁴⁰ NIN, 08.03.1991, br.2097, str.23-24.

⁴¹ Ibid.

⁴² NIN, 01.03.1991, br.2096, str.16.

⁴³ NIN, 22.03.1991, str.10, br.2099

⁴⁴ Filipović, Muhamed: *Bio sam Alijin dipolomata*, str.47-49.

nego se barata poželjnim podacima i teorijama, te starim etničkim kartama koje govore o čudima. Koliko su podaci povjerljivi i karte vjerodostojne govori i to da zapadnohercegovačka općina Grude prema etničkoj karti iz NIN-a ima aposlutnu većinu Bošnjaka, a općepoznato je da Hrvati sačinjavaju približno 99% stanovništva ove zapadnohercegovačke općine.

Dok su jedni zagovarali mijenjanje unutarnih granica Jugoslavije, drugi labavu konfederaciju kao što su to predlagali hrvatski i slovenački predsjednici, bosanskohercegovački predsjednik Alija Izetbegović je krajem februara 1991.godine došao sa jednim novim i neobičnim prijedlogom. Izetbegović je na konferenciji za štampu predložio da bi se nova Jugoslavija trebala urediti tako što bi Slovenija i Hrvatska imale labavije veze sa ostatkom Jugoslavije, dok bi na drugoj strani BiH, Srbija, Crna Gora i Makedonija imale međusobno čvršće veze. Ovaj Izetbegovićev prijedlog naišao je na burne i oštre reakcije naročito među Bošnjacima u BiH. Mnogi su ovakav prijedlog smatrali prodajom BiH Miloševiću. Prof.dr.Muhamed Filipović je Izetbegovićev prijedlog tretirao izdajom i u tom kontekstu izjavio da je „Bosna te večeri zaspala tužna“.⁴⁵ Već sutradan su po sarajevskim ulicama osvanuli pogrdni grafiti kao što su : „Aljo Srbine“ i „SDA izdaja“.⁴⁶ Na račun bosanskog predsjednika padale su tada uvrijede i klevete, te optužbe da su mnogi Izetbegovićevi prijatelji agenti KOS-a.⁴⁷ Izetbegović se dakle nije proslavio svojim novim prijedlogom, pa je već na sljedećoj konferenciji za štampu revidirao svoje stavove i pojašnjavao kako BiH neće stajati u vazalnom ili kolonijalnom odnosu prema bilo kojoj republici, te da je suverenitet i nedjeljivost BiH najvažnija stvar za ovu republiku. Također je naglasio da prijedlog koji je iznio ne važi za neku skraćenu Jugoslaviju u kojoj ne bi bilo Slovenije i Hrvatske. Međutim, Izetbegović je, valjda da bi ponovo vratio povjerenje svojih birača, u Skupštini BiH 05.03.1991 dao izjavu zbog koje je veoma često oštro kritikovan i proglašavan zagovornikom rata. Tada je Izetbegović između ostalog izjavio:

„Po mom mišljenju postoje dva minimalna uvjeta: to je suverena, cjelokupna i demokratska Bosna i ono drugo što je važno, to je miran put do nje. Dakle ne preko građanskog rata i leševa. Put do takve Bosne treba tražiti, treba ga provjeravati, treba tragati za tim putem, treba iskoristavati svaku priliku da se napravi napredak u tom pravcu. Ali ta dva uvjeta koja sam ovdje spomenuo, suverena i cjelovita BiH, i miran put do nje – za mene nemaju isti rang po

---

⁴⁵ *Nedjelja*, 03.03.1991, br.54, str.8.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Nedjelja*, 03.03.1991, br.54, str.9.

vrijednosti. Zbog suverene Bosne ja bih žrtvovao mir. Zbog mira u Bosni, ne bih žrtvovao suverenu Bosnu“.⁴⁸

Ovoga puta Izetbegović se našao na udaru srbijanskih medija i političara zbog svoje ishitrene izjave. Bilo kako bilo, Izetbegović, a sa njim i makedonski predsjednik Kiro Gligorov su ipak tražili neko rješenje za razliku od Miloševića i Tuđmana koji su stajali na već ranije izjašnjenim stavovima, koji se ni u čemu nisu podudarali. Prvi je vidio Jugoslaviju kao preuređenu čvrstu federaciju, gdje bi se unutarnje granice po mogućnosti izmjenile (kao da bi to drugi narodi jedva dočekali). Dok je potonji forsirao ideju o labavoj jugoslovenskoj konfederaciji gdje bi svaka republika imala svoju vojsku, monetu, carinski sistem etc.⁴⁹ Tuđman je drugim riječima forsirao totalnu nezavisnost Hrvatske. Mogućnost postizanja konsenzusa je blijedila naročito nakon sve učestalijih proljetnih oružanih okršaja između pobunjenih hrvatskih Srba i hrvatskih snaga MUP-a u Pakracu u martu 1991. godine.⁵⁰

Jugoslavija je već u martu 1991. počela da se raspada. U ovom kontekstu se može navesti kuluminacija oružanih sukoba između Hrvata i Srba u Hrvatskoj, ali često i Miloševićev govor predsjednicima srpskih opština 16. marta. 1991 na hitno sazvanom sastanku u Beogradu. Obraćajući se predsjednicima srpskih opština Milošević je krajnje otvoreno iznio svoje stavove glede srpskog pitanja i krize u Jugoslaviji. Srbijanski predsjednik je po mom mišljenju u svom izlaganju drugim riječima nagovjestio svoje planove i time jasno dao doznajanja predsjednicima srpskih opština šta im je činiti. U izlaganju je Milošević još jedanput oštro odbacio bilo kakvu konfederativnu Jugoslaviju u kojoj bi srpski narod bio podjeljen, a potom i ugrožen. Odmah nakon ovakvih konstatacija Milošević je dodao i sljedeću izjavu u kojoj se jasno vidi da mu Jugoslavija više nije opcija, nego da mu je interes srpskog naroda općenito na prvom mjestu.

„Ja sam naredio još juče mobilizaciju rezervnog sastava milicije. Dalje, angažovanje i formiranje novih snaga milicije, a vlada je dobila zadatak da pripremi odgovarajuće formacije koje će nas učiniti u svakom slučaju bezbednim, odnosno učiniti sposobnim da branimo interese naše republike, a bogami i interese srpskog naroda izvan Srbije“.⁵¹

U ovoj izjavi tadašnji predsjednik Srbije spominje „odgovarajuće formacije“ i „interese srpskog naroda van Srbije“, što je dovoljno govorilo i što se docnije pokazalo tačnim i tragičnim. Pojava

---

⁴⁸ *Muslimanski Glas* 05.03.1991.

⁴⁹ *NIN*, 25.01.1991, br.2091, str.27.

⁵⁰ *NIN*, 08.03.1991, br.2097, str.8.

⁵¹ *NIN*, 12.04.1991, br.2102, str.40.

„odgovarajućih formacija“ kao što su „Arkanovi tigrovi“, Šešeljevi „Beli orlovi“ i mnogi drugi su samo neke srpske formacije koje će ratovati u Hrvatskoj, a kasnije pustošiti Bosnu, pljačkati, paliti domove i ubijati civile.

Na pitanje predsjednika skupštine opštine Svetozarevo, izvjesnog Cvetkovića, koji je upitao: „šta će biti ako se rasturi Jugoslavija, a ta mogućnost je vrlo moguća“, Milošević je prvo odgovorio pitanjem, a onda je iznio veoma jasan i nedvojben stav:

„Da li ćemo mi da saopštimo preko radija šta ćemo sve da radimo? Ja mislim da to ne možemo da učinimo. A ako treba da se tučemo, bogami ćemo da se tučemo. A nadam se da neće biti toliko ludi da se tuku s nama. Jer ako ne umemo dobro da radimo i privređujemo, bar ćemo znati da se dobro tučemo“ (aplauz).⁵²

U citatu iznad više je nego očigledno kojim putem srbijansko pa i općenito srpsko rukovodstvo ide. Ovdje se otvoreno govori o oružanom sukobu kao jednoj mogućoj alternativni, što će se docnije pokazati kao alternativa broj jedan. Kasnija stvaranja „srpskih autonomnih oblasti“ u BiH pod izgovorom „radi bolje ekonomske funkcionalnosti“ i kasnije naoružavanje bosanskih Srba od strane JNA a po nalogu Miloševića bilo je samo sprovođenje ovakvog izrečenog plana u praksi.

Svi daljnji pregovori o nekakvoj Jugoslaviji su bili kupovanje vremena za mnoge političke aktere, pa tako i za predsjednika Srbije. Milošević kao nesumnjivo najjači autoritet među Srbima već tada je jasno dao doznajanja da Srbi treba da vode računa o svojim interesima.

14.marta 1991. srbijanski član Predsjedništva SFRJ, Borisav Jović, saziva hitnu sjednicu svih članova Predsjedništva, iz svih republika, u svojstvu Vrhovne komande. Milošević je tada preko svog bliskog suradnika, Jovića, pokušao da uvede vanredno stanje u Jugoslaviji, a tada bi JNA imala pravo da vojno interveniše. Međutim, od šest republičkih i dva pokrajniska reprezentanta u Predsjedništvu SFRJ, Joviću je trebalo najmanje pet glasova da „armiji odveže ruke“, što bi tada značilo punu vojnu intervenciju armije, u Hrvatskoj, a i u drugim republikama. Jović je dobio četiri glasa „za“ intervenciju armije, ali nije dobio glas makedonskog člana Predsjedništva SFRJ, pogotovu ne hrvatskog člana Predsjedništva, Stipe Mesića. Na kraju je odluka stajala na bosanskohercegovačkom članu Predsjedništva SFRJ, Bogiću Bogićeviću koji je tada rekao historijsko „ne“, i svojim glasom onemogućio armiji da vojno interveniše u Hrvatskoj i u drugim

---

⁵² *NIN*, 12.04.1991, str.41, br.2102. Beograd.

republikama.⁵³ Upravo zbog svog realnog i odmjerjenog držanja, Bogićević nije odgovarao ni Miloševiću a ni Karadžiću, koji ga je kao što sam naveo, već u januaru 1991. želio smjeniti.

Jugoslovenska narodna armija je prividno pokušavala da se drži neutralnom u nemirima u Hrvatskoj. Međutim, postojalo je sve jasnije da armija kojoj su lojalni bili uglavnom Srbi, sve više postaje srpska armija. Koliko je to već u prvoj polovici 1991.godine bilo očigledno izjavio je i sam Milošević u svom martovskom govoru 1991. tvrdeći da je „u strukturi sadašnjeg sastava Armije oko 60% Srba i Crnogoraca“.⁵⁴ Ali neke okolnosti su učinile da se i niži vojni kadar JNA polahko preobražavao u srpsku vojsku. Primjera radi slovenački, zatim hrvatski, i dobrim dijelom bosanskohercegovački regruti su već u prvoj polovici 1991. godine mahom izbjegavali da se odazivaju na regrutacijske pozive. Milošević je nedostatak regularnih snaga vješto kompenzirao tzv. rezervnim sastavom JNA i policije. Srbijanski predsjednik se kasnije potrudio da svojim ratnicima osigura i visoke plate (novcem iz drugih republika), ne bi li tako stimulirao uspješniji odziv rezervista i kasnije raznoraznih dobrovoljaca, permitiranih osuđenika i delikvenata.

3.1. PROGLAŠAVANJE REGIJE BOSANSKA KRAJINA

U vrijeme Miloševićevog izlaganja u Beogradu sigurno je da je većina Bosanaca i Hercegovaca ipak željela opstanak Jugoslavije, ali Jugoslavije u koj bi Bosna bila i cijela i mirna, a i ravnopravna sa drugim republikama. Međutim, 15.marta.1991. godine, dakle samo dan prije Miloševićevog izlaganja u Beogradu, srpske općine u regionu Banjaluke su proglasile tzv. „Regiju Bosanska Krajina“ (kasnije će se skoro ista područja u BiH nazvati srpske autonomne oblasti – SAO). Petnaest općina sa većinskim srpskim stanovništvom stupaju u sajedinjenje „RBK“. Općine Bosanski Petrovac, Drvar, Bosanska Gradiška, Bosansko Grahovo, Glamoč, Ključ, Mrkonjić Grad, Šipovo, Bosanska Dubica, Srbac, Čelinac, Skender Vakuf, Laktaši, Prnjavor, pa čak i Sanski Most gdje su Bošnjaci imali relativnu većinu. Iza odluke je stajalo vođstvo SDS-a. Na snazi je bila politika vidljivo planski zamišljena u Beogradu po uzoru na srpsku politiku u Hrvatskoj, gdje su Srbi proglasili SAO Krajinu na 1/3 teritorije Hrvatske. Bosanski Srbi, oni koji su svoje povjerenje dali SDS-u, su izgleda već u proljeće 1991. išli putem hrvatskih Srba, tj. putem secesionizma, a za ovakvo nešto je bila potrebna podrška vojnog vrha i prije svega Miloševića, a sprega između Miloševića i JNA je bila očigledna.⁵⁵ Dakle, već u martu

---

⁵³ Duraković, Nijaz, *Prevara Bosne*, str.101.

⁵⁴ *NIN*, 12.04.1991, str.40, br.2102. Beograd.

⁵⁵ Izjava slovenačkog predsjednika Milana Kučana za BBC – „Smrt Jugoslavije“, drugi dio.

1991.godine imamo situaciju gdje se vrši jak udar na zvaničnu vlast u BiH, gdje se po prvi put nakon 1945. najozbiljnije postavlja upitnik na državnost, teritorijalni integritet i postojanost BiH. Poslanici SDA, HDZ i SDP u Skupštini BiH su brzo reagovali odlučno se suprotstavljajući formiranju Regije Bosanska Krajina smatrajući ovaj akt narušavanjem cjelovitosti i teritorijalnog integriteta BiH. Osim protesta, osude i kritike, zvanična bh.vlast nije učinila ništa da spriječi ili sankcioniše ovakav izazov od strane SDS-a, koji bi da je sankcionisan od nejake bh.vlasti vjerovatno dao još veći povod SDS-u da „štiti Srbe“, te tako ubrzao proces destabilizacije BiH.

Formiranje tzv. „Regije Bosanska Krajina“ pod izgovorom da se radi o ekonomskim motivima je bila čista farsa. SDS BiH je već u proljeće 1991. godine išla skoro istim putem kao i istoimena stranka iz Hrvatske. SDS BiH za razliku od SDS HR tada (u proljeće 1991.) još uvijek nije išla putem oružane pobune, za što i nije bilo nikakvog razloga, ali je zato ipak išla putem „uokvirenja“ srpskih krajeva u BiH. Sukobi su se ipak mogli desiti, da je kojim slučajem Izetbegović postupio kao Tuđman u Hrvatskoj, oštro i neodgovorno.

Na snazi je već tada bila fragmentacija BiH, pa i definitivna fragmentacija Jugoslavije i prvi potez ka stvaranju srpskih oblasti u Bosni i Hercegovini i djeljenu republike po etničkom principu, a potom i pokušaj definitivne podjele republike kako su je već u aprilu 1991. zagovarali srbijanski radikali (SRS). U Bijeljini je tada lider radikala Vojislav Šešelj izjavio da sjeveroistočna Bosna treba da se pripoji Srbiji.⁵⁶ Srpski lideri su početkom devedestih izgleda bili mišljenja da će se svi srpski problemi rešiti, zato što su Srbi jaki, raspolažu jakom armijom pod kojom će drugi lahko pokleknuti i ustuknuti, pa će tako prihvatiti rješenja koja bi bila i pogubna za njihove narode. Srpski član Predjedništva BiH Nikola Koljević je u martu 1991. u jednom takvom kontekstu izjavio : „Srbi su najveći narod u Jugoslaviji. Veoma je nezgodno dokazivati svoju veličinu i snagu i vrlo nepopularno“.⁵⁷ A upravo ta snaga o kojoj je Koljević tada govorio je bila u tada Miloševiću podređenoj JNA. Dok se Izetbegović u proljeće 1991. zalagao za nešto što možda i nije bilo realistično, a to je očuvanje i transformacija šestočlane Jugoslavije, lider SDS BiH Radovan Karadžić je u aprilu.1991. u Beogradu na osnivačkoj skupštini udruženja Srba iz BiH u Srbiji, zdušno podržao crnogorskog mitropolita Amifilohilija Radovića kada je ovaj izjavio da „naše istorijsko opredelenje treba da bude savez srpskih država“.⁵⁸ Možda je Karadžić tada na trenutak zaboravio da je glavni cilj njegove stranke očuvanje Jugoslavije, barem formalno

---

⁵⁶ *Nedjelja*, 07.04.1991, br.59, str.10.

⁵⁷ *Nedjelja*, 10.03.1991, br.55, str.7.

⁵⁸ *Nedjelja*, 07.04.1991, br.59, str.10.

gledano. Inzistirati na tome da BiH ostane u bilo kakvoj Jugoslaviji, a sa druge strane podržavati stvaranje neke srpske države govori u stvari mnogo o dvoličnošću politike SDS. Okorijelim nacionalistima Jugoslavija dakle nije bila prvi prioritet, nego su zalučeni nacionalističkom euforijom smatrali da jednom za sva vremena mogu ostvariti vjekovni san, a to je srpska država. Jugoslavija je po mnogo čemu bila samo izgovor da se BiH veže, te da se „srpske zemlje ne dijele granicom na Drini“.

Izgledalo je tada, a danas se može reći da su Milošević i Tuđman kao dva najjača politička autoriteta već u prvoj polovici trgali Jugoslaviju, a samim tim i Bosnu. Oni su to kasnije vješto radili dijelom preko svojih političkih piona, a i lično. Jedan je kao po nekom dogovoru nudio rješenje sa kojim se potonji uopšte nije slagao. Mogućnost postizanja konsenzusa tada nije postojala. Srbijansko vođstvo se već u prvoj polovici 1991.godine mirilo sa izlaskom Slovenije i Hrvatske iz Jugoslavije. Začuđujuće je to da se srbijanski lideri uopšte nisu protivili izlaskom Slovenije. Milošević je tako jednom prilikom slovenačkom rukovodstvu nonšalantno dobio: „ma idite bre što pre“.⁵⁹ Sticao se dojam da je srbijansko rukovodstvo tjeralo Sloveniju iz Jugoslavije, ako ništa požurivalo njen istup iz zajedničke državne zajednice. Međutim, što se Hrvatske i BiH tiče stvari su stajale drugačije. O tome najbolje govori izjava Borislava Jovića za BBC: „Kad Slovenci jednom odu, sa Hrvatima ćemo mi drugačije razgovarati“.⁶⁰ Očigledno je da Milošević nije imao interesa da zadržava Sloveniju u Jugoslaviji zato što u toj republici nije bilo „srpskih područja“, dok su u Hrvatskoj u kojoj je početkom devedeste bilo oko 600 000 Srba stvar bila drugačija, pa tako i u BiH gdje prema popisu iz 1991. živjelo oko 1,3 mil. Srba.

Izlaskom Slovenije, Milošević je računao da bi imao jednog neprijatelja manje, Tuđman i Izetbegović bi imali jednog partnera u držanju balansa moći manje. Navdenu izjava Jovića da će se sa Hrvatima „razgovarati drugačije“, opravdava u jednu ruku i Izetbegovićeve sumnje da bi ravnoteža moći nestala u „krnjoj“ Jugoslaviji. Slovenija i Hrvatska su dakle bile antipod Srbiji, politički rivali koji su zajedno mogli parirati srpskoj hegemonističkoj politici. Izlaskom jedne ili dvije od ovih republika stvari se nisu mogle odvijati povoljno ni po BiH. Svi daljni pregovori o opstanku Jugoslavije nakon marta.1991. su se na neki način svodili na nagovaranje čelnika bh.vlasti da BiH ostane u nekoj budućoj četveročlanoj, skraćenoj Jugoslaviji, koja ni po čemu drugom, osim po nazivu ne bi bila ista, a ni bolja.

---

⁵⁹ Borogovac, Muhamed: *Rat u Bosni i Hercegovini*, str.41.

⁶⁰ BBC – dokumentarni film “Smrt Jugoslavije”, drugi dio.

Ako se uzme u obzir da su se Tuđman i Milošević veoma često sastajali i dogovarali, te da je njihov privatni odnos često karakteriziran kao odnos pun povjerenja i prijateljstva, onda je začuđujuće da se ovako „dobri znanci“ nisu uspjeli dogovoriti da se Jugoslavija očuva, za dobrobit svih naroda i prije svega zarad mira, što je najvažnije. No, nije isključeno da se dva najjača autoriteta tada raspadajuće Jugoslavije nisu dogovarali, oni su to itekako činili, ali ne da bi spasili Jugoslaviju nego da bi rastrgali Bosnu i Hercegovinu, i podjelili je međusobno pa tako time riješili hrvatsko-srpske nesporazume i probleme. Zanimljivo je svjedočenje dugogodišnjeg američkog ambasadora u Jugoslaviji, Warena Zimmermana koji je jednom prilikom upitao Tuđmana: „Kako možete očekivati od Miloševića da će poštovati dogovor s vama o podjeli Bosne, kad on pokušava anektirati dijelove Hrvatske,„? Tuđman je tada odgovorio: „Zato što ja mogu vjerovati Miloševiću“.⁶¹

3.2. DOGOVORI MILOŠEVIĆ – TUĐMAN U KARAĐORĐEVU

Da je Tuđman već u septembru 1990.godine zagovarao podjelu BiH izjavio je za splitski *Feral Tribune* i ugledni hrvatski historičar Ivo Banac koji se 1990. u septembru sastao sa Tuđmanom. Tada je Tuđman između ostalog Bancu reko da bi najbolje rješenje bilo podijeliti Bosnu prema dogovoru kojeg su u argentinskoj emigraciji pedesetih godina sklopili Stojadinović i Pavelić.⁶²

Već u aprilu 1991.godine se mnogo znalo i puno se u medijima pisalo i govorilo (više nagađalo) o tajnom sastanku između Miloševića i Tuđmana. Sastanak je upriličen 25.03.1991. na bivšem imanju kraljevske kuće Karađorđevića, imanju poznatom kao Karađorđevo. Ovdje su se po svjedočenju mnogih uglednih političara kao što je današnji predsjednik Hrvatske, Stipe Mesić, dva predsjednika dogovarala o podjeli Bosne i Hercegovine. Stipe Mesić se sjeća Tuđmanove reakcije neposredno nakon sastanka sa Miloševićem u Karađorđevu. Mesić: „Kada se vratio, bio je sretan. Rekao je kako je Kadijević obećao da Armija neće napasti, i kako se Milošević suglasio da će Hrvatska dobiti teritorij banovine i zapadnu Bosnu“.⁶³

Nije trebala neka posebna oštrumnost da se već u proljeće 1991.godine zapazi da su ambicije o podjeli BiH u okviru koncepta „svi Srbi u jednoj državi“ ili „Hrvatska u povjesnim granicama“, postojale. U svojim izjavama za medije o podjeli BiH najviše je prednjačio Tuđman, no on je to ipak radio veoma lukavo, tim što je mahom stranim (zapadnoeuropskim) medijima

---

⁶¹ *Feral Tribune*, 27.03.1995, str.16-18. Split

⁶² *Feral Tribune*, 25.08.1997, str.4-5. Split

⁶³ *Nacional*, 20.08.1997, str.6-8. Zagreb

redovno pominjao kako bi rješenje bilo da se BiH podijeli između dvije susjedne države. Tuđman je dakle provjeravao puls Europe, tj. provjeravao kako bi Europa reagovala i da li bi uopšte pristala na ovu soluciju. Milošević je rijetko davao direktne izjave o podjeli Bosne, ali je svakako ložio Tuđmana u Karađorđevu i u Tikvešu i svim drugim mjestima gdje se dijelila Bosna. U Karađorđevu je Milošević spominjao dogovor Cvetković-Maček iz 1939.godine kao „najsvetliji trenutak u historiji srpsko-hrvatskih odnosa“.⁶⁴ Izetbegović je za ovakve priče i izjave morao znati, ali se izgleda često oglašivao na ovakve izjave. Nakon splitskog sastanka koji se desio 28.marta.1991., dakle samo tri dana nakon Karađorđeva, na kojem je učestvovao i Izetbegović lično, sve mu je i samom moglo biti jasno. U Splitu su Tuđman i Milošević pred Izetbegovićem igrali otvorenih karata, dakle jasno su mu dali doznajanja da žele podijeliti Bosnu. Nakon splitskog sastanka Izetbegović je bio veoma tajnovit, na konferenciji za štampu u Sarajevu nije želio govoriti o čemu se razgovaralo u Splitu. Na pitanje novinara da li je u Splitu bilo govora o podjeli Bosne, Izetbegović je kratko odgovorio: „Sa mnom se ne može razgovarati o podjeli Bosne“.⁶⁵

Izetbegović je morao biti svjestan opasnosti koja se vila nad Bosnom i Hercegovinom, pa je tako jednom prilikom izjavio da bi u rasturenoj i podijeljenoj Bosni bilo i terorizma i fundamentalizma, te da „niko ne može spriječiti desetine hiljada mladih ljudi da brane republiku koja će biti porobljena, okupirana i gdje će im biti uskraćena sloboda“.⁶⁶ U to vrijeme je Izetbegović i upozoravao (veoma rijetko), a najviše apelirao na građane da osude i odbace bilo kakve priče i želje o podjeli Bosne i Hercegovine. Njegovi apeli u svojstvu predsjednika BiH su mahom imali odjeka među Bošnjacima i dijelom Srbima i Hrvatima iz urbanih sredina, ali ne i među ostalim „građanima“. Problem je po mom mišljenju bio u tome što je Izetbegović bio čelnik jedne nacionalne stranke pa tako njegovi apeli i nisu imali neki ogroman učinak među građanima općenito. Građani BiH su se na izborima uveliko svrstali u nacionalne „torove“, sljedeći mentalitetom stada svoje nacionalne lidere. Opet je bitno naglasiti da je Izetbegović tokom 1991. i 1992. bio i lider SDA, a ujedno i predsjednik Predsjedništva BiH. Vjerovatno su ga mnogi građani više gledali kao čelnika jedne nacionalne stranke, pa mu zbog toga nisu mogli vjerovati kao predsjedniku republike. Izetbegovićeva dvojna uloga i lidera stranke SDA i predsjednika republike je u suštini zbunjivala građane BiH.

---

⁶⁴ *Feral Tribune*, 25.04.1994. Spit

⁶⁵ *BBC* – dokumentarni film “Smrt Jugoslavije”

⁶⁶ Intervju sa Alijom Izetbegovićem. *Nedjelja*, 21.04.1991, str.7, br.61. Sarajevo.

Sastanci između Miloševića i Tuđmana će se nastaviti, isto tako će Tuđman nastaviti davati izjave stranim medijima kako bi rješenje bilo podijeliti BiH. Izetbegovića su o karadževskom dogovoru informisali mnogi ugledni političari. Makedonski predsjednik Kiro Gligorov je već u proljeće izvjestio Izetbegovića o nakanama dvojca Tuđman-Milošević. Stipe Mesić je u prisustvu Bogića Bogićevića 09.maja.1991 na pauzi jedne od sjednica Predsjedništva SFRJ, jasno dao doznanja Izetbegoviću šta je dogovoreno u Karadževu.⁶⁷ U toku čitave 1991.godine u medijima su gotovo konstantno na snazi bile stupidne izjave Franje Tuđmana stranim medijima o podjeli BiH. Izetbegović ovakve izjave nije komentarisao, a za Karadževu je jednom prilikom rekao da „u to ne vjeruje dok ne vidi pisani dokument o tome“. Izetbegović se postavio kao da je podjela BiH, legalan čin koji bi se čak mogao i staviti na papir – potvrditi ugovorom. Tuđmanove izjave stranim medijima možda jesu bile glupe i naivne, ali su također bile i veoma zlokoebne. Karadževu je simboliziralo nagovještaj napada i agresije na republiku BiH, i Izetbegović o ovome nije smio šutjeti, ili praviti se da nije upoznat sa ovim itekako velikim problemom. Tuđman međutim u proljeće 1991.godine u BiH nije imao podobnu političku marionetu koja bi se zauzela na ostvarivanju njegovog i Miloševićevog karadževskog plana. Lider HDZ BiH Stjepan Kljuić nije bio čovjek koji je bio za podjelu BiH i kao takav nije odgovarao Tuđmanu. Hrvatski predsjednik međutim nije odustajao u potrazi za svojom „produženom rukom“ u Bosni. On će se kasnije veoma energično založiti da nađe podobnog igrača u Bosni, koji će naravno pratiti njegove instrukcije. Za razliku od Tuđmana, Milošević je već u početku 1991.godine imao svoga igrača, dakle marionetu za sprovođenje politike Beograda u Bosni, a to je svakako i više nego poslušno obavljao lider SDS-a, Radovan Karadžić. Kojim putem Bosna ide nije dakle uvijek ovisilo o onima koji su je istinski voljeli, nego i o moćnim vanjskim faktorima.

3.3. TENZIJE I ZAOŠTRAVANJE MEĐUSTRANAČKIH ODNOSA U BIH

Krajem aprila i početkom maja 1991. godine bilo je više nego evidentno da su nesuglasice između SDA i HDZ na jednoj strani i SDS na drugoj, prerasle u ozbiljnu krizu. Nakon više od tri mjeseca pregovaranja o „Deklaraciji o suverenosti BiH“, ista nije usvojena. Bilo je jasno da je partnerstvo nacionalnih stranaka u vlasti jedna velika greška i hendikep po BiH. Izetbegović je u bh. medijima često kritikovan što je pristao da uđe u koaliciju sa SDS-om, kada je očigledno da

---

⁶⁷ *Monitor*, 28.03.1997. Podgorica.

čelnici spomenute stranke negiraju postojansot BiH, stavljaju upitnik nad njenom sudbinom i aplaudiraju na skupovima na kojima se BiH dijeli i svrstava u „savez srpskih država“.⁶⁸

U sarajevskim medijima je u maju 1991. godine pisano da koalicija SDA sa dvijema drugim također nacionalnim strankama vodi ka uništenju BiH. Predsjednik Predsjedništva BiH, a ujedno i lider stranke SDA na ovakve kritike i apele u medijima da se raskine partnerstvo sa SDS-om, odgovara u jednoj izjavi da „nema jasnih dokaza da SDS radi protiv BiH“.⁶⁹

Deklaracija o suverenosti BiH nije usvojena ni u maju 1991., jer ju je upravo SDS konstantno odbacivala. Ključne rasprave u Skupštini BiH su u više navrata opstruirane od strane poslanika SDS, koji su izgleda sa namjerom stvarali krizu vlasti, i time vjerovatno željeli ukazati kako je BiH neodrživa. U Bosni i Hercegovini je u prvih šest mjeseci 1991.godine na snazi bila politika blokade institucija. Ovakva politika, reklo bi se opstrukcije i blokade je od same Skupštine BiH preko izvršnih organa vlasti pa sve do pravosuđa polahko zahvatala sve pore života u BiH. Tri koaliciona partnera SDA, SDS i HDZ nisu uspjeli da se dogovore oko mnogih stvari, pogotovu ne onih „koje se možda tiču vitalnog interesa jednog naroda“.

SDS je sve više vodila tvrdolinijašku i ultimativnu politiku koja je po svemu sudeći priznavala samo vlastite ciljeve i interese, i koja je prije svega (zbog nelogičnih poteza, štetnih po BiH) kreirana van BiH, tj. u Beogradu. Obmamljen Miloševićevom podrškom i podrškom „jugoslovenske narodne armije“ kojom je upravljao Milošević, sa Karadžićem je bilo teško pregovarati. Duboko svjestan jačine svog zaleđa, čelnik SDS-a nije pregovarao nije tražio konsenzus – saglasnost, ni kompromis tj. dogovor, nego je zahtjevao, ucjenjivao i prijetio. Njegove izjave još u prvoj polovici 1991.godine u stilu „Srbi nerado hvataju za oružije, ali kad ga jednom dohvate, teško ga ostavljaju“⁷⁰, su bile prijetnje ratom, ucjenjivanje i zastrašivanje. Postavljajući maksimalističke ciljeve on definitivno nije bio čovjek sa kojim se moglo doći do usaglašenja. Tvrdnje da Srbima pripada 65-70% teritorije BiH nisu obećavale dobro.

Miloševićev igrač u BiH, je po mnogo čemu bio čak šta više i radikalniji i ekstremniji u svojim stavovima od Miloševića lično. Karadžić je dakako imao podršku Miloševića, ali je isto tako često odluke donosio samovoljno, forsirao maksimalističke zahtjeve, što će se kasnije u samom ratu (1993.godine) vidjeti u Karadžićevom odbacivanju mirovnog plana. Karadžić je isto tako koketirao sa liderom krajinskih Srba Milanom Babićem koji će zbog svoje žeđi za vlašću,

---

⁶⁸ *Nedjelja*, 07.04.1991, br.59, str.11.

⁶⁹ *Nedjelja*, 05.05.1991, br.63, str.20.

⁷⁰ *Nedjelja*, 10.03.1991, br.55, str.7.

samoljublja i neposlušnosti biti odbačen od Miloševića. Distinkcija između Miloševića na jednoj strani i Karadžića i Babića na drugoj je ipak postojala. Ni Karadžić ni Babić nisu ustrajali u svojoj ulozi marionete, pa su tako s vremenom obadvojica (skroz ili djelimično) izgubili podršku Miloševića. Babić će u otvoreni sukob sa Miloševićem doći početkom 1992 godine pa će tako javno biti odbačen od vožda, o čemu je detaljno izvještavao beogradsko *Vreme*.⁷¹ Dok će Karadžić Miloševiću podršku izgubiti u proljeće 1993.godine u samom jeku rata.

Nesretno po BiH je bilo i to što je bosanske Srbe zastupao upravo tvrdokorni nacionalista Karadžić, koji je ustvari bio Crnogorac sa Durmitora - ruralne sredine bez ikakve tradicije zajedničkog življenja različitih naroda. Karadžić je često karakterisan kao kasapin Bosne i Hercegovine, i Izetbegoviću je i putem medija sugerirano (a i opozicija mu je sugerirala) da raskine koaliciju sa SDS-om. Nejasno je zašto je Izetbegović odbio raskinuti partnerstvo sa SDS koja je očigledno radila protiv BiH. Zbog svog tajnovitog i ignorantnog držanja, Izetbegović je mogao biti samo sumnjiv lider ili pak politički diletant, pa mu se u sarajevskim medijima već u prvoj polovici 1991.godine često pripisivalo da je kriv za rasturanje BiH isto onoliko koliko i Karadžić. Moglo je možda djelovati da bosanski predsjednik „kupuje vrijeme“, odlaže rat, i nastoji da na neki način udovolji tvrdokornoj politici SDS-a. A isto tako je moglo djelovati da se Izetbegović o mnogim stvarima tajno dogovorio sa SDS-om. Unatoč Izetbegovićevoj popustljivosti, tenzije su ipak rasle. Pojava Vojislava Šešelja u Sarajevu na Đurđevdan 06.05.1991.⁷² bila je povod masovnim protestima. Iako Šešeljeva posjeta Sarajevu nije bila uspješna, jer je djelimično spriječena protestima ona je itekako uznemirila građane BiH.

U maju su još uvijek pažnju u medijima plijenili sporadični žestoki sukobi između snaga MUP-a HR na jednoj strani i pobunjenih Srba u Hrvatskoj potpomognutih dobrovoljcima iz Srbije, a potom sve više i jugoslovenskom narodnom armijom. U BiH su tenzije u prvoj polovici 1991. bile na vrhuncu nakon pokušaja JNA da se kolonom tenkova iz mostarske kasarne Sjeverni Logor 09.maja.1991 probije prema Širokom Brijegu, mjestu sa apsolutnom većinom Hrvata. Tenkovi su zaustavljeni „živom barikadom“, dakle ljudi svojim tijelima nisu dozvolili prolaz.⁷³ U ovom događaju je i sam Alija Izetbegović pokušao odigrati neku ulogu ubjeđujući razjarene Hrvate da puste tenkove koji su se zaputili ka strateški važnoj Kupreškoj Visoravni da bi tamo izvodili „vojne vježbe“. Hrvati nisu vjerovali Izetbegoviću.

---

⁷¹ *Vreme*, 13.01.1992, br.64, str.9.

⁷² *Nedjelja*, 12.05.1991, br.64. str.8-9,

⁷³ *Nedjelja*, 12.05.1991, br.64. str.17.

Ovakvi događaji su homogenizirali i Srbe i Hrvate u Hercegovini. I jedni i drugi su se naoružavali i situacija već tada nije obećavala dobro. Dok je četnički vojvoda Vojislav Šešelj na Ravnoj Gori u Srbiji odlikovao svoje dobrovoljce koji su u Borovu Selu u Hrvatskoj 12.05.1991 ubili dvanaest pripadnika MUP-a Hrvatske⁷⁴, Hrvati u zapadnoj Hercegovini su se uveliko naoružavali, mahom oružijem mađarskog i singapurskog porijekla. Srbi u istočnoj Hercegovini također, ali oružijem JNA. BiH su u to vrijeme potresali mnogi skandali. Tako govori i slučaj u kome je krijumčareno oružije iz Crne Gore u istočnu Hercegovinu. Policajac koji je otkrio dovlačenje velikih količina oružija u ovaj dio BiH, bio je igrom slučaja Bošnjak. Obavljajući svoj posao, naredio je da se oružije konfiskuje, a krijumčari procesuiraju kod javnog tužioca. Pošto je oružije bilo namjenjeno „glasačima SDS-a“ bošnjački policajac iz Bileće je doživio pravi linč od strane ekstremnih Srba, pa je u bez izlaznoj situaciji tražio pomoć od zvaničnog Sarajeva koje mu je jedino uspjelo ponuditi utočište.⁷⁵ BiH vlast, zvanično Sarajevo nije ni pomišljala da u istočnu Hercegovinu zaputi specijalne jedinice policije da razoruža naoružane Srbe, jer bi to de facto značilo započeti rat. U to vrijeme (kraj maja, početak juna) situacija u istočnoj Hercegovini je bila krajnje dramatična. Delegacije Bošnjaka iz Nevesinja, Trebinja i Bileće dolaze u Sarajevo na razgovore sa Izetbegovićem i ostalim članovima Predsjedništva BiH. Razlog su bile učestale prijetnje i incidenti izazvani od dobro naoružanih Srba.⁷⁶ Bošnjaci iz Hercegovine su tražili zaštitu jer se nisu osjećali sigurnima. Izetbegović je nakon susreta sa hercegovačkim Bošnjacima po prvi put javno zaprijetio da će raskinuti koaliciju sa SDS-om „ukoliko SDS ne smogne snage da iz svojih redova odstrani četnike“.⁷⁷ Dok je Izetbegović prijetio raskidom koalicije sa SDS (koju nikad nije raskinuo), ova stranka je uveliko naoružavala sebi lojalne Srbe, o čemu svjedoči i zaticanje jednog poslanika SDS u kabini kamiona koji je prevozio veliku količinu naoružanja početkom juna 1991., da bi se sve to kasnije zataškalo njegovim poslaničkim imunitetom.⁷⁸

Nesuglasice i tenzije u BiH nastavljaju rasti u junu 1991.godine. U javnosti je posebno negativno odjeknuo incident u kojem je pretučen ministar informisanja (inače kadar SDS-a) Velibor Ostojić. Pretučeni ministar je uporno tvrdio da je napad na njega imao nacionalnu pozadinu, dok je sarajevski MUP u hitroj istrazi radi pronalaženja lica koje je Ostojiću nanijelo teže povrjede, ustvrdio da uopšte nije riječ o političkim odnosno nacionalnim motivima.

---

⁷⁴ *Nedjelja*, 26.05.1991, br.66, str.37.

⁷⁵ *Nedjelja*, 02.06.1991, br.67, str.10.

⁷⁶ *Muslimanski Glas*, 24.05.1991, str.3

⁷⁷ *Nedjelja*, 02.06.1991, br.67, str.10.

⁷⁸ *Nedjelja*, 16.06.1991, br.69, str.7.

Portparol sarajevskog MUP-a je tada izjavio: „Zaključili smo da se ne radi o političkim motivima za napad. Ubijedeni smo da je razlog privatne prirode. Osim toga bojim se da bi objavljivanje detalja moglo rasturiti neke porodice“.⁷⁹ Ministar Ostojić, „Don Juan spreman na sve“, je dakle pretučen od strane jednog „ljubomornog supruga“, sa čijom je ženom Ostojić po svemu sudeći želio imati ljubavnu aferu. Pomalo smiješno ali i šokantno je da je ministar Ostojić lagao javnost da je riječ o nacionalnom incidentu i time dizao tenzije u zemlji i zaoštravao ionako odveć loše odnose između stranaka SDS i SDA. Možda je Ostojiću tada bilo mnogo lakše da verziju koju je ispričao svojoj supruzi, ispriča i javnosti pa tako od sebe usput napravi i „srpskog mučenika“.

3.4. „TROGLAVA VLAST“ I BOSANSKE DILEME

Prva polovica 1991.godine nije donijela ničega dobrog Bosni i Hercegovini. Među stranački jaz se produbljivao. Nije usvojena „Deklaracija o suverenosti BiH“. Bosna je ipak jedno vrijeme bila udaljena od oružanih sukoba i rata, ponajviše zahvaljujući popustljivoj politici SDA, a i HDZ.

„Troglava vlast“ se uostalom pokazala totalno nefunkcionalnom, ne samo zato što su počev od Parlamenta tj. Skupštine BiH na snazi bile blokade uglavnom izazvane od poslanika SDS, nego i zato što su stranke preko „nacionalnog i stranačkog ključa“ u neka ministarstva postavljale ljude koji doslovce nisu bili kompetentni da budu ni ministri, a ni bilo šta drugo u jednom ministarstvu. Ali oni su bili „dobri Bošnjaci, dobri Srbi, i dobri Hrvati“, pogodni svojoj stranci pa su tako trebali biti pogodni ministarstvima. Ubacivanje stranačkih kadrova po stranačkom tj. nacionalnom ključu, dovelo je do jedne apsurdne situacije u kojoj institucije vlasti nisu mogle funkcionisati sa inkompetentnim kadrovima. Koliko je zvanična bh. vlast bila slaba i nejedinstvena, pokazuje i upad šefa policije tzv. SAO Krajina i jednog od vođa pobunjenih krajinskih Srba, Milana Martića, u zapadno-bosansku opštinu Drvar. Martić je u Drvar (gdje je SDS BiH dobila izbore) upao sa nekoliko desetina svojih specijalaca takozvanih „Knindži“.⁸⁰ Ovim aktom je narušen integritet BiH, a da zvanična bh. vlast nije mogla učiniti mnogo, tako reći ništa. Martićev upad u Drvar je narušio mir, povećao tenzije i izazvao strah kod bh. građana od prenošenja sukoba iz Hrvatske u BiH. Bahatost Martića Alija Izetbegović prosljeđuje organima JNA, koja bi po mišljenju Izetbegovića mogla obuzdati Martića, kojeg je uostalom i naoružala. Izetbegović je tada još uvijek vjerovao da se Jugoslavija kao šestočlana državna zajednica ravnopravnih republika može transformisati i prije svega spasiti. Njegovo mišljenje djelimično je

---

⁷⁹ *Nedjelja*, 09.06.1991, br.68, str.13.

⁸⁰ *NIN*, 14.06.1991, br.2111, str.9.

dijelio i makedonski predsjednik Gligorov. Njih dvojica su zajedno početkom juna 1991. na još jednom sastanku lidera jugoslovenskih republika iznijeli novi prijedlog da se Jugoslavija transformiše u savez suverenih država, koje bi bile sasvim ravnopravne. Prema pisanju beogradskog NIN-a prijedlog jeste bio dobar, ali ne i nov. Na ideju o savezu suverenih država prvi put je došla i kasnije ga razradila jugoslovenska dijaspora. Riječ je dakle bilo o dokumentu zvanom „Nacrt za demokratsku alternativu“ sačinjenom 1982.godine, a sačinili su ga zajedno: Branko Pešelj, Franjo Sekolec, Vane Ivanović, Adil Zulfikarpašić, Desimir Tošić, Vladimir Predavec, Nenad Petrović, Teufik Velagić i Bogoljub Kočović;⁸¹ Bilo kako bilo, prijedlog je odbačen prvo od Milana Kučana i Franje Tuđmana, dok ga je predsjednik Crne Gore ocijenio dobrim. Izetbegovićevi i Gligorovi naponi da se Jugoslavija kao šestočlana federacija transformiše i spasi, definitivno su bili uzaludni, naročito nakon 25.06.1991 kada su parlamenti Slovenije i Hrvatske proglasili nezavisnost svojih republika i zatražili međunarodno priznanje. U beogradskim pisanim medijima često se u junu 1991. čula poštapalica „Kakva Jugoslavija, takva Bosna“, dakle ako se raspadne Jugoslavija, raspast će se i Bosna.⁸² BiH se sa proglašenjem nezavisnosti Hrvatske i Slovenije našla na raskršću puteva i u veoma teškoj poziciji. Tada se više nego ikada postavljalo pitanje „Kojim putem Bosna treba ići“?

Zanimljivo je i to da su Izetbegoviću još 11.04.1991. godine čelnici MBO Adil Zulfikarpašić i Muhamed Filipović koji su se već osmog i devetog aprila.1991. sastali sa slovenačkim i hrvatskim čelnicima, predlagali da BiH slijedi Sloveniju i Hrvatsku. Jer već tada (u aprilu 1991.) su i hrvatski i slovenački lideri bili čvrsti u namjeri da Slovenija i Hrvatska istupe iz Jugoslavije. I slovenački i hrvatski čelnici su smatrali da bi bilo bolje da i BiH iz Jugoslavije istupi zajedno sa ovim dvjema republikama samim tim što bi na taj način bilo mnogo lakše oduprijeti se Beogradu u troje, na bilo koji način, a i Europa bi lakše prihvatila izdvajanje tri republike nego dvije. Filipović u svojoj knjizi „Bio sam Alijin diplomata“ piše : „Vojnički bi bilo lakše da se utroje branimo od eventualnog napada, nego kada bi to morali pojedinačno. Najzad, sada bi bio pravi trenutak za to, jer ni Milošević nije pripremio Srbiju za eventualni rat, niti je homogenizirao Srbe do te mjere da bi oni bili spremni da se upuštaju u neposrednu ratnu akciju“.⁸³ Na razočarenje Filipovića i Zulfikarpašića, Izetbegović je njihove prijedloge odbio uz obrazloženje da on ima čvrste garancije od JNA da se ona neće miješati u unutarnje stvari u BiH.

---

⁸¹ NIN, 14.06.1991, br.2111, str.11.

⁸² NIN, 14.06.1991, br.2111, str.18.

⁸³ Filipović, Muhamed: *Bio sam Alijin diplomata*, str.72.

Pokazat će se kasnije da je Izetbegović pogriješio po ko zna koji put, jer će se prilikom kasnijeg pojedinačnog izlaska BiH iz Jugoslavije sva snaga JNA obrušiti upravo na ovu republiku.

3.5. VRIJEME RATOVA

Slovenački predsjednik, Milan Kučan, je dva dana nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije 27.juna.1991. proglasio vanredno stanje u ovoj republici. Trupe JNA koje su trebale da spriječe slovenačku secesiju, su napadnute istog dana, a nedugo zatim i razbijene od strane slovenačke teritorijalne odbrane i policije.⁸⁴ Rat u Sloveniji je počeo, ali će on biti kratkotrajan. JNA je za masovni vojni udar na Sloveniju trebala odobrenje Predsjedništva SFRJ, koje je kao što rekoh ranije bilo vhovna komanda JNA. Na iznenađenje generala JNA, srbijanski predstavnik u Predsjedništvu SFRJ, Miloševićev igrač, Borisav Jović, nije dao svoju saglasnost za masivni napad na Sloveniju. Zanimljivo je i na koji način je Jović objasnio svoj stav tj. svoje „ne“ za napad. Jović: „Ja sam tada vrlo jasno rekao da je besmisleno sa Slovencima se raspravaljati i sa Slovencima ratovati. Slovenačka situacija je čista. Oni imaju etnički čistu republiku, nemaju teritorijalne sporove. Jednostavno oni nama aposlutno ne smetaju ako izađu iz Jugoslavije.“⁸⁵

U Jovićevoj izjavi se moglo vidjeti da u pitanju nije bila Jugoslavija, koja bi se sačuvala pod svaku cijenu. U pitanju su bili samo srpski interesi. Jugoslavija je bila samo izgovor. Zato i nije ni malo čudno to što se svako srpsko pozivanje na „Jugoslaviju“ i sve što je predstavljalo saveznu državu, od onih koji nisu bili Srbi doživljavalo kao maska velikosrpskog hegemonizma. Tamo gdje su bila „srpska područja“, tamo je valjda bila ta neka „Jugoslavija“ za koju su se Milošević, Jović, Karadžić, Šešelj i mnogi drugi njima slični, kanili boriti. Pošto u Sloveniji nije bilo „srpskih područja“, Slovenci su pušteni da izađu iz Jugoslavije uz krajnje simboličan otpor Beograda. Mnogi su već tada tvrdili da su Slovenci de facto otjerani iz Jugoslavije kako bi se Milošević lakše „posvetio“ Hrvatskoj i BiH. U intrevjuu za NIN, Stipe Mesić na pitanje novinara: „Kome je važno otjerati Sloveniju?“, odgovara: „Onima koji bez Slovenije lakše realiziraju ideju velike Srbije.“⁸⁶ I Hrvatska je kao što rekoh krajem juna proglasila nezavisnost. Na pomolu je bila snažna vojna konfrontacija, drugim riječima pravi rat u Hrvatskoj u augustu 1991.godine, rat koji će se kasnije također jako negativno odraziti i po samu Bosnu i Hercegovinu.

---

⁸⁴ NIN, 05.07.1991, br.2114, str.11.

⁸⁵ BBC – dokumentarni film “Smrt Jugoslavije”, drugi dio.

⁸⁶ NIN 02.08.1991, br.2118, str.16-17.

II. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE BUDUĆNOSTI BiH I DEŠAVANJA U PERIODU JULI - DECEMBAR 1991

4. UZAVRELO BOSANSKOHERCEGOVAČKO LJETO 1991.

U BiH je kraj juna i početak jula mjeseca 1991.godine obilježen još većim tenzijama i zaoštavanjem kako međustranačkih tako i međunacionalnih odnosa. Rat u Sloveniji i eskalacija sukoba u Hrvatskoj i pojava paravjionih formacija koje su u Hrvatskoj zajedno sa JNA pustošile gradove i sela, nisu obećavala dobro. Regruti JNA u Sloveniji su se našli na žestokom udaru slovenačke teritorijalne odbrane, pa su nerijetko optuživali komandu armije za neinformisanost, nepripremljenost, te slali mnoge optužbe na račun tadašnjeg ministra odbrane Jugoslavije Veljka Kadijevića koji je očigledno slušajući Miloševića ignorisao slovenačko poigravanje sa JNA.⁸⁷ Sukob Martićeve milicije i MUP-a Hrvatske u Glini kod Dvora na Uni⁸⁸, te pojava Šešeljevih četnika u Hrvatskoj, njegove izjave u stilu da će „Hrvate klati zarđalim kašikama, kako bi međunarodne komisije utvrdile da su svi umrli od tetanusa“⁸⁹, su bile duboko zabrinjavajuće. Pojedini čelnici bh.vlasti su imali jedan ignorantan i neodgovoran stav prema činjenici da je po srijedi krvavi raspad Jugoslavije. Oni su izgleda mislili da je rat tamo negdje daleko i da do njih neće doći zato što ga oni ne žele. Polovicom jula.1991. hrvatski predsjednik Franjo Tuđman je za londonski *Times* dao još jednu zavjereničku izjavu o tome kako bi rješenje bilo podijeliti BiH.⁹⁰ Izetbegović međutim nije pridavao veliku važnost izjavama hrvatskog predsjednika.

Na sjednici Predsjedništva BiH održanoj 05.07.1991 odgođeno je slanje bosanskohercegovačkih regruta u JNA.⁹¹ Izgovor je bio da ti isti regruti ne treba da ratuju u Sloveniji i Hrvatskoj. Nakon ovakve odluke se međutim više nije moglo očekivati da će ta ista armija u kojoj bh. regruti nebi trebalo da služe, spriječiti sukobe u BiH i biti garant mira, kao što je to Izetbegović dugo vjerovao. Odluku Predsjedništva BiH o odgađanju slanja bh. regruta u Hrvatsku i Sloveniju su 10.jula.1991 prekršile opštine sa srpskom većinom u okrugu Banjaluke, kada su samovoljno sprovele mobilizaciju mimo republičkih organa vlasti.⁹²

⁸⁷ *NIN*, 05.07.1991. br.2114, str.11.

⁸⁸ *NIN*, 05.07.1991. br.2114, str.26.

⁸⁹ *Nedjelja*, 23.06.1991, str.21, br.70.

⁹⁰ *Nedjelja*, 21.07.1991, br.74, str.11.

⁹¹ *NIN*, 12.07.1991. br.2115, str.16.

⁹² *Nedjelja*, 29.12.1991, br.97, str.5-6.

Jedan od najbližih Izetbegovićevih saradnika, potpredsjednik BiH Vlade u (pred)ratnom periodu, Rusmir Mahmutćehajić je često upozoravao Izetbegovića da bi moglo doći do rata u BiH, i da treba činiti nešto u smislu organizacije odbrane naroda i republike. Tako je Izetbegović jednom prilikom na Mahmutćehajićeva upozorenja i sugerisanja da bi moglo doći do rata odgovorio pitanjima. „Je li stvarno Rusmire misliš tako? Kako misliš da neko može ubijati, a da neko drugi gleda?“.⁹³ Alija Izetbegović je (a to će se pokazati tačnim u samom ratu) po svemu sudeći velike nade polagao u međunarodnu zajednicu, NATO, UN, EZ i SAD. Vjerovatno je smatrao da rat u 21.vijeku nije moguć, da bi i kad bi krenuo bio brzo zaustavljen, kao da Europa i SAD imaju velikog interesa upravo u Bosni i Hercegovini. Međutim, BiH nije Kuvajt, nema naftu. U ljeto 1991. je i sam Izetbegović mogao vidjeti šta se dešavalo u Sloveniji i Hrvatskoj. Postojale su naznake da će ratni vihor zahvatiti i Bosnu i Hercegovinu, bez obzira šta bošnjački lideri i općenito bošnjački narod misli, jer u BiH ne žive samo Bošnjaci, nego i Srbi i Hrvati koji su se upravo u ljeto ne samo naoružavali, nego su i učestovali u borbama u Hrvatskoj.

U ljeto 1991. bh mediji su zvaničnu BiH vlast često karakterizirali kao vlast koja nema državu. Ovdje se naravno sugeriralo na nemoć bosanskohercegovačke Vlade i državnih institucija općenito – naročito kada je bilo riječi o spriječavanju SDS-ovskog fragmentiranja BiH po etničkom principu. Krajem jula je čak potpisana i Deklaracija o ujedinjenju dvaju Krajina, one Babićeve u Hrvatskoj i bosanske „RBK“, što govori koliko daleko su dva SDS-a išla u cijepanju Bosne.⁹⁴ Veliki problem je svakako predstavljalo sve učestalije nelegalno naoružavanje, otkazivanje lojalnosti pojedinih bh. općina sa srpskom većinom zvaničnoj bh vlasti i.s.l. Tako je rukovodstvo općine Bosanski Novi u augustu 1991. donijelo samovoljnu odluku da aktivira rezervni sastav policije i narodne odbrane.⁹⁵ Potpredsjednika Vlade BiH, Muhameda Čengića su na tu temu upitali: „Jeste li vi potpredsjednik Vlade bez države“? On naravno nije potvrdio odgovor, ali je izjavio: „imamo u pojedinim djelovima zemlje izražene želje nekih opština da samostalno donose odluke“.⁹⁶ Vrh SDA je morao biti svjestan kojim tokom su se stvari odvijale u ljeto 1991. godine, ali po svemu sudeći nije imao nikakvu strategiju, nikakv plan kako da spriječi fragmentiranje BiH i negiranje zvanične bh. vlasti, a ni kako da spriječi rat ili u najmanju ruku zaštititi upravo nenaoružani bošnjački narod koji je mahom ovoj stranci dao povjerenje. Bilo je

---

⁹³ Intervju sa Rusmirom Mahmutćehajićem, *Balkan Bluz* str.435.

⁹⁴ *Vreme*, 20.01.1992, br.65, str.26.

⁹⁵ *Nedjelja*, 08.09.1991, br.81, str.10.

⁹⁶ *Ibid.*

očigledno da bi se upravo nenaoružani Bošnjaci našli na udaru, i da bi tako postali lagan plijen, pa ne bi uspjeli odbraniti ni sebe, a ni Bosnu i Hercegovinu.

4.1. ISTORIJSKI SPORAZUM

Jedan od bosanskohercegovačkih političara koji je u ljeto 1991. godine bio duboko svjestan uzavrele situacije u BiH je svakako bio Adil Zulfikarpašić, čelnik MBO. Zulfikarpašić se početkom jula 1991. sastao sa Izetbegovićem i direktno ga upitao da li on vidi da Bošnjaci i Srbi idu ka otvorenom sukobu, na što je Izetbegović odgovorio da je svjestan toga.⁹⁷ Zulfikarpašić ga je potom pitao da li on ima ikakve garancije od neke svjetske velesile ili organizacije (SAD, UN, NATO) da će sukob u BiH biti onemogućen. Dalje je Zulfikarpašić pitao Izetbegovića da li će Bošnjake neko braniti u slučaju napada JNA i SDS. Izetbegović je tada odgovorio da nema nikakvih garancija ni od koga. Zulfikarpašić ga je potom upitao da li SDA radi na zaštiti naroda i republike od rata, odnosno da li čine bilo šta što bi zaštitilo bh. građane od stradanja, a BiH od podjele. I na ovo pitanje je Alija Izetbegović imao negativan odgovor.⁹⁸ Sa današnjeg aspekta se može reći da SDA kao najveća poziciona stranka u BiH nije imala nikakvu političku platformu, nije imala nikakv stav, nikakvu rezervnu opciju pa možda ni jasan cilj u ljeto 1991. Ljudima iz vrha te stranke koji bi se mogli okarakterizirati kao „kratkovidni“ je izgleda glavna tačka programa stranke bila „tršiti se komunizma“, a šta dalje činiti nisu ni sami znali. Dok su se HDZ-eovci i SDS-ovci naoružavali, SDA je sudbinu svoga naroda ostavila na milost i nemilost „četnikolike JNA“, te je sve svoje velike nade položila u autoritet međunarodne i Europske zajednice, UN-a, NATO-a, SAD. Rat je buktio u Hrvatskoj, to je valjda mogla biti više nego ozbiljna naznaka da se rat sa velikom mogućnošću može proširiti i na BiH, a SDA se valjda nadala da se takvo što neće desiti u BiH jer je Bosna multikulturalna i multietnička zemlja pa EZ i SAD valjda ne bi tako nešto dozvolili. Dok je Izetbegović u ljeto 1991. izjavljivao: „vjerujem generalima JNA“,⁹⁹ Adil Zulfikarpašić je osjetio veliku prijetnju koja se vila nad Bosnom - sukob je visio u zraku. Izetbegović je priznao Zulfikarpašiću da je nemoćan i da nema nikakvu strategiju te rekao da mu Srbi ne vjeruju i da on potom nije podoban pregovarač, pa je tada predložio Zulfikarpašiću da on pregovara sa Srbima na što je ovaj pristao.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.184

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin diplomata*, str.87.

U prvom susretu bošnjačke i srpske delegacije koji se zbio u kancelariji člana Predsjedništva BiH Nikole Koljevića 15.jula.1991, bošnjački predstavnici i čelnici MBO-a, Adil Zulfikarpašić i Muhamed Filipović su na veoma ozbiljan način liderima SDS-a iznijeli konstataciju da se Srbi i Bošnjaci nalaze pred samim sukobom, na što su ovi složili. Srpski pregovarački tim su činili Radovan Karadžić, Nikola Koljević i Momčilo Krajišnik.

Mislim da je Zulfikarpašić dobro procijenio i predvidio situaciju u BiH. Bošnjaci i Srbi tada su živjeli izmješani na više od 80% bh. teritorije i sukob koji bi izbio između dva najbrojnija bh. naroda bi bio krvav i sa mnogo žrtava. Vjerujem da su i Filipović i Zulfikarpašić tada vjerovatno bili svjesni da bi se upravo njihov narod - Bošnjaci u slučaju rata našao na žestokom udaru jer su bili nenaoružani i nespremni za rat. Zulfikarpašić je dobro poznao istoriju, bolje reći njen najkrvaviji dio je osjetio na svojoj koži. On je kao partizan u drugom svjetskom ratu zarobljen od ustaša, preživio je užasna mučenja u ustaškim zatvorima. Brata su mu međutim zaklali četnici. Kao Fočaku mu je bilo poznato kakvu je sudbinu bošnjački narod iz Foče doživio u drugom svjetskom ratu – oko 5000 ubijenih Bošnjaka, samo u Foči.¹⁰¹

Ideja da se Bošnjaci i Srbi sporazume, da se dogovore oko važnih pitanja i problema je u trenutku Zulfikarpašićevog intervenisanja došla kao odušak u uzavreloj političkoj situaciji. Ovakva inicijativa je dakako odgovarala svim građanima BiH, ali možda ipak najviše nesprenim i golorukim Bošnjacima. Napetost je krajem jula 1991. barem na trenutak popustila. Može se reći da je sukob između dva najveća bh. naroda ovim razgovorima bio spriječen ili odgođen barem do daljnjeg. Razgovori između bošnjačke i srpske strane tj. čelnika MBO i SDS su trebali rezultirati jednim sporazumom koji bi prvenstveno spriječio rat, a dalje jasnije definirao status republike BiH i interese bh. naroda. Zulfikarpašić je u tom kontekstu krajem jula izjavio:

„Pozicija BiH će poslje ovog sporazuma biti mnogo jasnija. Prije svega sporazum otvara vrata miru i zatvara vrata obračunima i sukobima između naroda BiH. Sprečavanje sukoba između Srba i Muslimana stvara atmosferu mira i otvara puteve prosperiteta svih nas.“¹⁰²

Sporazum je podrazumjevaao i određene ustupke i odricanja. Šta je bošnjačka strana bila spremna žrtvovati za mir, a šta srpska? Srbi su sudeći po Zulfikarpašićevom mišljenju za dobrobit mira i zajedničkog života vurdimali odustati od ideje stvaranja velike Srbije, o čemu navodno svjedoče

---

¹⁰¹ Dedijer, Vladimir, *Genocid nad Muslimanima*

¹⁰² *Nedjelja*, 04.08.1991, br.76, str.12.

zajednički nastupi čelnika SDS i MBO u Zvorniku, Trebinju i nekim ostalim mjestima.¹⁰³ To su bili zajednički skupovi Bošnjaka i Srba gdje se proklamirala ideja zajedničkog života u miru.

Bošnjačka delegacija MBO se primarno zalagala za jedno racionalno preuređenje Jugoslavije kao unije suverenih republika. Bošnjačka strana ne bi dakle zahtjevala otcijepljenje BiH od Jugoslavije i totalnu nezavisnost. Međutim, tada ni konfederativna Jugoslavija nije bila realna jer je Slovenci i Hrvati nisu željeli, a i centralista Milošević je u više navrata izjavljivao da „konfederacija nije država“.¹⁰⁴ Važno je naglasiti da su se i SDA i MBO zalagale za opstanak Jugoslavije preuređene u savez suverenih republika, ali i ovdje su postojale bitne distinkcije. Za delegaciju MBO-a, opcija je bila i četveročlana konfederativna Jugoslavija. Dakle BiH bi u takvoj konfederaciji bila suverena republika sa konfederalnim odnosima sa Srbijom, Crnom Gorom i Makedonijom. Zulfikarpašić je smatrao da pro-bosanski blok mora tražiti mnogo više od jedne uske jugoslovenske federacije i da je minimum što može tražiti za BiH potpuno ravnopravan status vis-a-vis Srbije i ostalih republika. Čelnik MBO-a za razliku od Izetbegovića nikada nije uvjetovao opstanak BiH u Jugoslaviji opstankom Slovenije i Hrvatske u istoj. U jednom intervjuu Zulfikarpašić je početkom augusta 1991. godine izjavio sljedeće:

„Ako dođe do izlaska pojedinih republika ili naroda iz Jugoslavije mi ćemo se u toj situaciji rukovoditi interesima našeg naroda i nismo obavezni nikoga da vučemo za rukav da ostane u Jugoslavij, niti da ga guramo da ode“.¹⁰⁵

Zulfikarpašić je za razliku od Izetbegovića bio mnogo delekovidniji, realniji i oštroumniji političar. Mislim da je on u ljeto 1991. predvidio veliku opasnost u BiH i nije zatvarao oči pred njom, niti je vjerovao da će neka velesila rješavati bosanske probleme, spriječiti rat i krvoproliće i čuvati mir u BiH. Zulfikarpašić bošnjački narod nije želio krcati u brod koji tone, nije dakle želio voditi narod putem za koji taj isti narod ni u koju ruku nije bio adekvatno pripremljen. SDA se zalagala za nešto što je bilo nerealno očekivati, a to je bio opstanak šestočlane Jugoslavije, bilo kao federacije ili konfederacije. Inzistiranje na šestočlanoj Jugoslaviji je tako bio samo jako loš izgovor SDA. Znalo se da je Slovenija puštena da izađe iz Jugoslavije, da će Hrvatska koja ima kakvo-takvo zaleđe donekle uspjeti da se brani, te da JNA i Milošević ne žele zaposjesti čitavu Hrvatsku. Činjenica je međutim da su i Bošnjaci i Srbi narodi koji se

---

¹⁰³ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.195.

¹⁰⁴ *NIN*, 12.04.1991, str.40, br.2102. Beograd.

¹⁰⁵ *Nedjelja*, 04.08.1991, str.12, br.76.

međusobno najviše „dodiruju“ tj. žive u istim krajevima u istim gradovima, selima, naseljima itd. Činjenica je također bila da su Srbi ne samo najbrojniji jugoslovenski narod nego i da su tada imali i potpunu kontrolu nad JNA, dok Bošnjaci s druge strane nisu imali ni naoružanja, a ni prijatelje u svijetu koji bi ih podržali ili vojno intervenisali u Bosni. SDA se možda previše uzdala u razjedinjeni „islamski svijet“, gdje uostalom ni dandanas ne postoji zemlja koja bi bila dovoljno jaka da se barem u nekoj blažoj mjeri brine o interesima muslimana u svijetu. Također nije bilo realno očekivati da će bilo koja svjetska sila intervenisati vojno u Bosni ako dođe do rata. Zemlje članice EZ-a također nisu imale bliske stavove glede krize u Jugoslaviji, postojali su različiti, da ne kažem totalno suprotni stavovi. Sjedinjene države su imale stav da je Milošević nepouzdan političar i bile su na neki način skeptične prema sporazumjevanju između Srba i Bošnjaka.¹⁰⁶ U tom kontekstu je Zulfikarpašić američkog ambasadora Warena Zimmermana jednom prilikom upitao: „Hoćete li vi poslati svoju vojsku da nas brani“? Odgovor je naravno bio negativan. Zulfikarpašić je na to dodao: „Znam da nećete. Vi ćete nam slati lijekove i deke i brojiti mrtvace. Ali ja želim spasiti moj narod, da do pokolja ne dođe.“¹⁰⁷

4.1.1. PUT KA MIRU ILI PUT KA ROPSTVU?

Mnogi Bosanci i Hercegovci su inicijativu Zulfikarpašića i Filipovića smatrali kapitulacijom i izdajom. I Zulfikarpašić i Filipović su ipak imali jasne i čvrste stavove i kriterije, a u samim razgovorima sa čelnicima SDS su nastupili odlučno i otvoreno. Tako je primjera radi Zulfikarpašić srpskoj delegaciji dao na uvid dokumentaciju koju je imao a koja je ukazivala na naoružavanje Srba u BiH te u tom kontekstu o razgovorima na relaciji Kradžić-Milošević.¹⁰⁸ Dakle taktika dvojca MBO je bila nastupiti iskreno, čvrsto i odlučno, bez i malo oklijevanja i ići direktno na stvar, razgovarati o najuzavrelijim temama i tu tražiti kompromis ako je moguće. Ključni i najznačajniji zahtjevi dvojca MBO – limiti preko kojih nisu mogli prijeći su bili mirna, suverena i cjelovita Bosna i Hercegovina, dakle nemogućnost uvođenja zemlje u rat i dovođenja BiH u vazalni položaj bilo naspram Beograda ili Zagreba, potom poštivanje teritorijalnog integriteta BiH. Čelnici MBO su u skladu sa ovakvim zahtjevima inzistirali da SDS zaustavi proces regionalizacije BiH po etničkom principu, dakle ukine proglašenu regiju RBK, i zaustavi daljnje aktivnosti na ovom planu. Momčilo Krajišnik je na prvom sastanku sa čelnicima MBO

---

¹⁰⁶ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.199

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.186

rekao da SDS ne može odustati od regija, da je proces otišao daleko i da oni od toga ne mogu odustati.¹⁰⁹ Na to mu je Zulfikarpašić odgovorio:

„Onda mi nemamo o čemu razgovarati, mi na tome insistiramo. Svaka podjela na regije jeste rađanje sukoba, a to se ne može dogoditi mirnim putem i ne može da se dogodi a da se ne stvore neprijateljstva“.¹¹⁰

Čelnici SDS-a su tada izjavili da bi oni odgodili daljnje stvaranje regija ali isto tako su priznali da imaju planove da tzv. „Republiku srpsku krajinu“ u Hrvatskoj pripoje BiH. Zanimljivo je također da je delegacija SDS-a u prvim susretima sa delegacijom MBO predlagala da se zapadna Hercegovina izdvoji iz BiH i pripoji Hrvatskoj, čemu su se čelnici MBO-a odlučno usprotivili te konstatirali da nikakvo cjepanje BiH teritorije ne dolazi u obzir.¹¹¹ Također je zanimljiva činjenica da se Karadžić tokom prvog susreta sa inicijatorima istorijskog sporazuma telefonom konsultovao sa Miloševićem.¹¹² Tražio je dakle saglasnost svog mentora, koji je tada pozdravio ovakvu inicijativu MBO i pozvao Zulfikarpašića i Filipovića u Beograd na razgovore.

Zulfikarpašić se 17.jula.1991. susreo sa Miloševićem u Beogradu.¹¹³ Prema Zulfikarpašićevom sjećanju Milošević je bio jako pozitivno iznenađen inicijativom o sporazumjevanju. Međutim mislim da je čudno to što je Milošević na svako otvoreno pitanje glede nesuglasica i nesporazuma između Srba i Bošnjaka bio isuviše pozitivan i obećavao je previše glede rješavanja nekih važnih problema i sporova. Zulfikarpašić je nekoliko godina kasnije izjavio: „Milošević nije odbio nijednu stvar koju sam kao problem postavio“.¹¹⁴ Kada je Zulfikarpašić primjerice spomenuo problem uspostavljanja srpskih regija u BiH i SDS-ovsko kolebanje da odustanu od istih, Milošević je rekao: „Oni su to izmislili protiv vas. Sad kad pravimo sporazum, to je bespredmetno diskutovati, nikakvih regija nema u Bosni“.¹¹⁵

Milošević – političar koji je diskreditirao Hamdiju Pozderca - je također predložio da se predsjednici buduće Jugoslavije biraju po abecednom redu, pa bi tako valjda bosanskohercegovački kandidat bio prvi, a srbijanski zadnji. Predložio je također da se tom predsjedniku daju sve kompetencije da upravlja vojskom. Na Zulfikarpašićevu sugerenciju da je

---

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.186

¹¹¹ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.187

¹¹² Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.188.

¹¹³ Burg L. Steven & Shoup S. Paul, *The War in Bosnia-Hercegovina*, str-73.

¹¹⁴ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.191.

¹¹⁵ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.190.

Bosna trenutno poluokupirana od strane JNA, Milošević je odgovorio prijedlogom da se za komadante korpusa JNA u BiH postave Bošnjaci. Kada je Zulfikarpašić spomenuo Sandžak, Milošević je začudo izjavio da odmah pristaje na kulturnu i administrativnu autonomiju Sandžaka, a glede pitanja Kosova je nudio „ljudsko rešenje“. ¹¹⁶

Ovakvo olahko pristajanje na rješavanje svih problema se sigurno moglo posmatrati kao Miloševićev „mamac na udici“ za Bošnjake. BiH ni u šestočlanoj Jugoslaviji, u kojoj je ravnoteža moći koliko toliko postojala, nije bila na istom nivou ravnopravnosti kao Srbija, pa se s tim u vezi može nagađati da bi BiH u nekoj četveročlanoj Jugoslaviji bila još više potisnuta i zasjenčena Srbijom. Lično mislim da su Miloševićeva obećanja bila nadrealna, te da je on bio političar kojem se nije moglo vjerovati. Primjerice, Zulfikarpašić je u beogradskom razgovoru Miloševiću otvoreno rekao da je bošnjačkoj političkoj eliti poznato da on ima planove o podjeli Bosne. ¹¹⁷ Milošević je međutim tvrdio da on podjelu Bosne nikada nije predložio. ¹¹⁸

Milošević je bio političar koji je reaktivirao srpski nacionalizam i vješto manipulirao njime, političar koji je rušio Jugoslaviju idući putem jače centralizacije i ka podređivanju pokrajina i republika Srbiji. Njemu se nije moglo vjerovati, ali ne mislim međutim da je iz tog razloga trebalo odbiti istorijski sporazum u potpunosti. Mislim da je istorijski sporazum gledano kao dijalog bio iznimno važan za održavanje i očuvanje mira ako ništa provizorno. Ako se sporazum posmatra prvenstveno kao dijalog koji je u ljeto 1991. smirio napetosti, onda se može reći da je ipak imao pozitivan efekat. Razgovarati je trebalo i duže pa čak i u nedogled da bi se spasio mir. Ne mislim međutim da je trebalo pristati na diktat ili na bilo šta iznuđeno i nametnuto od strane Beograda i SDS-a. Primjera radi, lideri bosanskih Srba su često slali i „crvene i zelene“ signale bošnjačkim liderima i bošnjačkom narodu općenito. Čelnici SDS-a su izgleda bili duboko svjesni svoje snage ogledanoj u ratnoj mašineriji JNA. Tako je srpski član Predsjedništva BiH Biljana Plavšić krajem jula 1991. u intervjuu za beogradski NIN dala sljedeću izjavu :

„Desilo se 1941. godine da su velike greške napravljene i Muslimani bi trebalo da paze da ih ovaj put ne ponove. Meni bi bilo žao zato što bi to bio pokolj. Bilo bi mi žao tog naroda, jer nije zaslužio da ga neko kompromituje.“ ¹¹⁹

---

¹¹⁶ Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda, *Bošnjak*, str.190.

¹¹⁷ *NIN*, 09.08.1991, br.2119, str.20.

¹¹⁸ *NIN*, 09.08.1991, br.2119, str.21.

¹¹⁹ *NIN*, 02.08.1991, br.2118, str.23.

Koliko je u ljeto 1991.godine liderima SDS-a ustvari bilo stalo da se sporazumiju sa Bošnjacima teško je danas reći. Sudeći po izjavi Biljane Plavšić može se pretpostaviti da su oni imali i dobro razrađen „rezervni plan“ (čitaj: pokolj) ukoliko bi bošnjačko političko vođstvo išlo kontra srpskim interesima. Upravo su izjave kakve je Biljana Plavšić slala Bošnjacima možda i samom istorijskom sporazumu davale nekakvu aromu kapitulantskog ili iznuđenog sporazuma. Pojedini srpski političari Bošnjake često i nisu tretirali kao ravnopravne pregovarače, nego po svemu sudeći kao stranu koja mora da se podredi Srbima. Za bošnjačke lidere i bošnjački narod općenito su ovakvi istupi pojedinih srpskih političara bili čisto ponižavanje i ucjenjivanje, koje je možda moglo ličiti na ono što su Albanci na Kosovu doživljavali osamdesetih godina. Mislim da su pojedini srpski lideri svojim radikalnim izjavama doprinjeli da istorijski sporazum doista liči na kapitulaciju i da kasnije zbog toga bude odbačen od većine Bošnjaka.

Vrh SDA je međutim, svojom pasivnošću – ne reagujući na radikalne poteze SDS-a tokom čitave 1991.godine - također činio da se sporazum mogao smatrati iznuđenim potezom.

4.1.2. ZAŠTO JE ODBAČEN ISTORIJSKI SPORAZUM?

U političko-informativnoj emisiji RTV SA u kojoj su gosti bili Zulfikarpašić i Koljević razgovarano je o detaljima istorijskog sporazuma. Javnost u BiH je trebala biti detaljnije upoznata sa stavkama u sporazumu. Međutim, usred emisije je stigla fax-poruka poslata iz centrale SDA. U poruci je stajalo da SDA odbija bilo kakvo sporazumjevanje sa Srbima. Čitav sporazum je dakle odbačen, da stvar bude gora na jedan jako neozbiljan i rekao bih brutalan i neodgovoran način.¹²⁰ Izetbegović je kasnije izjavio kako nije znao za fax-poruku i da on nema ništa sa tim. Međutim, njegovi najbliži saradnici su upravo njega često opisivali kao čovjeka koji nerijetko „zbog starosti zaboravlja“, ali se činilo da zaboravlja po potrebi. Tako je Muhamed Filipović u svojoj knjizi „Bio sam Alijin diplomata“ za Izetbegovića rekao sljedeće:

„Kasnije sam se, u mnogo slučajeva, uvjerio da kod njega nastupaju slične amnezije i prešućivanja onoga što se njemu nije sviđalo, što je izjavio, obećao nekome ili što je poduzeo, a što je kasnije promjenio, porekao ili na drugi način dezavuirao, da on po pravilu zaboravlja ono što je ukazivalo na njegove greške“.¹²¹

---

¹²⁰ Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin diplomata*, str.106.

¹²¹ Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin diplomata* str.114,

Odbacivanje sporazuma je također pokazalo i to da među samom bošnjačkom političkom elitom nije bilo saglasnosti o tome šta je stvarni interes Bošnjaka - zalagati se za Jugoslaviju bez puno nade da će ona postojati i da je Hrvati i Slovenci ne žele ili zalagati se za nezavisnu BiH što bi ustvari značilo uvesti goloruk narod u rat protiv dobro naoružane JNA i SDS? Postoje mnoge teorije na temu zašto je istorijski sporazum odbačen od stranke SDA koja ga uostalom i sama predložila. Treba istaći da je stranka MBO postigla visoku popularnost u situaciji u kojoj se SDA i nije baš najbolje snalazila. Tenzije i napetosti su popustile zahvaljujući pametnoj politici MBO-a. Postavlja se pitanje da li je Izetbegoviću i vrhu SDA općenito smetala popularnost MBO na uštrb SDA? Danas je teško povjerovati da bi neko iz vlastite sujete ili radi interesa jedne političke stranke u potpunosti odbio jedan iznimno važan sporazum - mirovnu inicijativu. Nepojmljivo je da neko može staviti interese stranke ili vlastite interese ispred interesa naroda i republike, ali i to je nažalost mogao biti slučaj.

Grupa bosanskohercegovačkih patriota je u ljeto 1991. pristupila stvaranju organizacije „Patriotska Liga BiH“. Iza stvaranja PL su stajali Rusmir Mahmutćehajić, Sefer Halilović i mnogi drugi bh patrioti, sasvim neovisno o stranačkoj pripadnosti. Izetbegović je tada pozdravio stvaranje PL, ali sam nije želio da učestvuje u organiziranju PL-a za kojeg je rekao da je osnovan 10.juna 1991 u Domu Policije u Sarajevu i da je KOS znao za njegovo osnivanje.¹²² PL je prije svega bila odbrambena organizacija, manje više tajno kreirana, i prije svega jako loše naoružana. Teško je danas reći koliko je osnivanje PL BiH utjecalo na odbacivanje istorijskog sporazuma. PL ni na samom početku rata nije bila dovoljno jaka odbrambena organizacija, pa tako ni u ljeto 1991. nije mogla biti moćan i odlučujući faktor.

Dok su još uvijek trajali razgovori čelnika MBO i SDS, Izetbegović je krajem jula 1991. boravio u SAD-u. Može se pretpostaviti da mu je neko iz američkog dipolomatskog kruga neformalno (vjerovatno za ručkom) obećao kako će BiH ostati cjelovita pa je Izetbegović uz još koji jezički nesporazum sve to shvatio kao da SAD neće dozvoliti podjelu i rat u BiH. „Garancije za očuvanje BiH“ dolazile i iz ratom zahvaćene Hrvatske. Postojale su naznake da Hrvati žele proširiti sukob na BiH, pa je tako krajem augusta 1991. sa hrvatske strane Save otvorena artiljerijska vatra na Bosansku Gradišku.¹²³ Vatra je dakako uveliko otvarana i sa (od JNA okupirane) bosanske strane, pa su Hrvati uzvraćali. Međutim, Hrvati su vjerovatno željeli

---

¹²² Izetbegović, Alija, *Od zatvorenika do predsjednika*, FTV 02.12.2007

¹²³ *Nedjelja*, 25.08.1991, br.79, str.14.

rasteretiti svoju poziciju uvlačeći Bosnu i Bošnjake u sukob. Sami, bez saveznika Bošnjaka Hrvati bi teško ikada dobili slobodnu i nezavisnu Hrvatsku, vjerovatno nikada ne bi bila onakva kakvu su je zamišljali. U drugom svjetskom ratu je upravo hrvatski ustaški režim nastojao da Bošnjake uvuče u sukob protiv Srba. Bošnjaci su u Hrvatima tražili iskrene saveznike da bi se lakše oduprli srpskom hegemonizmu, ali su često puta prevareni. Ne bih rekao prevareni od Hrvata, nego od pogrešne hrvatske politike prema BiH i Bošnjacima.

4.1.3. BH HRVATI PROTIV ISTORIJSKOG SPORAZUMA I KRNJE JUGOSLAVIJE

Izetbegović je odbacivanje sporazuma obrazlagao time što u tom procesu nisu bili zastupljeni bh. Hrvati. Muhamed Filipović tvrdi međutim da Izetbegović koji je i sam u više navrata učestvovao u razgovorima sa srpskom delegacijom, nikada nije inzistirao da se u razgovore uključe i predstavnici bh Hrvata.¹²⁴ Politička elita bh Hrvata se jeste protivila bošnjačko-srpskom sporazumjevanju, ali mislim da to nije bilo iz straha da će Srbi prevariti Bošnjake ili obrnuto, nego više iz straha da se ne bi stvorilo bošnjačko-srpsko savezništvo što bi za Hrvate možda moglo biti pogubno. Lider HDZ BiH Stjepan Kljuić je krajem jula izjavio da je sporazum uperen na to da se „muslimanske mase odvoje od Hrvata“¹²⁵, te dodao:

„Ukoliko silom dođe do stvaranja četveričlane zajednice, bh. Hrvati bi to smatrali okupacijom i pripremat ćemo se da onda podignemo ustanak.“¹²⁶

Jako interesantan je i Karadžićev komentar Kljuićeve izjave. Karadžić je Kljuiću poručio da „Srbi neće silom ometati secesiju zapadne Hercegovine“.¹²⁷ Prema ovoj izjavi Srbima bi čak šta više odgovaralo da Hrvati uzmu ono što je „njihovo“ (ili ono što im Srbi nude) pa da se tako nekako nagode koji komad BiH kome. Kljuić jeste bio protiv bošnjačko-srpskog zbližavanja, ali nije bio čovjek koji bi nasjeo na Karadžićev mamac. Karadžić je dakle lidera bh. Hrvata indirektno pozivao na podjelu BiH.

U sarajevskoj Nedjelji iz 04.augusta 1991. je objavljeno i otvoreno pismo čiji autor je bio dr. Ivo Komšić, bh. političar iz reda hrvatskog naroda i jedan od čelnika SDP BiH. Otvoreno pismo je ustvari bilo apel protiv „srpsko-muslimanske koalicije“, a naslov teksta glasio je „Izručivanje BiH Velikoj Srbiji“. U tekstu se Komšić krajnje kritički osvrće na bošnjačke čelnike

---

¹²⁴ Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin diplomata* str.106.

¹²⁵ *Nedjelja*, 04.08.1991, br.76, str.11.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *NIN*, 13.09.1991, br.2124, str.15.

koji prema njegovom mišljenju istorijskim sporazumom pristaju na situaciju koja je ustvari iznuđena. Takvu iznuđenu situaciju osigurava po Komšićevom mišljenju novoformirana, krajiška država - „RBK“ i masa oružija koje je mahom u posjedstvu bosanskih Srba. Bošnjački lideri pristaju po Komšićevom mišljenju na diktat. Zanimljiva je i sljedeća izjava Ive Komšića:

„(.....) Tako svoju nespremnost i neorganiziranost i nepovoljne društvene pozicije muslimanske stranke iskupljuju izručivanjem BiH velikoj Srbiji, (....) Pristajanjem na državu koja je silom iznuđena nikom drugom ne stavlja klopku do samima sebi i vlastitom narodu. Morate također znati da Hrvati u BiH nikada neće pristati na veliku Srbiju.¹²⁸

Mislim da je Komšić u jednu ruku bio u pravu kada je tvrdio da je srpsko vođstvo iznudilo poteze bošnjačkih čelnika fragmentirajući Bosnu i Hercegovinu i ujedno naoružavajući srpski narod i oslanjajući se na JNA. Ovakvim ostrim i agresivnim manevrima SDS-a iznuđeni su potezi bošnjačke strane u vidu miriove inicijative. Komšić je također u pravu kada se kritički osvrće na neorganiziranost bošnjačkih stranaka, što je ustvari i omogućilo iznuđivačku politiku od strane SDS-a i Miloševića. Pokazat će se međutim kasnije da je jedna frakcija bosanskohercegovačkog HDZ-a vođena Tuđmanovom marionetom u BiH, Matom Bobanom, po mnogo čemu vodila identičnu iznuđivačku i ucjenjivačku politiku kao i SDS naspram svima onima koji su bili za cjelovitu i zajedničku BiH. Mislim da je pro-bosanska politička elita već u ljeto 1991. imala dovoljno razloga da kritički posmatra politiku Tuđmana naspram BiH. Tuđman i Komšić su u biti političari koji se lahko mogu posmatrati kao zagovornici dvije različite koncepcije BiH. Prvi je želio rasturiti BiH, podijeliti je, dok se drugi zalagao za cjelovitu i zajedničku BiH. Možda je Komšić u otvorenom pismu publiciranom u sarajevskoj Nedjelji išao od polazne tačke da su svi Hrvati za nedjeljivu i zajedničku BiH. On je dakako mogao govoriti u svoje ime, ali ne i u ime zapadnohercegovačkih Hrvata i općenito Tuđmanove političke frakcije.

4.1.4. „ISTORIJSKI NESPORAZUM“

U augustu 1991. godine je u bosanskohercegovačkim medijima vršen žestok pritisak na Izetbegovića i SDA. Izetbegović je kritikovan u kontekstu izjave date u Velikoj Kladuši krajem 1990., kada je rekao da BiH neće ostati u krnjoj Jugoslaviji, a u ljeto 1991. je preko MBO pravio sporazume sa Srbima gdje upravo Bosna ostaje u toj krnjoj Jugoslaviji. Njemu se na krivnju stavlja što je pristao na iznuđeno kapitulanstvo samim tim što je odustao od svog stava „da će i

---

¹²⁸ *Nedjelja*, 04.08.1991, br.76, str.14.

oružijem braniti BiH“, a ustvari je pristao na tihi vojnu okupaciju, koja je dalje BiH dovela u poziciju da inicijativom MBO-a žrtvuje državnost da bi spasila goloruki narod. SDS je naoružavala srpski narod, JNA već u junu zauzimala strateški važne pozicije u BiH (Kuprešku visoravan). Izetbegović je ignorišući sve to i ne čineći ništa doveo BiH i njene narode (naročito bošnjački narod) u užasno težak položaj. U takvoj jednoj situaciji se istorijski sporazum u jednu ruku i mogao posmatrati kao kapitulantsko pristajanje na diktat Miloševića i SDS-a. Da ne bi ukaljao ugled stranke i svoj sopstveni ugled Izetbegović je napravio jedan veoma lukav potez tim što je za pregovarače angažovao čelnike MBO-a.

Istorijski sporazum se „valjao“ kao još uvijek moguća alternativa do kraja augusta 1991.godine. Adil Zulfikarpašić je uložio mnogo truda da se pregovori nastave i da se sporazum ratificira, ali pošto je sporazum odbačen od najveće bošnjačke partije SDA, svi njegovi naponi su bili uzaludni, pa je od istorijskog sporazuma ispao istorijski nesporazum. U medijima se SDA vješto ogradila od sporazuma koji je malte ne predstavljen kao izdajnički akt MBO-a, pa je tako njegovo odbijanje trebalo da podigne popularnost stranci SDA koja je tada „odbila kapitulaciju“. Drugačije je prošla stranka MBO i dvojac Zulfikarpašić-Filipović koji su dovedeni u jako nezgodnu situaciju lukavim potezima vrha SDA. Međutim najozbiljnija konsekvencija veoma ishitrenog odbijanja sporazuma je bilo ugrožavanje mira, i ubrzavanje procesa dezintegracije BiH i mogućnosti rata. Nakon odbijanja sporazuma tenzije u BiH su znatno porasle, pa su tako već krajem augusta uočene barikade na magistralnom putu prema Foči.¹²⁹

Čelnici SDS-a su nakon nepromišljenih poteza vrha SDA mogli procijeniti daljnji pravac političkog kretanja stranke SDA. Tako je SDS nakon što su pregovori definitivno propali krajem augusta i početkom septembra 1991. još odlučnije krenula ka fragmentiranju BiH i ka još intenzivnijem naoružavanju svojih podobnih članova. Mislim da je SDA trebala na mnogo pametniji način iskoristiti istorijski sporazum tj. iz njega izvući maksimum. Da je SDA odbila samo neke stavke sporazuma, bilo bi barem logično, ali SDA je odbila sporazum u potpunosti što je krajnje neodgovorno i politički, a i historijski. Odbivši sporazum u cjelosti vrh SDA je drastično promjenio smjer, ali isto tako i poslao nedvosmisleni poruku srpskoj strani, koja je tada mogla zaključiti da SDA nije za pregovore, nije za zajednički život itd. Sporazum se međutim (da je kojim slučajem SDA stvarno vodila taktički dobru i lukavu politiku kako su neki mislili) mogao iskoristiti kao kupovanje vremena, tj. kao odgađanje agresije i rata, odgađanje

---

¹²⁹ *Nedjelja*, 25.08.1991, br.79, str.26.

sukoba i kao priprema za odbranu naroda i republike. Međutim SDA je odbacila sporazum nakon svega nepune tri sedmice pregovaranja, što je bilo jako nepametno i netaktički. Vrh SDA je izgleda radi sitnih stranačkih i ličnih interesa pojedinaca ishitreno odbacio sporazum na veoma neodgovoran način. Usljedilo je još jače ucjenjivanje BiH od strane Beograda i SDS BiH.

5. OD SPORAZUMA DO OKUPACIJE

Beograd se ipak nije želio tako lahko odreći „istorijskog sporazuma“ koji je sa stajališta Miloševićeve politike vjerovatno interpretiran kao nekakvo pristajanje na jednu usku četveročlanu federaciju koja bi se zvala Jugoslavija, ali bi u praksi više ličila na Veliku Srbiju. Problem je dakle bio i u samom shvatanju, a i u namjernom interpretiranju „istorijskog sporazuma“. Kada od istorijskog sporazuma nije uspio napraviti šta je želio, i kada se legitimni predstavnici BiH nisu odazivali na Miloševićeve pozive u Beograd, Milošević je na sastanke za „spas Jugoslavije“ pozivao Momčila Krajišnika, koji je u Beogradu tobože trebao predstavljati BiH građane i Predsjedništvo BiH, što je naravno apsurdno. Tako je Izetbegović u prisustvu Lorda Carringtona Miloševiću na prvoj Konferenciji o Jugoslaviji u Haagu 07.09.1991, poručio da BiH prema Ustavu BiH ne može predstavljati predsjednik Skupštine BiH, Momčilo Krajišnik, nego predsjednik republike ili ovlašteni član Predsjedništva BiH.¹³⁰ Milošević je dakle na veoma lukav i nedemokratski način pokušao nastaviti pregovore sa „bosanskom stranom“.

Nakon što su pregovori između bošnjačke i srpske delegacije definitivno propali srbijanski predsjednik Vlade je krajem augusta izjavio da će u krajnjem slučaju „pristupiti stvaranju federacije između Srbije, Crne Gore i Krajine“¹³¹, s tim što uopšte nije precizirao koje sve teritorije ta treća navedena članica buduće federacije zauzima. Po svemu sudeći nastala bi komadanjem BiH onako kako su to predlagali kreatori i zagovarači „otadžbine koju treba zaokružiti“.¹³² Pa je u tom kontekstu srpski historičar i član SDS-a Milorad Ekmečić idući putem Ilije Garašina i Stevana Moljevića krajem augusta 1991.godine javno izjavljivao kako srpski narod mora računati na ogromne žrtve da bi stvorio srpsku državu.¹³³ Ekmečić je na jednom sastanku delegacija SDS i SK-SDP, ovakve tvrdnje iznio i pred čelnim ljudima SK-SDP, Nijazom Durakovićem, Ivom Komšićem, Adilom Kulenovićem i Nikolom Stojanovićem još u

---

¹³⁰ *Muslimanski glas*, 13.09.1991.

¹³¹ *Nedjelja*, 01.09.1991, br.80, str.13.

¹³² *Ibid.*.

¹³³ *Ibid.*

aprilu 1991.¹³⁴ Ekmečić je prema Komšićevom sjećanju tada rekao: „Jugoslavija će biti lijepa država jer će u njoj biti srpski krajevi iz Hrvatske, cijela BiH, Crna Gora, Makedonija i Srbija“.¹³⁵ Duraković je na to odgovorio: „Znate li vi profesore da to što govorite vodi direktno u rat“? Ekmečić je odgovorio: „Da, znam da je to rat. Zar mislite da se ijedna država na svijetu napravila bez rata i mača, neće ni ova; za takvu državu vrijedi ratovati“.¹³⁶

Da je srpsko političko vodstvo zaista kanilo stvarati srpsku državu silom ili ratom i mačem kako to Ekmečić reče, najjasnije se u praksi moglo vidjeti polovicom i krajem septembra masivnim upadima JNA na teritorij BiH bez ikakve saglasnosti Predsjedništva BiH, pa zato i nije čudno što je masivni dolazak JNA u BiH smatran okupacijom i kasnije agresijom.

5.1. PROGLAŠAVANJE SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI – SAO

Početkom septembra 1991.godine jednostranim i antiustavnim načinom proglašene su takozvane srpske auotonomne oblasti u BiH. 12.09.1991 formirana je tzv. „SAO istočna Hercegovina“, 16.09 je formirana tzv. „SAO Bosanska Krajina“. Tzv.„SAO Romanija“ je formirana 18.09, a tzv. „SAO sjeveroistočna Bosna“ 20.09.1991.godine.¹³⁷ Ovakvim činom SDS je pristupio „zaokruživanju otadžbine“ dobro znajući (sudeći po Ekmečićevim izjavama) da će ovakvo zaokruživanje biti krvavo. Sam princip „zaokruživanja srpskih krajeva“ po sebi je fašistoidan i nedemokratski, a na samom kraju krajeva i netačan i otimački. Pa su tako u srpske autonomne oblasti uključena mjesta u kojima su Bošnjaci bili najbrojniji narod, kao npr. Prijedor, Sanski Most, Foča, Višegrad, ili mjesta gdje su Hrvati bili u većini kao na primjer Bosanski Brod.

Ministarsko vijeće EZ-a na čelu sa britanskim aristokratom lord Petterom Carringtonom je tokom septembra 1991. zagovaralo mirno rješenje krize u čitavoj Jugoslaviji. Bosni i Hercegovini je u septembru međutim nametan rat. 20.septembra su Podgorički i Užički korpusi JNA prešli Drinu i upali na teritoriji Hercegovine po izgovorom „da bi zaštitili Srbe u istočnoj Hercegovini“. ¹³⁸ Politika Beograda i bosanskih Srba se tako u jesen 1991. svela na politiku okupacije i fragmentacije BiH. Vojni vrh iz Beograda je prelaskom korpusa JNA iz Srbije i Crne Gore preko Drine, sprovodio takozvani plan „RAM“¹³⁹, što je značilo vojno zaposjedanje BiH i povlačenje srpskih granica na zapadu. Dok je SDS vršila etničku podjelu BiH, korpusi JNA

¹³⁴ Komšić, Ivo, *Preživljena zemlja*, str.70.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Burg L. Steven & Shoup S. Paul, *The War in Bosnia-Hercegovina*, str.73.

¹³⁸ *Večernji list*, 07.rujan.1991.

¹³⁹ *Vreme*, 09.03.1992, br.72, str.25.

su u Bosnu vjerovatno poslani da utvrde i štite ono što je SDS proglasila srpskim teritorijem. Po srijedi je bila tiha okupacija BiH od strane Beograda. Bosni je prijetio rat i podjela za koju je Carrington po vlastitom sjećanju već nakon prvih sastanaka sa Miloševićem i Tuđmanom u Haagu znao, izjavivši: „They were going to carve Bosnia up. The Serb (areas) would go to Serbia, the Croat (areas) to Croatia.”¹⁴⁰ BiH međutim nije zemlja koja se mogla i koja se može dijeliti. Ne mogu se dijeliti ljudi, niti se granice mogu povlačiti kroz ljude, ne može se dijeliti nešto što je historijski faktum stoljećima i gdje su ljudi različitih vjera i nacija stoljećima živjeli zajedno, izmješali se i rodbinski i kulturološki i na mnoge druge načine pa tako sačinili jednu zasebnu cjelinu. Bosna je *corpus separatum* – zasebna cjelina, koja je isuviše dugo bila posebna i zasebna i isuviše dugo živjela i zaživjela da bi se mogla dijeliti tako lahko. Ovakve činjenice je nacionalistički vrh SDS-a podržan Beogradom veoma ignorantski previdio. Neki su čak podjele BiH svrstavali u unutarnje i „definitivne“, kao da su razlike između ove dvije varijante ogromne. Tako je srpski član Predsjedništva BiH, Nikola Koljević početkom septembra izjavio da uspostavljanje srpskih autonomija u BiH „ne znači ukidanje Bosne kao republike, to samo znači ukidanje unitarne Bosne“.¹⁴¹ Za isti list je Koljević krajem istog mjeseca izjavio: „Nema povratka u onu famoznu Bosnu u kojoj se svi ljubazno pitaju za zdravlje, a svako drugome radi iza leđa šta stigne i koliko može“.¹⁴² SDS je u septembru 1991. na jako agresivan način nametala svoje rješenje budućnosti BiH kao podijeljene zemlje gdje bi naravno upravo Srbi zdušno podržani srbijanskim i crnogorskim korpusima JNA prigrabili što je više teritorija.

5.2. JNA – „GAZDA U TUĐOJ KUĆI“

Da je SDS-ovski plan sakaćenja Bosne vješto planiran u Beogradu i u samom vrhu JNA svjedoči i prebacivanje vojne imovine JNA iz BiH u Srbiju početkom septembra 1991. Izgovor je glasio da će oružije koje se iz BiH prebaci u Srbiju biti „bezbednije i kvalitetnije uskladišteno u Srbiji“.¹⁴³ Kao da u BiH nisu postojala skladišta i magacini gdje je oružije do tada bilo. Ako je cilj JNA bio da monopol na korištenje zajedničkog jugoslovenskog oružija imaju samo Srbi, onda je potez bio i logičan. Bosnu je izgleda trebalo razoružati prije nego je se napadne oružijem koje su i plaćali i proizvodili mnogi Bosanci i Hercegovci u fabrikama namjenske industrije u Konjicu, Bugojnu, Vogošći, Novom Travniku, Vitezu, Goraždu, Mostaru itd. Bilo je jasno da

¹⁴⁰ Silber, Laura & Little, Allan, *Yugoslavia – Death of a Nation*, page 190.

¹⁴¹ *NIN*, 13.09.1991, br.2124, str.16.

¹⁴² *NIN*, 27.09.1991, br.2126, str.23.

¹⁴³ *Nedjelja*, 08.09.1991, br.81, str.14.

Beograd i bosanski SDS pripremaju rat Bosni i Hercegovini, podmukao rat, gdje bi jedna jača strana napadala stranu koja eto ne bi ni smjela, a ni trebala da se brani. Sve je moglo ličiti na dobro isplaniranu agresiju jedne republike na drugu.

Milan Martić, šef MUP-a tzv. RSK je po ko zna koji put sa svojim specijalcima upao na teritoriji BiH. Tenzije su međutim došle do vrhunca kada je umišljeni Martić vjerovatno misleći da hoda po zemlji koju je oslobodio, početkom septembra 1991. napadnut u Bosanskoj Otoci od nekoliko desetina lokalnih mještana, Bošnjaka koji su mu prevrnuli i devastirali automobil.¹⁴⁴ Nakon što je uhapšen (čitaj: spašen) od pripadnika MUP-a BiH, Martić je nedugo zatim pušten. Razlog puštanja Martića su bile prijetnje rezervista JNA i tzv. „knindži“ da će Bosansku Otoku i čitav kraj spraviti sa zemljom.¹⁴⁵ Ovdje dakle JNA i srpske paravjone formacije BiH prijete ratom. Pored toga se spriječava rad državnih sigurnosnih institucija, vrši se povrijeda teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH. Na kraju je MUP BiH ponižen, a zvaničnoj BiH vlasti te Bosancima i Hercegovcima općenito je poslana poruka u stilu „niste gazde u svojoj kući“. BiH je početkom septembra 1991. godine, bila poluokupirana. Okupacija BiH će se međutim još snažnije intenzivirati kasnijim povlačenjem JNA iz Slovenije i Hrvatske i stacioniranjem u BiH. Bosna jeste bila sastavni dio Jugoslavije, ali se većina njenih građana nije identificirala ni sa JNA koja je sve više i više pokazivala da je srpska, a ni sa politikom Beograda koja se svodila na politiku srpskih interesa. Zato mislim da je JNA u BiH bila „gazda u tuđoj kući“. Takvu armiju koja se borila za Jugoslaviju čije bi granice bile na relaciji Karlobag – Ogulin- Karlovac - Virovitica, većina građana BiH nije željela u Bosni, i smatrala ju je s pravom okupatorskom i nepoželjnom. JNA će uostalom sama svojim ponašanjem i postupcima, vođenjem rata protiv civila i rušenjem gradova u Hrvatskoj, te brojnim incidentima i bahatim ponašanjem u BiH, doprinjeti obaranju sopstvenog ugleda kod većine Bosanaca i Hercegovaca.

5.3. „ZVECKANJE ORUŽIJEM“, INCIDENTI I POZIVI U RAT

Još veće tenzije početkom septembra izazvala su ubistva dvojice Bošnjaka u srpskom selu Kravice u općini Bratunac.¹⁴⁶ Ubice Nedžada Hodžića i Džeme Jusića nisu pronađene, jer su naoružani Srbi, mještani sela Kravice, spriječili vršenje policijske istrage i dolazak snaga MUP-a

---

¹⁴⁴ *Nedjelja*, 15.09.1991, br.82, str.4.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *NIN*, 13.09.1991, br.2124, str.10.

u selo, prijeteci da će pucati na pripadnike MUP-a BiH. Lider SDS-a Karadžić je tada iskazao negodovanje prema policijskoj istrazi ova dva ubistva, te je tada izjavio:

„MUP ne smije u Kravice jer mu srpski narod ne vjeruje“¹⁴⁷

Karadžićeva izjava je ustvari bila amnestiranje ubica Bošnjaka i legaliziranje ubijanja. On je ovakvim činom tada također otkazao lojalnost organima vlasti u BiH, konkretno MUP-u BiH, i indirektno poručio svim svojim sljedbenicima da učine isto. Slučaj ujedno ukazuje koliko je bh vlast u to vrijeme bila razjedinjena i slaba prvenstveno zbog SDS-ovske opstrukcije i blokade institucija – drugim riječima sabotaze. Pa tako ubice Hodžića i Jusića nikada nisu pronađene.

Na radio Banjaluci su polovicom septembra od vrha JNA čitani proglasi koji su pozivali na „odbranu“ BiH. Proglasi nisu bili učinkoviti pa je nedugo za tim komadant banjalučkog korpusa JNA, Nikola Uzelac, lično preko Radio Banjaluke proglasio opštu mobilizaciju ljudstva i materijalnih sredstava.¹⁴⁸ Uzelac je narod (uglavnom srpski) pozivao u rat, na uništenje gradova i sela u Hrvatskoj, a kasnije će isti scenarijo prirediti i Bosni i Hercegovini.

5.4. DEMONSTRACIJA SILE

Dok je rezervni i regularni sastav JNA utvrđivao „zapadne granice Jugoslavije“ u Hrvatskoj, a u BiH čuvao ono što je SDS proglasila srpskom zemljom, MUP republike Srbije je na Kosovu 27.09.1991 bezrazložno uhapsio poglavara islamske zajednice Jugoslavije, reis-ul-ulemu Jakuba Selimoskog.¹⁴⁹ Poglavara islamske zajednice Selimoski je sa još četrdeset i četiri islamska velikodostojnika uhapšen i priveden u zatvor u Đakovici na Kosovu.¹⁵⁰ Razloga za hapšenje nije bilo. Pripadnici MUP-a Srbije su nakon istrage tvrdili da se radilo o zabuni, međutim nijedna od zvaničnih institucija Srbije nije se ispričala zbog ovog „nesporazuma“. Ovim činom, o kojem je Milošević morao znati, srbijanske vlasti su vjerovatno željele zaplašiti i poniziti ne samo reisa i ostale funkcionere IZ-a nego i sve muslimane Jugoslavije, naročito one u BiH. Čin je bio čista demonstracija sile koja je trebala poslužiti kao mjera pritiska, nakon koje su valjda bošnjački lideri trebali „dignuti ruke u zrak“ i pristati na diktat iz Beograda tj. na „beogradske inicijative“ koje su baš u to vrijeme (nakon odbacivanja istorijskog sporazuma) bile česte. Bez obzira što se porukom htjelo ispoljiti, jasno je bilo da nije riječ o zabuni. Čin hapšenja reis-ul-uleme

¹⁴⁷ *Nedjelja*, 15.09.1991, br.82, str.8.

¹⁴⁸ *Nedjelja*, 06.10.1991, br.85, str.7.

¹⁴⁹ *Nedjelja*, 06.10.1991, br.85, str.10

¹⁵⁰ *Muslimanski Glas*, 02.10.1991, str.6-7.

Selimoskog i čitava četrdest i četiri dužnosnika IZ-a izazvao kontra-efekat, izazvao je dakle oštre reakcije vjernika muslimana uglavnom Bošnjaka, te još veće političko razilaženje, još veći jaz i veću distancu između bošnjačkog i srpskog političkog vođstva. Sigurnosna situacija u BiH se početkom oktobra 1991.godine vidljivo pogoršala. Nakon propalih istorijskih sporazuma, beogradskih inicijativa i općenito nakon bosanskog odbijanja diktata iz Beograda, vršena je intenzivna okupacija zemlje od strane JNA pod izgovorom da armija tobože ima zadatak spriječiti međunacionalne sukobe u BiH, što se brzo pokazalo kao beskrupulozna laž.¹⁵¹ U Bosnu su izmješteni čitavi korpusi JNA pristigli iz Slovenije. JNA je Bosnu pretvarala u veliku kasarnu i utvrdu dovodeći polovicom septembra 1991. ogroman broj rezervista JNA iz Srbije i Crne Gore u BiH. Rezervisti kojima je uostalom najveći ratni podvig bio bombardovanje i razaranje Dubrovnika, su svojim bahatim ponašanjem Bosnom sijali strah i nesigurnost vršeći represiju nad nesrpskim stanovništvom i blokirajući rad legalnih organa vlasti. Tako su u bosanskom gradiću Šipovu, rezervisti JNA bez ikakvog povoda 07.10.1991 ubili mladića, Mehmeda Ganibegovića.¹⁵² U nedjelju 13.10.1991 srbijanski i crnogorski rezervisti su pokušali inscenirati sukobe u Tuzli, pucajući po staroj tuzlanskoj Mehemedaginoj džamiji.¹⁵³ Ovakvo ponašanje rezervista kritikovao i beogradski NIN¹⁵⁴, ali ne i komanda JNA. Uporedo s armijskim manevrima kovanja Bosne, SDS je početkom oktobra 1991. još aktivnije stvarala državu u državi, ignorišući zvaničnu BiH vlast u kojoj je da paradoks bude veći i sama učestvovala.

5.5. IZETBEGOVIĆ: „OVO NIJE NAŠ RAT“

Refleksija rata u Hrvatskoj na BiH je djelovala jako negativno, stvarajući napetosti i otvarajući mnoge dileme u političkom vrhu BiH u smislu zauzimanja stava. Dok se Dubrovnik žestoko napadao i razarao, predsjednik BiH je 06.10.1991 peko TV SA proglasio neutralnost BiH u hrvatsko-srpskom sukobu, i pozvao građane BiH da ne učestvuju u tom sukobu rekavši između ostalog: „Ja vas pozivam da smognete hrabrosti i da odbijete da učestvujete u ovom zlodjelu. Zapamtite, ovo nije naš rat. Neka ga vode oni koji žele da ga vode. Mi ne želimo taj rat“.¹⁵⁵

Izetbegovićev proglas nije imao ogromnu značajnu težinu, osim moralne. BiH je još uvijek bila sastavni dio jugoslovenske federacije, a na to je u oktobru 1991. godine ponajviše ukazivala

¹⁵¹ *Muslimanski Glas*, 02.10.1991, str.7-8.

¹⁵² *Muslimanski Glas*, 11.10.1991, str.10.

¹⁵³ *Muslimanski Glas*, 18.10.1991, str.12.

¹⁵⁴ *NIN*, 04.10.1991, br.2127, str.10.

¹⁵⁵ Izetbegović, Alija, *Tajna zvana Bosna* - govori, intervjui i pisma, str. 162.

ogromna koncentracija trupa JNA širom BiH. Izetbegović nije imao nikakvu kontrolu u republici u kojoj je bio predsjednik. Punu (vojnu) vlast je imala JNA koja je sa teritorija BiH napadala Hrvatsku, što Izetbegović nije mogao spriječiti. JNA je bila lojalna Beogradu.

Smatram međutim da je Izetbegovićev apel u jednu ruku pomogao Hrvatskoj samim tim što su mnogi Bošnjaci (oni koji su se dvoumili da li da „brane Jugoslaviju“) nakon Izetbegovićevog apela s pravom odbiljali mobilizacijske pozive za rat u Hrvatskoj. Mnogi Hrvati su međutim na Izetbegovićevo pozivanje na neutralnost BiH u hrvatsko-srpskom sukobu gledali sa podozrenjem i sumnjom. Izetbegović je „Povelju o političkoj neutralnosti BiH“, mogao usvojiti još u aprilu 1991. kada je ista prvi put predložena u Skupštini BiH.¹⁵⁶ Pa se tako može reći da je oktobarski gest Izetbegovića zakašnjeo čin koji nije postigao željeni efekat samim tim što je dobar dio vojnosposobnog stanovništva (pretežno srpskog) odveć bio mobilisan i odveć sudjelovao u ratu u Hrvatskoj.

6. RAZLIČITA VIĐENJA BUDUĆNOSTI BIH U OKTOBRU 1991.

Potpredsjednik Vlade BiH, a inače kadar SDA Muhamed Čengić je početkom oktobra 1991. godine iznio svoje viđenje Bosne i Hercegovine u budućnosti, bolje rečeno predložio jednu vrstu rješenja za BiH. Na pitanje novinara: „Koje je jedino prihvatljivo rješenje za BiH“?, Čengić je odgovorio: „Formiranje suverenih država u sastavu neke jugoslovenske zajednice. To znači BiH suverena država tačno onoliko koliko će to biti i Srbija i Hrvatska“.¹⁵⁷ SDA nije dakle odustajala od kako to Čengić reče „neke jugoslovenske zajednice“, koja bi sudeći po Čengićevom opisu bila jedna konfederacija odnosno savez suverenih država, ali je SDA isto tako konstantno uvjetovala ovakav prijedlog prisustvom Slovenije i Hrvatske u jednoj takvoj zajednici. Tako je Izetbegović u srbijanskim medijima kritikovan jer želi da BiH ostane u onoj Jugoslaviji kojoj bi pripadale i Srbija i Hrvatska, a pouzdano zna da to Hrvatska nipošto neće, da se odvojila i da traži priznanje Europe i svijeta. Izetbegoviću srbijanski mediji pripisuju to što „glasa za Jugoslaviju koja ne postoji, da bi dobio Bosnu kakvu priželjkuje“.¹⁵⁸ Međutim, i srbijanski i hrvatski mediji zanemaruju činjenicu da su se i Tuđman i Milošević, dva najmoćnija i najodgovornija lidera tadašnje Jugoslavije već odavno zakopali u svoje rovove sa svojim idejama, nudeći jedan

---

¹⁵⁶ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7.

¹⁵⁷ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7.

¹⁵⁸ *NIN*, 18.10.1991, br.2129, str.9.

drugome kao po dogovoru neprihvatljiva rješenja i koncepcije. Ključevi rata i mira, su preventivno bili u rukama Miloševića, pa i Tuđmana, koji nisu željeli Jugoslaviju.

Lider SDS BiH, Karadžić je početkom oktobra 1991. iznio četiri zanimljiva prijedloga o tome koji bi položaj po njegovom mišljenju bio adekvatan za BiH u budućnosti. Prvi prijedlog vidi BiH kao „ravnopravnu državu članicu zajedničke države Jugoslavije“.¹⁵⁹ Drugi, veoma zanimljiv Karadžićev prijedlog je glasio:

„Regionalizirana BiH pri čemu su regioni jednog naroda čvršće vezani za saveznu državu, a regioni druga dva nešto slabije“¹⁶⁰.

Zanimljivo je da naizgled slično ustavno ustrojstvo BiH imamo danas. Ustav iz Daytonu daje naime manjem, isključivo srpskom bh entitetu – koji se danas čak naziva i „Republika Srpska“ – pravo na specijalne veze tj.odnose sa republikom Srbijom. Naravno, nije riječ o nečem što je totalno identično sa onim što je Karadžić predlagao u oktobru 1991.godine. Lider SDS-a tada na umu sigurno nije imao nezavisnu i suverenu BiH, ali je svejedno zanimljivo koliko su ovakva viđenja Bosne i Hercegovine „kao podijeljene a cijele“ zastupljena u današnjem Daytonskom Ustavu BiH. Može djelovati kao da su Karadžićevi stavovi uveliko uzeti u obzir i uvaženi prilikom kreiranja Daytonskog Ustava.

Treći Karadžićev prijedlog je sličan drugom, gdje stoji: „regioni sva tri naroda bili bi različito vezani za saveznu državu“.¹⁶¹ Četvrti Karadžićev prijedlog međutim, podrazumijeva cjepanje Bosne. I ovaj prijedlog je od Karadžića uzet u obzir i iznjet javno. To i nije nimalo čudno jer su JNA i SDS i za ovakvu opciju rasturanja BiH odveć stvorili uslove.

Realnu sliku tadašnje BiH i njenih problema dao je početkom oktobra 1991. i lider HDZ-a, Stjepan Kljuić, koji je također na zanimljiv način predložio šta je tada trebalo učiniti da bi se BiH spasila od podjele i propasti. Kljuić je za opstanak BiH smatrao presudnim vraćanje zakonskim odredbama i jedinstvu republike.¹⁶² Ovdje se dakle jasno vidi da institucije vlasti nisu funkcionisale tj. da ih svi podjednako nisu ni poštivali. Vraćanje zakonskim odredbama, odnosno poštivanju zakonskih odredbi je po Kljuićevom mišljenju podrazumjevalo da se srpske SAO krajine ospore, da se vrate integralnom tkivu BiH, da zakoni koji se donose u Parlamentu budu

---

¹⁵⁹ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*

obavezujući za sve stanovnike BiH.¹⁶³ Kljuić ustvari ukazuje koliko je proces dezintegracije BiH daleko otišao u oktobru 1991. Interesantno je da Kljuić navodi osporavanje SAO-krajina kao jednu obavezu, i to spominje kao nešto što do tada nije bilo učinjeno. Pa se tako stiče dojam da su pojedine stranke u vlasti „progledale kroz prste“ SDS-ovskom stvaranju SAO krajina u BiH, ne pružajući dovoljno jak otpor ovakvome činu.

Kljuić dalje nastavlja: „U protivnom ukoliko se nastavi s kantonizacijom i ignoriranjem središnje vlasti BiH doći će do jedne najbrutalnije podjele. Nažalost, mi Hrvati nismo za to. Mi smo za suverenu BiH u njenom cjelovitom zdanju, međutim ako nas budu proganjali sa teritorija gdje smo u manjini, prirodan put će biti da ćemo se mi integrirati i da ćemo morati preseljavati. Pazite, to je težak i vrlo grub izraz za ono što nas očekuje, ali to je realnost. Srbi, očito, u BiH imaju više teritorija nego stanovništva, insistiraju tamo gdje su oni na vlasti bude totalitarni režim, gdje su u manjini da bude demokratski.“¹⁶⁴

Interesantan je Kljuićev analitički osvrt na tadašnju situaciju u BiH. Dobro naoružani Srbi su uz pomoć JNA po Bosni omeđivali ono što je navodno bilo srpsko i tu uveli opštesrpsku vlast. Tamo gdje su bili manjina su tražili demokratiju i poštivanje ljudskih prava. Kljuić je po mom mišljenju bio političar koji se zalagao za cjelovitu i zajedničku BiH, radi čega će kasnije biti uklonjen od Tuđmana. Vrh SDS-a uopšte nije krio da BiH treba podijeliti „s vana ili iznutra“, nije ni bitno. Za dezintegraciju BiH su međutim SDS- u bili potrebni saveznici, koje su pokušali naći u HDZ BiH, ali im to nije uspjelo dok se Kljuić upravljao strankom. S tim u vezi može biti zanimljiva izjava srpskog člana Predsjedništva BiH, Nikole Koljevića. Novinar beogradskog NIN-a je Koljeviću nametnuo sljedeću sugerenciju: „Čini se da vi mislite da je trenutno zalaganje HDZ za jedinstvenu Bosnu neiskreno?“¹⁶⁵ Na što je Koljević odgovorio: „Upravo to. Vrlo je teško shvatiti da jedan narod ima izrazitu želju da živi u dve različite države“.¹⁶⁶

Koljević je drugim riječima rekao da je cjelovita BiH sa tri naroda nelogična, te (in)direktno sugerirao da bi je trebalo rasturiti s tim što bi logično bilo da se Srbi i Hrvati koji osjećaju pripadnost maticama Srbiji i Hrvatskoj oko toga dogovore, ne uvažavajući mnogo činjenicu da

---

¹⁶³ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7-8

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *NIN*, 13.09.1991, br.2124, str.16.

¹⁶⁶ *NIN*, 18.10.1991, br.2129, str.9-10

podjela BiH vodi u krvav rat. Rat SDS-u možda i nije predstavljalo neku veliku opasnost jer je srpski narod bio dobro naoružan i osiguran podrškom JNA.

Dobru političku analizu i opis situacije u BiH u oktobru 1991. te prijedloge kako izaći iz političkog „čorsokaka“ dao je svakako i potpredsjednik SDP-a, Zlatko Lagumdžija izjavivši:

„Pošto je tronacionalna vlast sada već formalno razbila Bosnu i Hercegovinu prvo je potrebno demokratskim putem promjeniti, ne samo vlast, nego i čitav koncept. Nažalost to je duži proces koji zahtjeva nove izbore do kojih će nadam se što prije doći. U međuvremenu, potrebno je formirati prijevremenu Vladu narodnog spasa koja će omogućiti funkcioniranje onoga što je poznato pod nazivom pravna država. To znači da ta ista država garantuje mir, ličnu i imovinsku sigurnost građana, a ne da kojekakve lokalne „kabadahije“ glume vlast“. ¹⁶⁷

Potpredsjednik SDP-a je po mom mišljenju bio potpuno u pravu kada je tvrdio da je tronacionalna vlast razbila BiH. Lagumdžija se iskreno nadao da će se BiH vlast promjeniti, međutim vodećim strankama SDA, SDS i HDZ u vlasti, pokazat će se kasnije izgleda i nije bilo toliko stalo da se odreknu vlasti zarad mira i pravne države. Pa je tako koalicija SDA-SDS-HDZ, za veliko čudo još uvijek bila živa. U Lagumdžijinom izlaganju se da primjetiti koliko je „troglava vlast“ bila nefunkcionalna i štetna po državu, koja je sve više skretala prema nekoj anarhiji tj. bezvlašću jer se nisu poštovale zakonske odredbe, pravna država je dakle (iz)gubila oslonac. Potpredsjednik SDP-a pominje u svojoj izjavi lokalne „kabadahije“ tj. silnike, kakvih je u to vrijeme u BiH sigurno bilo mnogo, naročito u redovima SDS. Tako se neki odvažni članovi SDS pominju čak i sa vojnom titulom, tako se na primjer izvjesni Radomir Milošević spominje kao „komadant odbrane sela Kravice“¹⁶⁸, selo gdje su početkom septembra ubijena dva Bošnjaka. Također se u medijima pominje izvjesni Božidar Vučurević, predsjednik SDS-a Trebinje i prvi čovjek tzv. „SAO istočna Hercegovina.“ Glasiti Vučurević se pored svoje guslarske i šoferske karijere proslavio i u svojim „herojskim“ pohodima na Dubrovnik, a nije mu ni malo strano bilo ni negiranje Bosne i Hercegovine, kao ni mnoge druge antidržavne radnje koje je kao SDS-ovski lokalni poglavica vješto obavljao. Vučurević je u intervjuu za sarajevski Muslimanski glas u oktobru 1991. izjavio: „Četnici su sada legalna vojska i srpski narod njima vjeruje“. ¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7-9

¹⁶⁸ *NIN*, 13.09.1991, br.2124, str.12.

¹⁶⁹ *Muslimanski Glas*, 18.10.1991, str.15.

7. JNA PRENOSI RAT IZ HRVATSKE U BIH

Srbijanski i crnogorski rezervisti su 13. oktobra 1991. napali i uništili hercegovačko selo Ravno, uglavnom nastanjeno Hrvatima.¹⁷⁰ Ovo je bio čisti ratni akt, vojna akcija izvedena teškom artiljerijom od strane JNA na teritoriju Bosne i Hercegovine, drugim riječima početak ratnih akcija u BiH. Napadnuti su civili i civilni objekti - srušene su kuće teškom artiljerijom bez ikakvog povoda. U Ravnom su mahom bili stariji ljudi. Međutim selo je bilo strateški važno radi lakšeg prilaza Dubrovniku, i općenito radi lakšeg kontrolisanja jadranskog primorja, pa je JNA rješila da selo uništi i stavi pod svoju kontrolu. Danas se također može reći da je napad JNA na Ravno pored što je označio početak ratnih dešavanja u BiH, bio i jedna vrsta velikog testa za hrvatsko-bošnjačko savezništvo. Ukoliko bi se bošnjački lideri oglušili na ovaj napad, to bi rezultiralo narušavanjem odnosa i nepovejerno između Bošnjaka i Hrvata. U Ravnom su isključivo napadnuti Hrvati, ali je isto tako napadnuta BiH, koja jeste bila sastavni dio Jugoslavije ali je ipak napadnuta, napadnuti su njeni građani – civili. Postojala je izgleda neka nevoljkost bh vlasti da se suoči sa ratom i sa agresijom JNA. Druga važna stvar je također što je razjedinjena „troglava“ bh vlast imala totalno različit pristup, bolje reći tri različita pristupa ovome problemu.

Vrh SDA je napad na Ravno manje više ignorisao pa je tako Izetbegović od pojedinih hrvatskih čelnika u kontekstu napada na Ravno često puta citiran u smislu „ovo nije naš rat“. Tuđman je negodovao, ali je ponajviše pokušavao Izetbegovićevu pasivnost iskoristiti kako bi ubijedio bosanskohercegovačke Hrvate da im Bošnjaci nisu saveznici, te da BiH treba podijeliti. Bilo kako bilo, Bosna i Hercegovina je u Ravnom bila napadnuta, ali ne i spremna da reaguje.

8. USVAJANJE MEMORANDUMA O SUVERENOSTI BIH

Žestoke političke prepirke, nesuglasice i dizanje tenzija izazvalo je usvajanje „Memoranduma o suverenosti BiH“ u Skupštini Bosne i Hercegovine 15.10.1991.¹⁷¹ Memorandum ili deklaracija je od samog početka 1991.godine odbijan od strane SDS-a, koji je tada predlagao da se u deklaraciju uvrsti amandman prema kojem bi BiH u budućnosti ostatala u Jugoslaviji. Liderstvo SDS-a je isto zahtjevalo i 14.10.1991. godine na zasjedanju Skupštine BiH, ali su njihovi zahtjevi odbijeni od strane SDA i HDZ. Možda bi uvažavanje SDS-ovog stava dovelo do kompromisa između dva različita bloka. SDS je međutim već odavno komadala Bosnu, i teško je

---

¹⁷⁰ *Muslimanski Glas*, 01.11.1991, str.8.

¹⁷¹ *TV SA*, 14.10.1991.godine.

i tada bilo povjerovati da je ova stranka bila spremna obustaviti ovaj proces. Jaz između SDA i SDS se produbljivao iz dana u dan. Krajnje neprimjereno i izazivačko ponašanje srbijanskih i crnogorskih rezervista u BiH, ubistva Bošnjaka te provokacije i zastrašivanja su pogoršavala opštu situaciju i povjerenje među narodima u BiH. U Trebinju je polovicom oktobra bačena bomba na Osmanpašinu džamiju.¹⁷²

Teško je danas reći da li bi SDS i da je naišla na razumjevanje SDA i HDZ, odustala od svoje politike „zacrtavanja srpske zemlje“ u BiH. Logički gledano, sporovi i veliki sukobi se u glavnini slučajeva mogu izbjeći sklapanjem kompromisa. No, stvar koja bitno može utjecati na postizanje kompromisa je po mom mišljenju omjer snaga između strana. Ako je omjer snaga znatno različit u korist jedne strane, tu se postavlja pitanje koliko je u stvari kompromis moguć. Jer jača strana može snagom tj. silom postići mnogo više nego dogovorom i demokratskim putem, mada se na sve to postavlja pitanje legalizacije silom stečenog. Mislim da je SDS, svjesna svoje jačine, svjesna da je srpski narod najveći, da je dobro naoružan i da upravlja JNA, ipak svoje glavne adute gledala u sili i pritiscima, dakle rat ili kapitulacija drugih, kao rješenje.

Greška politike SDA je međutim u tome što je dozvolila da SDS u Bosni tokom čitave 1991.godine sprovodi politiku svršenog čina. SDS-ovski proces razbijanja BiH je u oktobru mjesecu već otišao predaleko i svaki kompromis je mogao ličiti na kapitulaciju SDA i HDZ jer je BiH de facto bila okupirana od strane JNA, pa se tako svako popuštanje SDA moglo posmatrati kao „pristajanje pod pritiskom“. Međutim, aktuelna bh. vlast se svojom pasivnošću dozvolila dovesti u takav nezgodan pregovarački položaj, da bi se potom u zadnji čas spasavalo što se spasiti može. Onome ko želi manipulirati masama, kome je stranačka i lična popularnost važna može krenuti za rukom da iz najgore situacije sebe i svoju stranku lukavim manevrima predstavi kao „oslobodilačku“, pritom ne vodeći računa o posljedicama takve nimalo mudre politike.

Čelnik Liberalne stranke, Rasim Kadić je početkom oktobra izjavio sljedeće: „Dalji potezi BiH u ovom trenutku trebali bi biti kao prvo ključna diplomatska aktivnost okrenuta prema Zagrebu s obrazlaganjem prednosti i privoljavanja Zagreba da prihvati bilo kakvu varijantu zajedničke jugoslovenske države, makar sa minimumom ovlaštenja. Jedino u državi u kojoj bude i Srbija i Hrvatska BiH može ostati u postojećim granicama. Svaka druga varijanta će neminovno značiti promjene granica BiH, a to će sigurno izazvati žestoke sukobe.“¹⁷³

---

¹⁷² *Muslimanski glas*, 25.10.1991, str.3.

¹⁷³ *Nedjelja*, 13.10.1991, br.86, str.7-9

Bosni je međutim u Karadžićevu namjenjena sudbina podjele. Tuđman nije pristajao ni na kakvu Jugoslaviju, njega je više oduševljavalo Karadžićevo i podjela BiH. U Igalu je 17. septembra 1991. Lord Carington kao posrednik u srpsko-hrvatskom sukobu, pokušavao navesti Tuđmana i Miloševića da približe stavove.¹⁷⁴ U opstanak Jugoslavije su vjerovali mnogi europski i američki politički faktori. Tuđman i Milošević su međutim odbacili ponude EZ-a i SAD-a prema kojima bi Jugoslavija bila primljena kao članica EZ-a uz ogromnu ekonomsku pomoć (nekoliko milijardi dolara). Milošević nije odustajao od čvrste federacije. Tuđman nije želio da se odrekne nezavisne i slobodne Hrvatske koja bi čak obuhvatala i dijelove BiH. Ono što je BiH moglo spasiti od definitivne podjele, ali je pri tome i uvesti u krvav rat, je proglašenje nezavisnosti i međunarodno priznanje BiH. To je karta na koju će SDA uostalom kasnije i zaigrati, i ako valjani uslovi za mirno izdvajanje BiH iz Jugoslavije kao ni uslovi za njenu odbranu nisu postojali.

8.1. PRIJETNJE I IZJAVE KOJE SU OBILJEŽILE JEDNO STOLJEĆE

Zasjedanje Skupštine BiH 14. i 15. oktobra 1991. je po mnogo čemu simboliziralo vrhunac tenzija, ali i otkrivanje pozicija. Na ovom zasjedanju čelnik SDS-a, Karadžić, je u nekoliko navrata uputio oštre i dobro zapamćene prijetnje bošnjačkom narodu poručivši između ostalog:

„Nemojte misliti da nećete Bosnu i Hercegovinu odvesti u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje“.¹⁷⁵

Karadžićeve prijetnje su ustvari samo dokazale da je SDS čitavo vrijeme vodila jednu ucjenjivačku i ultimativnu politiku, da se stranka preobrazila u antidemokratsku i militarističku stranku, čiji je lider ne samo prijetio ratom i raspadom BiH, nego i genocidom. Za nadati se je tada bilo da je vrh SDA ovakvo otkrivanje pozicija i direktne prijetnje, faktički nagovještaj rata ozbiljno shvatio, te da je već tada poduzimao kontramjere. Karadžić se poprilično zaletio u svojoj izjavi odavši ustvari rezervni plan SDS-a, a to je bio rat i genocid. Kod Karadžića je tada jezik bio brži od pameti. On je prijetio, ali da li su ga svi shvatili ozbiljno? U skladu s tim zanimljiva je i Izetbegovićeva replika Karadžiću:

„Njegov način izlaganja, njegove poruke, možda na najbolji način objašnjavaju zašto mi i možda nećemo više da ostanemo u Jugoslaviji. To večeras govorim ovdje (...) Takvu Jugoslaviju kakvu hoće gospodin Karadžić, više niko neće, neće više niko osim srpskog naroda. Takvu Jugoslaviju

---

¹⁷⁴ *NIN*, 20.09.1991, br.2125, str.10.

¹⁷⁵ *BBC* – dokumentarni film “Smrt Jugoslavije”, drugi dio.

su ovakve prijetnje u očima jugoslovenskih naroda, Albanaca, Makedonaca, Slovenaca, Hrvata i Muslimana, jednostavno omrzli“.¹⁷⁶

Izetbegović je u početku dobro replicirao svome partneru u vlasti, pogodivši u samu srž. Međutim, lider SDA je u istom govoru BiH građanima (naročito bošnjačkome narodu) odaslao nekoliko poruka zbog kojih će također ostati upamćen. Jedna od njih je i ona dobro upamćena:

„Mi smo suočeni sa sve lošijim odnosima i, konačno, sa otvorenim prijetnjama na javnoj sceni. Moje su prognoze zasnovane na provjerenim činjenicama. Ne treba se bojati, jer za tuču i za svađu trebaju dvoje“.¹⁷⁷

Otprilike tačno, za rat su tada bila potrebna dva dobro naoružana četnika. Za rat su dakle potrebne dvije usijane glave, a nekada i jedna, što je i sam Karadžić dokazao. Lider SDS-a je svojim prijetnjama u Skupštini BiH pokazao da će SDS ka ciljevima ići i nepolitičkim i nedemokratskim putem, što je valjda trebalo biti i više nego dovoljno da se shvati da je rat na pomolu. Izetbegović nije smio sebi dozvoliti takav luksuz pa da izjavi da se ne treba bojati, a i sam je za beogradsku *Borbu* u augustu 1991. izjavio da su ključevi rata i mira kod Miloševića.¹⁷⁸

8.2. MEMORANDUM O SUVERENOSTI BiH – IZNUĐEN I ZAKAŠNJELO POTEZ?

Izglasavanjem dokumenta o suverenosti BiH, poslanici SDA i HDZ u Skupštini BiH nisu izglasali izlazak BiH iz Jugoslavije. Suverena BiH nije isto što i nezavisna BiH. Memorandume o suverenosti su, kao što sam ranije naveo, izglasali parlameneti Srbije, Makedonije, Hrvatske i ostalih jugoslovenskih federativnih republika. Pa zašto i Bosna ne bi imala pravo na isto? Srbija se usudila da ukine samoupravu pokrajinama, i time direktno prekršila državni tj. jugoslovenski Ustav iz 1974., a BiH ne bi smijela praktikovati ni ono što joj se po tom istom Ustavu garantuje, a to je određen i bitan stepen suverenosti i ravnopravnosti sa ostalim jugoslovenskim republikama. I ranije sam naveo da je antibosanskim snagama u BiH smetala svaka samobitnost Bosne, svaka ideja samostalnosti i cjelovite BiH. Takvu Bosnu je valjda trebalo sahraniti zakašnjelim etničkim nacionalizmom, a zarad velikodržavnih planova. Nažalost balkanski nacionalizmi su uglavnom bili etničkog (njemačkog), a ne državnog karaktera (francuskog – republikanskog) gdje je pripadnost republici i inkludiranje u jedan zajednički kolektiv posebno naglašeno.

---

¹⁷⁶ Izetbegović, Alija, *Tajna zvana Bosna* – govori, intervjui i pisma, str.163.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Borba*, 16.08.1991, Intervju.

Usvajanje dokumenta o suverenosti BiH je proces koji se u odugovlačio tokom čitave 1991. godine. Koalicione stranke nisu uspjele doći do saglasnosti pa je dokument usvojen uprkos protivljenju poslanika SDS u Skupštini BiH. SDS je pored toga što je imala ogroman uticaj u institucijama bh vlasti, pravila poteze koji su direktno razbijali BiH i uvodili zemlju u rat. Učestalo odbacivanje dokumenta o suverenosti BiH od strane SDS-a je ustvari bio jedan lukav potez kojim je SDS kupovala vrijeme odbacivajući od februara do oktobra 1991. navedeni dokument. Sva međuvremenska dešavanja (masivni dolazak trupa JNA u Bosnu) su išla u prilog SDS-u. Konačno usvajanje memoranduma o suverenosti BiH od strane SDA i HDZ je imalo za cilj da se spriječi već započeto cijepanje BiH od strane SDS-a. Svrha usvajanja dokumenta je također bila i da BiH kao samostalna republika bude ravnopravna sa ostalim jugoslovenskim republikama. Memorandumom se nije razbijala Jugoslavija, ona se njime mogla transformirati u moderan demokratski savez suverenih jugoslovenskih republika, da je bilo političke volje za to ponajprije sa srbijanske i hrvatske strane. Odbacivanje ovakve ideje od strane Miloševića se vidjelo i na konferenciji o Jugoslaviji u Haagu 18.oktobra 1991.¹⁷⁹ Čak je i predsjednik Crne Gore, Momir Bulatović, shvatio i de facto prihvatio Caringtonovu ideju saveza suverenih država u Haagu. Ovu ideju međutim nije prihvatio Milošević, koji će kasnije oštro ukoriti Bulatovića zbog želje za crnogorskom samostalnošću.

Govora o tome kojim će putem Bosna krenuti nakon usvajanja memoranduma o suverenosti, hoće li ići ka nezavisnosti ili će ostati u nekoj jugoslovenskoj zajednici, je ipak bilo. Predsjednik BiH, je tako nakon izglasavanja memoranduma koncem oktobra izjavio:

(...) mi ćemo prihvatiti zajednicu u kojoj se nalaze i Hrvatska i Srbija. Ako takva mogućnost otpadne, biće pozvani građani BiH da se izjasne o sudbini republike“.¹⁸⁰

Ovakav stav je prethodno unešen i u jednu od tačaka memoranduma, što je za vrh SDS-a bilo itekako sporno. Građani BiH bi se tako izjasnili referendumom o sudbini republike ukoliko šestočlana Jugoslavija više ne bude moguća. Kojim putem ide Bosna je tako ipak određeno 15.oktobra.1991. Dovoljno je bilo da Hrvatska i Slovenija, koje su već u ljeto 1991.godine zatražile međunarodno priznanje, budu priznate i tako formalno izidu iz Jugoslavije, pa da i BiH krene istim, ali usamljenim i teškim putem. Ukoliko bi dakle Slovenija i Hrvatska bile međunarodno priznate, u BiH je bilo realno očekivati referendum građana, za koji je SDS

---

¹⁷⁹ *NIN*, 01.11.1991, br.2131, str.10.

¹⁸⁰ *NIN*, 25.10.1991, br.2130, str.16.

smatrala da ide u prilog SDA i HDZ koje bi svoje članove pozvale da glasaju za nezavisnost BiH. Pokazat će se međutim da se vrh HDZ-a kasnije dvoumio kojim putem da ide, da li da pozove bh. Hrvate da glasaju za ili protiv nezavisnosti BiH, no o tome nešto opširnije u nastavku rada.

Zakašnjelim usvajanjem memoranduma o suverenosti BiH se jeste potvrđivala samobitnost, postojanost i cjelovitost Bosne i Hercegovine, ali se isto tako implicitno odredio daljnji put kojim će Bosna ići. Mislim međutim da SDA i HDZ nisu trebale čekati da JNA okupira čitavu BiH, da Slovenija i Hrvatska zatraže međunarodno priznanje, pa da tek onda usvoje ovakav dokument u kojem je drugim riječima stajalo da će BiH sljediti Sloveniju i Hrvatsku. Usvajanje memoranduma o suverenosti BiH je učinjeno u nedogledno vrijeme. Moglo se i tada pretpostaviti da će Slovenija i Hrvatska u skorije vrijeme dobiti međunarodno priznanje. Dajući tokom čitave 1991. izjave da će BiH drugim riječima slijediti Sloveniju i Hrvatsku i kasnijim unošenjem ovakvog stava u memorandum, Izetbegović je protivničkoj strani nagovjestio svoje daljnje poteze, pa su SDS i JNA mogli djelovati „preventivno“ na poteze SDA okupacijom Bosne i naoružavanjem bosanskih Srba. Izetbegović se na ovakav način nije najbolje rukovodio interesima naroda kojem je i sam pripadao, a ni interesima građana BiH.

Kada je SDS-ovska politika opstrukcije, odgađanja i zamajavanja nakon deset dugih mjeseci doživjela fiasco, čelnik SDS je prijetnjama, zastrašivanjem i silom želio zaustaviti proces kojim bi BiH bila utvrđena, i kojim bi građani BiH demokratskim načinom odlučili o sudbini svoje republike. Kada čelnik SDS-a nije uspio svrgnuti odluku o usvajanju memoranduma o suverenosti BiH on je nagovjestio radikalne poteze, pa tako i referendum o sudbini BiH na koji bi izašla sva tri bh. naroda, ali pojedinačno. On je dakle za jednu republiku predvidio tri „etnička referenduma“, što bi bio jedinstven slučaj u praksi demokratskog svijeta.¹⁸¹

Nakon 15.10.1991 došlo je do drastičnih promjena u BiH. Poslanici SDS su napustili Skupštinu BiH u koju više nisu htjeli da se vrate, pokušajući na taj način blokirati rad Skupštine i osporiti legalnost već donešenih odluka. Čelnici SDS su međutim sami činili nelegalne i antiustavne poteze kao na primjer formiranje „Skupštine srpskog naroda u BiH“, koja će 24.10.1991 u Sarajevu¹⁸² donijeti odluku o sprovođenju srpskog plebiscita. SDS je dakle aktivno krenula u stvaranje nelegalnih paralelnih državnih organa vlasti koji dalje naravno kao nelegalni nisu mogli donositi valjane i važeće odluke. Tako je SDS na usvajanje dokumenta o suverenosti

---

¹⁸¹ *NIN*, 25.10.1991, br.2130, str.17.

¹⁸² *Nedjelja*, 03.11.1991, br.89, str.5.

BiH, odgovorila neustavnim i nelegalnim potezima, koji će između ostalog rezultirati plebiscitom srpskog naroda u BiH. JNA je također odgovorila, još intenzivnijom demonstracijom sile i izazivanjem rata.

8.3 PLEBISCIT SRPSKOG NARODA U BIH

Početak novembra 1991. obilježen je krajnje radikalnim i antiustavnim potezima SDS koja je kao što sam ranije naveo, na usvajanje dokumenta o suverenosti BiH kanila odgovoriti plebiscitom srpskog naroda u BiH. Sam plebiscit se može definirati kao organizirano izjašnjavanje naroda na postavljeno mu pitanje, na koje se glasa sa da ili ne. Razlike između plebiscita i referenduma su marginalne, s tim da se referendum uglavnom koristi kada su u pitanju zakoni.

Zagovornik plebiscita je pored Karadžića bio i izvjesni Vojislav Kuprešanin predsjednik takozvane „Regije Bosanska Krajina“. Šta je sve u stanju vrh SDS-a bio činiti, i kakvi ljudi su upravljali strankom svjedoči i ponašanje ambicioznog Kuprešanina koji je kao jedan od viđenijih kadrova SDS-a na banjalučkom mitingu za podršku srpskom plebiscitu držao govor u kojem je optuživao Vatikan, Njemačku, Austriju i Mađarsku da stoje na čelu srpskog zla¹⁸³ te izjavio:

„Od Beča ćemo napraviti Hirošimu, mi to možemo i mi to hoćemo. Zato u ime Gavрила Principa, naših pradjedova, kao i onih što za stvaranje Jugoslavije dadoše tri miliona žrtava – krenimo na front, jer to je naš sveti zadatak.“¹⁸⁴

Tako su otprilike izgledale pripreme za srpski plebiscit koji je naposljetku održan 09. i 10. novembra 1991. godine. Koliko je plebiscit srpskog naroda bio legalan, demokratski i ozbiljan čin govori i činjenica da su pri glasanju postojala dva tipa glasačkih listića sa posebno formuliranim pitanjima. Plavi glasački listići su bili ispisani ćirilicom i bili su očigledno namjenjeni za srpske glasače. Žuti latinični glasački listići su bili namjenjeni za nesrpske glasače i na njima je stajalo sljedeće:

„Da li se izjašnjavate da Bosna i Hercegovina kao ravnopravna republika ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji sa svim drugim koji se tako izjasne“?¹⁸⁵

Dok je na plavim (srpskim) listićima formulirano sljedeće pitanje:

---

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Nedjelja*, 17.11.1991, br.91, str.12-13

„Da li ste saglasni sa odlukom skupštine srpskog naroda u BiH od 24.oktobra 1991.godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajinom, SAO Slavonijom, Baranjom i zapadnim Sremom, te drugima koji se za ostanak izjasne“¹⁸⁶

Tzv. „SAO krajine“ se na „srpskim glaskim listićima“ plave boje začudo pominju kao priznati politički i državni subjekti, što je krajnje neozbiljno. To su kao legalne autonomije, čije nasilno stvaranje i čiju legalnost niko osim dva SDS-a i zvaničnog Beograda nije priznavao. Kreiranje listića sa različito formuliranim pitanjima, gdje se naglašavaju totalno različiti segmenti je krajnje cinično, neozbiljno, smiješno i tragično, a i čista prevara i obmana glasača. Smiješno može biti jer je krajnje prozirno, samim tim jer se na plavim listićima jasno vidi šta je cilj SDS-a. Takva Jugoslavija kakva je na plavom listiću opisana, sa SAO Krajinama je mogla biti jedino Velika Srbija upakovana u doista privlačno ime - Jugoslavija. Na drugom listiću žute boje je naglašeno da je Bosna i Hercegovina ravnopravna u jugoslovenskoj zajednici. Tako je plebiscit svakome obećavao ponešto - dvije različite koncepcije Jugoslavije, jednu na plavom a jednu na žutom listiću, pa šta se kome sviđa.

Bilo kako bilo, ovakav jednonacionalni plebiscit je kršio Ustav BiH, nametao uništenje Bosne i Hercegovine, a isto tako osujetio svaku mogućnost stvaranja jedne buduće jugoslovenske zajednice sastavljene od suverenih republika. SDS-ov plebiscit podsjeća na apartheid gdje postoje glasački listići za „jedne i za druge“. Plebiscit i njegovo organiziranje je također čista prevara i obmana glasača tim prije što su pitanja različito formulirana pa su tako rijetki nesrbi koji su glasali mogli biti ubjeđeni da su glasali za onu istinsku Jugoslaviju. Srpski glasači su međutim mogli pomisliti da su glasali za Veliku Srbiju. Jedan listić je dakle govorio o ravnopravnoj BiH u Jugoslaviji, a drugi o Velikoj Srbiji. Koliko je plebiscit bio legalan i demokratski izveden govori i podatak da je novinarka jednog beogradskog lista na glasačkom mjestu u zgradi općine Centar (Sarajevo), dobila ponudu da glasa iako nije imala legitimaciju. Rečeno joj je da može glasati „samo ako se sjeća matičnog broja“. Novinari koji su se raspitivali za proceduru glasanja su dobili podatak da jedan pojedinac može glasati i više puta na različitim glasačkim mjestima „ukoliko se radi o malo većem Srbinu“.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Nedjelja*, 17.11.1991, br.91, str.13

Plebiscit srpskog naroda je bio akt kojim je SDS obmanula vlastiti narod, manipulirala njime na najgori način namećući mu konfrontaciju i zavodbu sa druga dva naroda s kojima je živio u istoj republici. Vrh SDS-a je ovim činom želio homogenizirati Srbe u BiH, ujediniti ih i zatim kao njihov legitimni predstavnik gurati ih političkim stramputicama i provalijama. Plebiscitom se također nastojala poslati poruka međunarodnim faktorima kakvu državu bih Srbi žele. Tako je SDS ne pristajanjem na odluke većine u Skupštini valjda željela onemogućiti navodni izlazak BiH iz Jugoslavije, ne videći pri tome nelogičnost svojih poteza. SDS je cjepanjem Bosne i Hercegovine uništavala i Jugoslaviju za koju se SDS kao što sam ranije naveo formalno zalagala. Međutim, samo sa cjelovitom i mirnom BiH su se mogle stvoriti pretpostavke za neku buduću jugoslovensku zajednicu, što je vrh SDS-a previdio svojim srpskim plebiscitom, koji je dijelio Bosnu – polarizirao njene građane, razdvojio ih i suprotstavio.

Nedemokratski potezi SDS-a su povećali tenzije u BiH do maksimuma, valjda je stvaranje kaosa i bio cilj SDS-a, jer SDS demokratskim putem nije ostvarivala što je željela, pa je naumila politikom sile, ucjenjivanja i nelegalnim potezima iznuditi svoje nakane i ciljeve. Na prvi dan srpskog plebiscita 09.novembra konvoj od tridesetak kamiona JNA sa crnogorskim rezervistima je navodno zalutao u Sarajevo, baš slučajno na dan srpskog plebiscita konvoj je zalutao u glavni grad republike.¹⁸⁸ Dok je konvoj prolazio gradom, rezervisti su iz kamiona pucali, što je valjda trebalo biti shvaćeno kao neko upozorenje. Pucnjava rezervista koji su narušavali mir je sigurno zabrinula građane Sarajeva, ali i izazvala ogroman gnjev prema JNA. Karadžić je nakon referenduma euforično izjavio: „Nakon ovoga mi imamo dovoljno argumenata da zabranimo da se BiH, i to cijela, otcijepi od Jugoslavije“.¹⁸⁹

Koliko su Karadžićevi argumenti bili dovoljni, jaki i važeći pokazuje i činjenica da je na srpski plebiscit u BiH izašlo nevjerovatnih 1 559 605 građana u zemlji i inostranstvu, što je mnogo više od ukupne populacije Srba u BiH.¹⁹⁰ Od navedenog broja, njih 1 211 374 je glasalo u Bosni i Hercegovini, što je nevjerovatna brojka, jer je to više od jedne trećine građana BiH. Bitno je naglasiti da je inače u biračke spiskove u BiH tada bilo upisano 1 064 157 građana srpske nacionalnosti.¹⁹¹ Prava je misterija odakle toliki broj građana na srpskom plebiscitu u BiH. Sve je međutim moguće, pogotovo ako su birači na glasačkim mjestima mogli glasati i po više puta.

---

¹⁸⁸ *Nedjelja*, 17.11.1991, br.91, str.12.

¹⁸⁹ *Nedjelja*, 17.11.1991, br.91, str.13

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ *Ibid.*

9. ZAOKRET U POLITICI BOSANSKOHERCEGOVAČKOG HDZ-a

U drugoj polovici novembra 1991. godine u politici HDZ BiH nastaje preokret. Formalno se HDZ BiH – pred kraj 1991.g. zalagala za cjelovitu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, ali je ipak napravila potez koji je ličio na već viđene poteze SDS-a. U nedjelju 18.11.1991., HDZ BiH je proglasila dvije hrvatske zajednice tj.regije u BiH.¹⁹² Jedna je dobila naziv „hrvatska zajednica Herceg-Bosna“ sa sjedištem u Mostaru i obuhvatala je trideset hercegovačkih i srednjobosanskih opština gdje su prema mišljenju čelnih ljudi HDZ-a, Hrvati bili u većini, što uopšte nije bilo tačno. Hrvati nisu bili u većini ni u Mostaru, ni u Travniku, ni u Bugojnu, a ni u mnogim drugim mjestima koja su smatrali hrvatskim. Potrebno je pogledati podatke o popisu stanovništva iz 1991. godine pa zaključiti. Druga „hrvatska zajednica“ se zvala „hrvatska zajednica Bosanska Posavina“, i brojala je osam opština sa sjedištem u Bosanskom Brodu.¹⁹³

Važno je navesti da su unutar HDZ BIH postojale dvije različite frakcije, jedna probosanska koja se zalagala za cjelovitu i suverenu BiH, i jedna „tuđmanovska“ zapadnohercegovačka (linija Šušak-Tuđman- Boban) koja je težila ka podjeli BiH i anektiranju dijelova BiH Hrvatskoj. Unatoč podjelama u stranci politika najveće stranke BiH Hrvata se krajem novembra ipak svela na takoreći sličnu onu politiku „saoizacije“ tj. komadanja BiH kakvu je sprovodila SDS. Tako je na republiku BiH izvršen još jedan jak udar ali sada od strane HDZ-a koji je zaokruživao „ono što je hrvatsko u BiH“. Čelnik HDZ BiH, Stjepan Kljuić se zalagao za suverenu i cjelovitu BiH, ali je krajem 1991.i sam izgleda sumnjao u njenu cjelovitost za što je u oktobru 1991. najviše krivio politiku SDS-a tj. politiku etničke kantonizacije - totalitarne podjele BiH, politiku koja je po Kljuićevom mišljenju nadvladala politiku cjelovite BiH.¹⁹⁴

Za razliku od SDS-a, HDZ nije imala moćnu armiju u zaleđu koja bi joj garantirala očuvanje politike svršenog čina, ali je i HDZ krajem novembra 1991. svojim činom ipak narušila i pogazila jedan važan princip, a to je bio princip suverene i nedjeljive BiH. Kasnije će se politika HDZ BIH pretvoriti u pravo trganje Bosne i Hercegovine slično onom SDS-ovskom. HDZ će s vremenom također puno više koalirati (bolje reći kolaborirati) sa SDS-om nego li sa SDA. Sve će se to ipak desiti mnogo kasnije kao rezultat volje jedne zapadnohercegovačke struje naklonjene Tuđmanu, mada je HDZ-ovska politika podjele BiH na neki način bila nagovještena upravo polovicom novembra 1991.godine stvaranjem hrvatskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

¹⁹² *Nedjelja*, 24.11.1991, br.92, str.4.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *NIN*, 25.10.1991, br.2130, str.17.

Treba također napomenuti da su Hrvati u Hrvatskoj u novembru 1991. vodili tešku borbu protiv Miloševićeve JNA, i da su njihove obrambene snage bile u jako nezavidnoj poziciji. U jeku hrvatsko-srpskih sukoba Tuđmanova politika naspram BiH je bila i oprezna i lukava. On je po svemu sudeći BiH želio uvući u rat da bi tako rasteretio poziciju Hrvatske. Izetbegović je u nekoliko navrata govorio o ogromnim pritiscima iz Hrvatske od strane Tuđmana i hrvatske Vlade da se u Bosni otvori drugi front, kako bi se pomoglo Hrvatskoj. Tuđmanu Izetbegovićeva neutralnost u hrvatsko-srpskom sukobu nije bila dovoljna. On je Bošnjake očigledno želio što prije gurnuti u rat, i tako ne samo osigurati i rasteretiti poziciju Hrvatske, nego i Bošnjake učiniti ovisnim o Hrvatima, pa tako manipulirati i njima i sudbinom BiH (što će se ustvari i desiti kasnije). U novembru 1991. godine hrvatske snage su izgubile Kijevo, Kostajnicu, Petrinju i na kraju Vukovar koji je dugo odoljevao napadima JNA i srpskih paravojnih snaga.¹⁹⁵

10. BIH KRAJEM 1991. - OKUPIRANA I UCIJENJENA ZEMLJA

JNA se u BiH krajem 1991. godine uveliko ponašala kao „u svojoj kući“, pa je tako blokirala jedinu bh luku Ploče i mnoge ključne saobraćajnice, što je onemogućilo normalan dotok sirovina, robe, hrane i svega za život potrebnog.¹⁹⁶ Rat u Hrvatskoj se jako negativno odrazio na BiH u pogledu nemogućnosti dostave namirnica. Blokada luke Ploče od strane JNA je BiH držala ovisnom o Srbiji i Crnoj Gori, odakle su sirovine i namirnice jedino i mogle doći, ali nisu dolazile. Bosna je tako bila ucijenjena od strane Srbije.

JNA je pod izgovorom „vojnih vježbi“ zauzimala strateški važne uzvisine iznad bosanskohercegovačkih gradova. U Sarajevu su 22. novembra. 1991. nadomak kasarne JNA na Bistriku zaustavljena tri civilna šlepera puna raketa za višecjevni raketni bacač –VBR.¹⁹⁷

VBR-ove je posjedovala jedino JNA, pa su i rakete sigurno bile vlasništvo JNA. Događaj je izazvao paniku, očigledno je bilo da se JNA veoma aktivno priprema za rat, što je izazvalo reakcije, a i incident koji je mogao prerasti u teži okršaj. U kakvu se armiju JNA preobrazila krajem 1991. i kakve je ciljeve imala pokazuje i primjer iz Trebinja gdje je deklarirani četnički vojvoda Vojislav Šešelj postrojio regularne jedinice JNA.¹⁹⁸

Ministri zemalja članica EU su 17.12.1991 usvojili deklaraciju o Jugoslaviji prema kojoj se svim jugoslovenskim republikama koje to žele i koje ispunjavaju određene uslove nudi

¹⁹⁵ *NIN*, 23.11.1991, br.2134, str.10.

¹⁹⁶ *Nedjelja*, 01.12.1991, br.93, str.23.

¹⁹⁷ *Nedjelja*, 29.12.1991, br.97, str.10.

¹⁹⁸ *Nedjelja*, 22.12.1991, br.96, str.6.

međunarodno priznanje, s rokom za podnošenje zahtjeva do 23.12.1991.¹⁹⁹ O tome da li republike ispunjavaju uslove ili ne, presudnu riječ je imala Arbitražna komisija EZ-a, pod vođstvom Roberta Badintera (tzv Badinterova komisija). Ovu komisiju su sačinjavali petorica predsjednika ustavnih sudova iz zemalja zapadne Europe.²⁰⁰ Prethodno su ministri EZ-a sukobe u Hrvatskoj nastojali riješiti povlačenjem JNA iz Hrvatske u BiH, a da čelinke bh. vlasti nisu ni pitali šta oni misle o tome, i da li su oni uopšte saglasni sa tim da se JNA iz Hrvatske povuče i stacionira u BiH. Ovdje je vanjskopolitički vrh EZ učinio ogromnu grešku. Da bi Hrvatsku lišili rata, razaranja i okupacije od strane JNA, oni su okupaciju samo prenosili na BiH, tim što su zagovarali povlačenje JNA iz Hrvatske u BiH. Nakon ovoga su potom čak ponudili i međunarodno priznanje okupiranoj BiH, što je ustvari bilo izazivanje rata. Ministri zemalja EZ-a su ipak znali i ko je najviše odgovoran za krvavi raspad Jugoslavije. Savjet ministara EZ-a je početkom decembra 1991. godine odlučio da se Srbija i Crna Gora zbog svoje ratne i nekompromisne politike kazne ekonomskim sankcijama.

Na sjednici Predsjedništva BiH 20.12.1991 Izetbegović je ponovo izabran za predsjednika BiH²⁰¹, što je on vrlo rado prihvatio. Istog dana su Predsjedništvo i Vlada BiH zatražili međunarodno priznanje BiH, međutim srpski članovi u ovim tijelima su svojim vetom spriječili sprovedbu ovakvog zahtjeva, ali su svakako samo dan poslije u „srpskoj Skupštini“ najavili proglašenje „srpske republike BiH“ s rokom do srpske nove godine.²⁰² Važno je naglasiti da bi međunarodno priznanje BiH kao suverene i nezavisne države automatski učinilo da JNA bude proglašena stranim faktorom u BiH, tj. agresorskom i stranom armijom. Međutim, ovoga su itekako bili svjesni i Milošević i Jović i vrh SDS-a u BiH, pa će kasnije preimenovati JNA u vojsku bosanskih Srba, da bi se tako prikrila kasnija agresija Srbije i Crne Gore na BiH. Američki State Department je 21.12.1991. poslao oštro upozorenje Srbiji i JNA da ne narušavaju teritorijalni integritet BiH i Makedonije i saopštio da ne priznaje ni Predsjedništvo i ni Skupštinu SFRJ.²⁰³ Što se stava EZ-a tiče, predsjednik Francuske, Mitteran, je još 22.10.1991, izjavio da „Europa neće ratovati u Jugoslaviji“.²⁰⁴ Naravno da neće, ali će svakako donositi i podržavati odluke kao što su navedeno povlačenje JNA iz Hrvatske u BiH, i usvajanje rezolucije

---

¹⁹⁹ *Nedjelja*, 29.12.1991, br.97, str.11.

²⁰⁰ *Muslimanski glas*, 31.01.1991, str.6.

²⁰¹ *Nedjelja*, 29.12.1991, br.97, str.11

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ *Nedjelja*, 29.12.1991, br.97, str.10.

br.713 u vijeću UN-a 25. septembra 1991, dakle embargo na uvoz oružija za bivšu Jugoslaviju, embargo koji će definitivno najviše naškoditi onima koji su se borili za goli život.

BiH je prelaskom 1991. na 1992, bila zemlja s najvećom koncentracijom vojnih snaga u Europi, a i u svijetu. Na tako malom prostoru zbilo se najmanje pet korpusa vojske, što je otprilike između 70 000 – 90 000 vojnika. Kao rezultat srpsko-hrvatskih pregovora u posredstvu ministara EZ-a, čitava peta vojna oblast JNA je 08.12.1991 preseljena iz Hrvatske u BiH.²⁰⁵ Komanda pete vojne oblasti je preselila iz Zagreba u Sarajevo. Treba podsjetiti da je peta vojna oblast JNA imala ukupno pet korpusa vojske: tri u Hrvatskoj i dva u Sloveniji. Izuzev varaždinskog korpusa koji se tako reći u punom sastavu predao hrvatskim obrambenim snagama, svi ostali korpusi su gotovo u potpunosti stigli u BiH.²⁰⁶ Tako je BiH u decembru 1991.godine ličila na jednu veliku kasarnu iskompromitovane i omrznute armije kojoj su u to vrijeme najveći podvizi bili uništavanje i rušenje Vukovara i drevnog Dubrovnika kojeg uostalom nisu rušili ni Osmanlije, ni Mleci, ni Njemci ni Italijani ni mnogi ostali osvajači i velesile, svi su ga poštedjeli osim JNA, koju su ministri EZ-a predložili ukloniti iz Hrvatske u BiH.

Dolazak ovakve armije u BiH mogao je donijeti samo sličan, a i gori scenario od onog kojeg je ta ista armija priredila Hrvatskoj. Bosna je ovolikim pritiskom JNA bila i okupirana i ucijenjena zemlja. Bosni se intenziviranim dolaskom trupa JNA u BiH iz Beograda htjelo poručiti nešto u smislu: „Budi moj rob, ili ću te ubiti“. Beograd je ogromnom silom oličenoj u JNA želio primorati BiH na ropstvo, ucijenivši je tako da ostane u krnjoj Jugoslaviji. U svrhu ucjene je tada blokirana i jedina bh luka Ploče, te mnoge ostale saobraćajnice. Vojni vrh JNA je vjerovatno mislio da je Bosna zaposjednuta i ucijenjena u toj mjeri da se nalazi u nekoj „šah-mat“ poziciji. Možda su Miloševići generali mislili da se niko neće usuditi suprotstaviti tako jakoj armiji. Ukoliko Bosna ne bi pristala na ovakvu ucjenu iz Beograda, usljedio bi dobro pripremljen rat, agresija na njene građane, razaranje BiH u svakom smislu, njena podjela. Bosni i Hercegovini je tako od strane Beograda i bosanskog SDS-a u drugoj polovici 1991.godine ucjenom i golom silom nametan jedan politički pravac, jedan put, kojim Bosna nije željela ići.

---

²⁰⁵ *Nedjelja*, 22.12.1991, br.96, str.8

²⁰⁶ *Ibid.*

III. POLITIČKI ASPEKTI, VIZIJE I DEŠAVANJA U PERIODU 01.JANUAR – 06.APRIL 1992

11. PUT U NEIZVJESNOST

Europska zajednica je 17.12.1991 pred BiH postavila izuzetno teško pitanje, koje se vrlo lahko moglo interpretirati kao pitanje zavisnosti ili nezavisnosti, pitanje pristajanja na iznuđenu politiku srpskog političkog rukovodstva, ili pitanje otcijepljenja od Jugoslavije, koje bi ustvari JNA dalo „nalog za hapšenje Bosne“. Karadžić i Milošević su po svemu sudeći EZ-u željeli ponuditi svršenu stvar u Bosni u novoj 1992. godini. Ovdje mislim na uveliko sprovedenu etničku podjelu, i okupaciju. SDS je „saoizirala“ i uz pomoć JNA zaposjela odprilike $\frac{3}{4}$ republike. JNA i SDS kao da su znali da EZ i SAD ne namjeravaju vojno intervenisati, pa su tako odlučno igrali na kartu sile i nametanja rješenja. Dok je lider SDS izjavljivao da „niko ne može ni mjesto gdje ima pet posto Srba izvesti iz Jugoslavije“, Milošević je u Beogradu 03. januara 1992. sazvao „konvenciju o novoj Jugoslaviji.“²⁰⁷ Tako je inicijativa za stvaranje neke nove Jugoslavije došla od onih koji su razbili ono staru.

U Sarajevu je 03.01.1992 u prisustvu izaslanika generalnog sekretara UN-a Cirusa Vancea potpisan mirovni sporazum između vlade Hrvatske i JNA.²⁰⁸ Sporazum je podrazumjevaao prekid ratnih dejstava, povlačenje JNA sa teritorija Hrvatske u potpunosti, te dolazak „plavih šljemova“, koji bi kao mirotvorne snage bile raspoređene u ratom zahvaćenim područjima u Hrvatskoj. Ovome se usprotivio Milan Babić, predsjednik tzv. „Republike Srpske Krajine“, odbivši tada trupama UN-a boravak na teritoriju „RSK“, zbog čega će doći u sukob s Miloševićem, koji se Babića odrekao javno u otvorenom pismu.²⁰⁹ Ni malo bolji stav prema „plavim šljemovima“ nije imao ni Karadžić, izjavivši da će ih ukoliko dođu u BiH od srpskog naroda biti posmatrani kao neprijatelji. Bilo kako bilo, primirje potpisano u Sarajevu, je uostalom učinilo da se preostali dijelovi JNA iz Hrvatske povuku u BiH, što je na Bosnu vršilo dodatan pritisak.

Početkom januara 1992. Predsjedništvo BiH se sastalo sa vojnom delegacijom JNA kojom je predsjedavao komadant novopreseljene pete vojne oblasti, Milutin Kukanjac. Na sastanku je Kukanjac obećavao kako se JNA neće mješati u rad civilne vlasti u BiH i neće nametati politička

²⁰⁷ *Nedjelja*, 12.01.1992, br.99, str.6.

²⁰⁸ *Vreme*, 06.01.1992, br.63, str.4.

²⁰⁹ *Vreme*, 13.01.1992, br.64, str.8.

rješenja, što je izazvalo nevjericu i reakcije članova republičkog predsjedništva Stjepana Kljuića i Ejuba Ganića. Vrh JNA je obećavao da će u BiH izvršiti razoružanje paravojnih formacija, koje je najvećim dijelom naoružala upravo JNA na inicijativu Miloševića.

11.1. TUĐMANOVA NOSTALGIJA ZA CVETKOVIĆ-MAČEK SPORAZUMOM

Hrvatski predsjednik je početkom januara 1992. vjerovatno okuražen i opijen najavljenim međunarodnim priznanjem republike Hrvatske, za *Associated Press* iznova predočio svoju veliku fantaziju, a to je bila podjela BiH. Tako je Tuđman predviđajući (ili sigurno znajući) da će se žarište sukoba iz Hrvatske preseliti u BiH, predložio jedno posve „mirotvorno rješenje“, a to je podjela BiH. Tuđman je tada izjavio:

„Takvo rješenje bi moglo odgovarati dugoročnim interesima sva tri naroda i interesima stabilnosti u ovom djelu Europe, pošto bi eliminisalo suprotnosti i stvorilo uvjete za trajni mir“.

Tako bi hrvatski predsjednik u ulozi „mirovnjaka“ i bosanskog dušebrižnika zarad mira i stabilnosti želio ekspanzirati ka istoku pa bi usput u svojoj mirotvornoj misiji otkinuo popriličan komad BiH i pripojio ga Hrvatskoj, da mu na karti ne bi izgledala kao kifla. Međutim, stav EZ-a i SAD-a je u januaru 1992. bio više nego jasan, a to je da nema priznavanja promjene granica. Američki ambasador Warren Zimmerman je u januaru tako izjavio: „Niko neće priznati nikakvo nasilno rekonstruisanje Jugoslavije“.²¹⁰ To je dakle bio principijelni stav EZ-a i SAD. Da su kojim slučajem EZ i SAD popustile i prihvatile promjene granica na Balkanu onda bi takav stav vjerovatno „pokrenuo lavinu“, i u drugim dijelovima svijeta. Priznati silom promjenjene granice na Balkanu bi poslalo pogrešnu poruku čitavom čovječanstvu i zeleno svjetlo ostalim narodima da bukvalno mogu, vojno ekspanzirati i da će im se to u 21.stoljeću priznati. Zimmermanova izjava se možda najviše odnosila na srpsku osvajačku politiku, međutim izaslanstvo SAD se nije izgleda ni malo libilo upozoriti i zvaničnu hrvatsku vlast. Zimmerman je u jednom intervjuu za zagrebački sedmični list *Danas*, jasno dao doznajanja da SAD neće podržati politiku razbijanja BiH s bilo koje strane, te dodao kako bi „inzistiranje zvanične hrvatske vlasti na podjeli značilo da Hrvatska uništava ono osnovno načelo na osnovi kojeg je dobila međunarodnu podršku za svoju vlastitu bitku.“²¹¹ Tuđman je dakle morao znati da SAD i EZ ne bi nikada pogazile svoj princip i priznale nasilnu podjelu BiH, ali je također vjerovatno znao da je stav SAD i EZ bio da

---

²¹⁰ *Nedjelja*, 26.01.1992, br.101, str.5.

²¹¹ *Danas*, 21.01.1992, br.518, str.12.

se državne granice mogu mijenjati jedino dogovorom između država. To je morao znati i pravnik Izetbegović. Danas se može reći da je Tuđman vjerovatno računao da će raznim pritiscima na predstavnike BiH iznuditi i legitimirati podjelu Bosne, da će dobiti potpis na ubistvo BiH. Tuđmanov plan podjele BiH se mogao pokušati realizirati jedino uz razne ucjene i prije svega uz upotrebu vojne sile kao mjere pritiska na BiH. Ako se uz sve to ima i „dobar partner“ s druge, a možda i „popustljiv pregovarač“ sa treće strane, onda je Tuđman vjerovatno računao da bi mu vrijedilo pokušati ići na podjelu BiH.

Da hrvatski predsjednik nije bio reprezentativan za sve Hrvate, da nije govorio u ime svih Hrvata, pokazalo je i javno pismo publicirano u sarajevskoj Nedjelji, namijenjeno Tuđmanu. U javnom pismu su ugledni hrvatski književnici, političari i muzičari iz BiH, najoštrije osudili Tuđmanovu politiku prema BiH i Bošnjacima. U pismu koje su potpisali: Miljenko Jergović, Ivo Komšić, Ivan Kordić, Ivan Lovrenović i Mile Stojić je između ostalog stajalo:

„Onaj tko u političkom uništenju Bosne i Hercegovine može vidjeti bilo kakav interes hrvatskoga, ili ikojega drugog naroda, i „uvjet trajnoga mira“ taj o stvarnom interesu hrvatskog naroda malo zna, i taj je politički neodgovoran. (.....) Onaj tko prema muslimanskom narodu u Bosni i Hercegovini kani provoditi onakvu politiku kakva se trenutno provodi prema hrvatskom narodu u Hrvatskoj, sam sebi oduzima pravo da zastupa povjesne interese hrvatskog naroda u cjelini. To pravo možete sebi povratiti tako da se svim svojim snagama založite za cjelovitost i međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine, jer je jedino to u dugoročnom interesu svih njenih naroda pa tako i hrvatskog.“

Pokazat će se da apel uglednih bh Hrvata nažalost nije imao velikog učinka na Tuđmanovu politiku naspram BiH. Apel je međutim ukazao, ne samo na trulosti u Tuđmanovoj fašistoidnoj politici naspram BiH i Bošnjacima, nego i na veliku odlučnost hrvatskih intelektualaca iz BiH da se suprotstave jednoj takvoj ratohuškačkoj politici.

11.2. PROGLAŠENJE „SRPSKE REPUBLIKE BiH“

Vrh SDS-a je izveo još jedan u nizu nelegalnih i neustavnih poteza, tim što je 09.01.1991.²¹² godine tzv. „Skupština srpskog naroda“, proglasila „Republiku srpskog naroda u BiH“ i time valjda pokušala preduhitriti moguće međunarodno priznanje nezavisne BiH, o kojem je u januaru bilo govora. Vrh SDS-a je u januaru 1991. sigurno pretpostavljao, da će do međunarodnog

---

²¹² *Nedjelja*, 19.01.1992, br.100, str.6-7.

priznanja Slovenije i Hrvatske doći, što bi utjecalo i na daljne odluke demokratske većine u institucijama BiH vlasti. 15.januara zemlje članice EZ-a i SAD su priznale Sloveniju i Hrvatsku²¹³, čime se šestočlana SFRJ formalno raspala. Usvojeni Memorandum o suverenosti BiH iz oktobra 1991. je nalogao da se prilikom raspada šestočlane Jugoslavije o subini BiH izjasne njeni građani referendumom. Sudeći po izvještajima iz medija u prelazu 1991. na 1992. godinu, međunarodno priznanje Slovenije i Hrvatske se moglo očekivati pa je Karadžić htio da proglašenjem „srpske republike BiH“ zaustavi daljnje osipanje „Jugoslavije“.

Lider SDS je na proglasu „srpske republike BiH“ izjavio da teritorij novoproglašene republike obuhvata BiH u cijelosti. Kasnije je Karadžić izjavio da „republika srpskog naroda u BiH“ teritorijalno obuhvata sva srpska područja u BiH rekavši dalje da Muslimani mogu ako hoće da budu u nezavisnoj državi, Hrvati valjda u Hrvatskoj. Sve to naravno uz sarkastičnu poruku Muslimanima „da možda mogu imati nezavisnu državu, ali samo do Kozije Ćuprije, jer na Palama počinje Jugoslavija“.²¹⁴ Politiku SDS-a i Karadžićevo ponašanje ukratko je jednom prilikom u januaru 1992. prokomentarisao lider HDZ BiH Kljuić rekavši:

„Karadžić je strano tijelo u političkom životu BiH. Ni on ni SDS ne vode autohtonu politiku ovdje, već oni rade ono što im se kaže iz Beograda. Danas se kunu u JNA jer im odgovara.“²¹⁵

Mnoge Kljuićeve kolege iz HDZ-a ipak nisu bile istog mišljenja kao i Kljuić. Mnogi HDZ-ovci (struja Šušak-Boban-Tuđman) su Karadžića i SDS gledali kao važnog partnera. O tome svjedoči i sastanak predstavnika Predsjedništva BiH Nikole Koljevića (SDS) i Franje Borasa (HDZ) sa Tuđmanom 08.januara.1992. u Zagrebu.²¹⁶ Koljević nakon sastanka nije želio razgovarati o detaljima razgovora sa Tuđmanom, ali je u jednom intervjuu za beogradsko Vreme još agresivnije inzistirao na unutarpoj podjeli BiH, dakle inzistirao je na kantonizaciji i na „belgijskom modelu“ kako je on to volio reći, gdje bi svaki narod u BiH imao „svoju sobu“.²¹⁷

Koljević zaboravlja međutim da je Flandern nastao prije Belgije, pa se tek kasnije udružio sa ostalim dijelovima koji danas zajedno sačinjavaju Belgiju. Koljević je dakle mislio da bi BiH prvo trebalo podijeliti na kantone pa onda te iste kantone opet udružiti u BiH, što zvuči veoma nelogično i konfuzno – dijeliti zemlju pa je opet ujedinjavati. Lider SDS-a je u januaru

---

²¹³ *Večernji list*, 15.01.1992.

²¹⁴ *Danas*, 14.01.1992, br.517, str.17.

²¹⁵ *Muslimanski Glas*, 13.12.1992, str.8.

²¹⁶ *Vreme*, 20.01.1992, br.65, str.22.

²¹⁷ *Ibid.*

1992. često izjavljivao da bi BiH bila najbolja kao konfederacija. Zanimljivo je i to da se Karadžić žestoko protivio konfederalizaciji Jugoslavije, ali je ovakvo rješenje svakako želio sprovesti u BiH. Probosanski blok je konfederalizaciju BiH gledao kao prvi korak ka njenom definitivnom raspadu, tim što bi (kon)federalne jedinice imale pravo na opredjeljenje, pa bi tako prvom prilikom izvršile secesiju i otcijepile se od BiH.

U HDZ-u je početkom 1992.godine sve više i više prevladavala zapadnohercegovačka struja koja je imala podršku Tuđmana. Vrh SDA, bolje reći mala vjerska frakcija koja je upravljala strankom se formalno zalagala za suverenu i cjelovitu BiH, ali je „zbog jakog srpskog i europskog pritiska“, ipak „nevoljko“ prihvatila da razgovara na temu unutarnje podjele BiH. Izetbegović je pod izgovorom „da bi spasio mir“ sjedao za stol sa Karadžićem i diskutovao „čije je šta u BiH“. On je BiH eto morao djeliti, da bi „spasio mir“. Vrh SDA je ustvari čitavo vrijeme vodio jednu veoma pogubnu politiku po BiH, koju je Izetbegović definirao kao građansku republiku, a u memorandumu o suverenosti je stajalo da je „republika građana i naroda“. SDA je dakle „pod pritiskom“ mijenjala Ustav BiH. Koliko je takva politika bila štetna i konfuzna govori i reakcija članova Arbitražne (Badinterove) komisije EZ-a koji nisu shvatali pojam „predstavnici pojedinih naroda“, jer u građanskoj republici, građanska demokratija ne priznaje predstavnike različitih naroda u nacionalnom smislu.²¹⁸

11.3. KASNA ZABRINUTOST EZ-a ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Europska zajednica i Sjedinjene države su jedno vrijeme totalno previdjele napetu situaciju u BiH. Bosna je pod tolikom koncentracijom snaga JNA ključala, i bilo je pitanje sata, a ne dana, kada će rat izbiti. Primirje u Hrvatskoj je fokus okrenulo prema BiH. Početkom januara mnogi „ratnici“ koji su učestvovali u žestokim borbama u Hrvatskoj su kao što sam ranije naveo, dospjeli u BiH. Mislim da za ovakvo što vanjskopolitički vrh EZ-a i UN-a snosi dio velike odgovornosti, tim što je iz ovog političkog centra moći urgirano da se trupe JNA smjeste u BiH. Izlasnik EZ-a, lord Carrington i specijalni izaslanik UN-a Kutljero su se izgleda kasno sjetili da je ustvari BiH veliko potencijalno ratno žarište, da sukob ovdje visi u zraku i da postoji opasnost da sukob ovdje bude znatno tragičniji od onog u Hrvatskoj. Jose Kutljero je sačinio posebnu konferenciju o BiH 11.01.1992 preko koje bi se tražilo kompromisno rješenje za sve tri strane u BiH. Prvi sastanak Kutljera i lidera nacionalnih stranaka zakazan je u Sarajevu 14.02.1991.²¹⁹

²¹⁸ *Muslimanski Glas*, 31.01.1992, str.6.

²¹⁹ Bojić, Mehmedalija, *Historija Bosne i Bošnjaka*, str.369.

13. PUT U NEZAVISNOST U NAJNEPOVOLJNIJE VRIJEME

Na konferenciji za štampu krajem januara iz vrha SDA su najavili referendum građana o nezavisnosti BiH, referendum je uostalom predložila Arbitražna komisija EZ-a.²²⁰ Dok je član krnjeg Predsjedništva SFRJ, Borisav Jović za *Le Figaro* izjavio da će referendum BiH odvesti direktno u katastrofu, Izetbegović je krajem januara izjavio „ako u Bosni ima đavola koliko i crepova na krovovima mi ćemo referendum organizirati“.²²¹ Ovakva izjava pokazuje ustvari koliko je Izetbegović bio bezobziran i neodgovoran političar. On bi dakle pod svaku cijenu sproveo referendum, pa i pod cijenu mira, što je krajnje neodgovorno. Kao što sam i ranije naveo, sam moment sprovođenja referenduma u BiH je bio pogrešan. Referendum je bio zakazan možda u najgore vrijeme, u vrijeme kada su Milošević i Karadžić otišli daleko u homogenizaciji i naoružavanju Srba, a četnikolika JNA zaposjela sve što u BiH ima značaja u vojnom smislu. U ovakvoj jednoj poziciji se i sam referendnum mogao gledati kao samoubilački potez. Proces okupacije BiH je kontinuirano sproveden od septembra 1991., da bi dostigao vrhunac u proljeće 1992.godine. BiH je dakle prvo okupirana, pa je zatim dovedena pred definitivnu podjelu i pred rat. Jedini način da se BiH spasi od podjele jeste bio da se međunarodno prizna kao nezavisna pa samim tim suverena i nedjeljiva republika, (što je u to vrijeme najmanje bila). Sačuvati granice BiH nije međutim tada značilo i sačuvati građane BiH od pokolja. Referendum je sigurno trebalo sprovesti, ali u doglednije vrijeme, i u vrijeme kada su to činile ostale republike. Dati priliku svim građanima BiH da odrede sudbinu svoje republike jeste bio demokratski potez, ali i nepametna potez u tome trenutku. Ako se već odlučilo ići tim putem, onda je barem trebalo pripremiti građane na rat i odbranu. BiH je Jugoslaviju formalno napuštala zadnja, i na ovakvom putu je bila sama, okupirana od strane JNA koja je nagomilala između pet i sedam korpusa JNA u Bosni, i jedva čekala da „uhapsi Bosnu“. Da je BiH slijedila svoje prirodne saveznike Hrvatsku i Sloveniju na putu ka nezavisnošću, možda bi pozicija BiH bila puno lakša u proljeće 1992.

Pored svega srbijanski mediji su najavljeni referendnum u BiH u januaru i februaru 1992. karakterizirali kao „jednostavan računarski zadatak“, sugerišući pritom na to da se unaprijed znalo koji narodi će glasati za nezavisnost, a koji protiv, te dalje da će pro-bosanski blok prevagnuti. Ovakve prognoze međutim nisu bile tačne. Među bh. Hrvatima je vladala neizvjesnost i općenito nespremnost da glasaju. Hrvatima u BiH su od hrvatskih autoriteta slate

---

²²⁰ *Danas*, 21.01.1992, br.518, str. 34-35

²²¹ *Danas*, 11.02.1992, br.521, str.18.

razne poruke kako treba da postupe povodom referenduma, kolektivno i poslušno. Tuđman i Boban su primarno bili protiv nezavisne BiH, ali je zato katolička crkva u BiH bila za bosanskohercegovačku nezavisnost, što se kasnije pokazalo presudnim kod opredjeljenja većine bosanskohercegovačkih Hrvata. SDS je decidno bila protiv referenduma. Predsjednik dvije Skupštine (nelegalne srpske i legalne bosanskohercegovačke) Momčilo Krajišnik, je u Skupštini BiH uporno odbijao stavljanje referenduma na dnevni red Skupštine BiH. Bilo je očigledno da SDS referendum ne želi ni pod koju cijenu. Pokušavši udovoljiti svojim partnerima u vlasti, Izetbegović je bio voljan prihvatiti regionalizaciju BiH rekavši tada: „Mogu razgovarati o BiH na novim osnovama, ali da se time ne uslovljava datum provođenja referenduma“.²²² SDS je naime inzistirala da se BiH prvo kantonizira, dakle podjeli na nacionalne kantone, a da se pitanje referenduma kojeg po njihovoj želji možda ne bi ni bilo, odgodi do daljnjeg. Stav EZ-a preko Badinterove komisije je bio da bi EZ priznala akt o donošenju zakona o referendumu u Skupštini BiH. Na poslijetku je u noći između 24. i 25. januara 1992. usvojen zakon o pravu građana na referendum bez poslanika SDS, što je izazvalo još veću krizu vlasti u BiH.²²³

13.1. POGLED BEOGRADA NA MOGUĆU NEZAVISNOST BIH

Kada je krajem januara bilo jasno da će predstavnici bh. vlasti sudbinu BiH nastojati riješiti demokratskim izjašnjavanjem građana, prijetnje iz Beograda su tako reći bile otvorene. Borisav Jović je u intervjuu za Radio-Beograd doslovce kazao da se „fronta u Hrvatskoj mora smiriti kako bi oružane snage JNA i Srbi uopće mogli oružijem da brane Bosnu i Hercegovinu“.²²⁴ Jović je tako želio „braniti“ ono što i nije njegovo, a sam izostanak rata u BiH je uslovio na jako jednostavan način rekavši da „Evropa treba da stavi doznanja Bosni i Hercegovini da ona ne može samovoljno da napušta Jugoslaviju“.²²⁵ Ta ista Europa je naime bosanskim predstavnicima i predložila građanski referendum, ne vodeći računa čemu takvo što u tom trenutku vodi. Referendum, gdje bi se većina građana BiH izjasnila za suverenu i nezavisnu BiH bi naravno bio odlučan korak ka međunarodnom priznanju i nezavisnošću BiH, ali bi isto tako sudeći prema nepogodnom momentu donošenja ovakve odluke izazvao krvoproljeće u BiH.

U intervjuu za zagrebački sedmičnik *Danas*, čelnik MBO Muhamed Filipović u februaru 1992. objašnjava kako je još u aprilu.1991. Izetbegoviću predlagao da BiH stupi u konfederaciju

²²² *Vreme*, 03.02.1992, br.67, str.7-8.

²²³ *Vreme*, 03.02.1992, br.67, str.8-9.

²²⁴ *Danas*, 11.02.1992, br.521, str.18.

²²⁵ *Ibid.*

sa Slovenijom i Hrvatskom, te da se tako Miloševiću izbiju karte iz ruku kao tobožnjeg čuvara Jugoslavije, kojeg je on glumio pred Europom.²²⁶ Filipović se zalagao da BiH u stopu slijedi Hrvatsku i Sloveniju i da zajedno donose važne odluke. Međutim njegovi prijedlozi nisu uvaženi od Izetbegovića, što je bila velika greška, a to se najbolje vidjelo u proljeće 1992. Koncentracija trupa JNA je u februaru 1992. dostizala vrhunac. SDS je tako reći uspješno sprovela masovnu mobilizaciju „pogodnih Srba“. U ovakvim okolnostima osamostaljenje BiH je drugim riječima značilo nepravedan i krvav rat jačeg protiv mnogo slabijeg.

13.2. MEĐUNARODNO PRIZNANJE KAO GARANT CJELOVITOSTI BIH?

SDA je išla na kartu međunarodnog priznanja BiH, da bi tako spasila spoljne granice republike, što nije značilo spasiti ljudske živote. Potez vrha SDA je bio logičan, ali i iznuđen. Čelnici SDA su svojim propustima i popustljivošću prema SDS-u, BiH doveli u pitanje biti ili ne biti, pa su onda u zadnji čas izigravali njenog spasitelja i igrali na kartu međunarodnog priznanja BiH gledajući na to kao definitivni spas za republiku. Bosnu i Hercegovinu međutim čine ljudi, čine je živi ljudi, bez njih je ona brisan prostor.

Ne mislim da bi BiH izbjegla rat tim što bi se odustalo od referenduma i ostalo u skraćenoj Jugoslaviji. Tada bi po mojim procjenama na BiH još energičnije bio primjenjen karadževski plan podjele, a upravo pokušaj podjele BiH rađa sukobe. Iz ovog razloga Tuđman i Boban i nisu podržavali nezavisnost Bosne. BiH je kao nezavisna i međunarodno priznata tako reći nedjeljiva, tj. nemoguće je podijeliti, (izuzev pristajanjem zvanične bh vlasti na podjelu). Da je BiH ostala u krnjoj Jugoslaviji vjerovatno bi se tok događaja razvijao u smjeru hrvatske pobune i otcjepljenju hrvatskih krajeva od BiH. Isto bi jedva dočekali Karadžić i SDS, jer oni su ionako sve preduvjete za rasturanje BiH već odavno stvorili, i pored svega toga opstali kao vladajuća stranka, da stvar bude gora sve to činili kao vladajuća stranka i partner SDA. Mislim da bi BiH da je ostala u nekoj skraćenoj Jugoslaviji bila predmet hrvatsko-srpskih podkusrivanja, jer BiH bi kao sastavni dio Jugoslavije, kao nepriznat međunarodni subjekt upravo bila lagan plijen. Milošević bi sa BiH tada postupao kao sa dijelom Jugoslavije čije bi manje dijelove velikodušno poklonio Tuđmanu. Lider HSP-a Dobroslav Paraga je važnost referenduma o nezavisnosti BiH opisao riječima: „Referendum za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu je suprotstavljanje Tuđmanu i Miloševiću, koji su za diobu“.²²⁷ Nezavisna BiH,

---

²²⁶ *Danas*, 03.03.1992, br.524, str.20.

²²⁷ *Vreme*, 02.03.1992, br.71, str.28.

međunarodno priznata država bi dakle bila priznat međunarodno-pravni subjekt, ali to međutim ne znači da je jedna takva država pod zaštitom svjetskih velesila ili organizacija tj. da će drugi braniti njezinu nezavisnost, suverenost i prije svega njene građane.

Beogradu i bosanskom SDS-u nezavisna BiH nije odgovarala, jer je bila čista kontra velikosrpskim ciljevima. Nezavisna BiH je dakle rušila samu koncepciju Velike Srbije. Međunarodno priznata država BiH se ne može dijeliti silom, hoću reći takvu podjelu Europa ne bi smjela priznati. Teritorijalne granice se mogu mijenjati jedino dogovorom između država. Nakon drugog svjetskog rata Europa nasilno mijenjanje granica nije smjela dozvoliti. Priznati promjenu granica na jednom mjestu, bi bilo prihvatanje jednog pogrešnog standarda, koji je mogao imati nesagledive posljedice, to bi drugim riječima bilo otvaranje Pandorine kutije. Idealne granice ne postoje i one su samo iluzija. Tako međutim nisu mislili Tuđman i Milošević.

12. RIVALIZACIJA PROBOSANSKE I ANTIBOSANSKE FRAKCIJE HDZ

Početkom februara 1992. godine dolazi do tada najozbiljnije prekretnice u politici bh. Hrvata. Do kraja januara 1991. probosanska struja u HDZ-u BiH je koliko toliko imala velik utjecaj, možda najviše zbog toga što je na čelu HDZ BiH još uvijek stajao čovjek koji nije bio za političko razilaženje sa Bošnjacima i za antibosansku politiku općenito. Antibosanska struja u HDZ-u svoju politiku trganja Bosne nije mogla sprovoditi i zagovarati a da ne dođe u konfrontaciju su probosanskim blokom. Zapadnohercegovačka antibosanska struja je pored što je radila protiv interesa BiH, i drugim riječima išla putem konfrontacije Hrvata i Bošnjaka, nije radila ni u interesu svojih birača, Hrvata. Prema podjeli BiH kakvu je zamišljao Mate Boban, Tuđmanova marioneta, Hrvatima u BiH bi pripala zapadna Hercegovina. Tako je lider Hrvatske seljačke stranke Zvonimir Čičak krajem januara 1992. izjavio kako je podjela BiH ustupak hercegovačkom lobiju.²²⁸ Zarad zapadne Hercegovine i nekih opština u srednjoj Bosni, Tuđmanova anibosanska struja HDZ BiH je žrtvovala skoro čitavu Bosnsku Posavinu, srednju Bosnu, Banjalučku regiju itd. Općenito dakle dijelove gdje je ustvari prije rata bilo najviše Hrvata po brojnosti. Konsekvence ovakve nepametne politike su danas najvidljivije upravo u navedenim dijelovima BiH. Ne mislim međutim da bi se Tuđman i sluge njegove politike zadovoljili samo zapadnom Hercegovinom i dijelovima srednje Bosne da su mogli postići više. Pokazalo se da su

---

²²⁸ *Slobodna Bosna*, 23.01.1992, br.13, str.7.

oni itekako nastojali da odlome što veći komad BiH, ali im to u kasnijem vojnom sukobu sa Bošnjacima 1993-94 nije išlo za rukom, čak ni uz pomoć regularnih trupa hrvatske vojske.

Hrvata je prije rata u BiH po brojnosti najmanje bilo u zapadnoj Hercegovini, mada je ovaj dio BiH najhomogeniji dio zemlje sa hrvatskim stanovništvom, međutim zapadnohercegovačke opštine su jako siromašno naseljene. Tako je hrvatska politika trganja BiH ustvari štetu nanijela i hrvatskom narodu u Bosanskoj Posavini, Banjalučkoj krajini i srednjoj Bosni, što se danas jasno vidi. Ovakva politika je u predratnom periodu vješto kreirana. Zanimljivi su u tom pogledu steneogrami razgovora rukovodstva HDZ održanog 02.02.1992 u Širokom Brijegu.²²⁹ Razgovor je simbolizirao ne samo smjenu Stjepana Kljuića i postavljanje Mate Bobana za prvog čovjeka HDZ BiH, nego i prevagu i nadmoćnost antibosanske zapadnohercegovačke frakcije naspram probosanske frakcije u HDZ početkom 1992. godine.²³⁰

12.1.SMJENA KLJUIĆA I HRVATSKE DILEME -CJELOVITA ILI PODJELJENA BIH?

Širokobriješkom sastanku je prisustvovao i današnji predsjednik republike Hrvatske, Stipe Mesić. Na sastanku su se vodile žučne rasprave glede koncepcije Bosne i Hercegovine. Učesnici sastanka su se podijelili u dva tabora, jedan probosanski i jedan antibosanski. Bilo je naravno govora o referendumu o nezavisnosti BiH, i kako bh Hrvati treba da se postave povodom istoga. Mate Boban je sugerirao na to da BiH Hrvati ne treba da podrže referendum o nezavisnosti BiH, dakle da ne treba da glasaju za nezavisnost BiH. Kljuić je međutim imao suprotan stav, govoreći kako Hrvati treba da izađu na referendum i da podrže nezavisnost BiH, takav stav je imao i Stipe Mesić. Usljedila je duga rasprava između čelnika HDZ BiH, koji su argumentirali za i protiv referenduma o nezavisnosti BiH. Kojim putem ide Bosna se dakle uveliko raspravljalo i ovdje. Kakvu Bosnu žele i vide bh. Hrvati, bolje reći podijeljeni hrvatski nacionalni korpus i podijeljeni HDZ BiH, došlo je jasno do izražaja upravo na Širokobriješkom sastanku. Oni čelnici HDZ koji su bili porijeklom iz zapadne Hercegovine su u glavnini slučajeva podržavali podijelu BiH, tj. otcijepljenje zapadne Hercegovine od BiH. Oni dakle nisu podržavali referendum o nezavisnosti BiH, nisu željeli nezavisnu BiH. Zašto zapadnohercegovačkoj frakciji HDZ nezavisna BiH nije odgovarala, može se vidjeti u izjavi čelnika HDZ Joze Perića iz Tomislavgrada, koji je tada izjavio sljedeće: „Interes hrvatskog naroda je da ne izađe na referendum, jer onda hrvatski narod ostaje u nezavisnoj Bosni. Naš interes je pripojenje zapadne Hercegovine Hrvatskoj. Meni niko

²²⁹ *Slobodna Bosna*, 06.02.1992, br.15, str.3-5.

²³⁰ *Vreme*, 10.02.1992, br.68, str.7.

ne može zabraniti da sanjam taj san. Ja sam protiv bosanske nezavisnosti, jer neću u islamsku džamahiriju koju priprema Alija Izetbegović“. ²³¹

Stipe Mesić: „Mi ne smijemo dozvoliti da naše prijatelje Muslimane s kojima nikada nismo imali sukobe gurnemo u zagrljaj velike Srbije. To bi bilo izuzetno nehumano. Osim toga sva ta priča o odcijepljenju spada u koncept velike Srbije. Zato mi ne smijemo raditi za interese politike Slobodana Miloševića, za koju znamo što je donijela Hrvatskoj i hrvatskom narodu“. ²³²

Veoma zanimljiva i kranje nevjerovatna je Mesićeva izjava u kojoj on jasno govori o stvarima koje se nisu još desile, ali će se desiti kasnije. Mesić je kao vrlo dobar analitičar predviđao daljni razvoj događaja. Znao je o dogovorima na višoj razini, znao je mnogo o tome šta je dogovoreno između Tuđmana, Miloševića a i ostalih međunarodnih centara moći. Koliko je Mesić toga znao i koliko je bio u pravu kada je bh Hrvatima jasno urgirao da Bošnjacima ne okreću leđa, te da se zalažu za nezavisnu BiH, govori i sljedeća veoma zanimljiva izjava Stipe Mesića:

„Mi ne smijemo ići njima (Srbima) u prilog, niti se kretati u okvirima njihovog plana jer su Milošević i SPS žrtvovali Srbe u Hrvatskoj zbog Bosne, kako bi se ona uključila u Veliku Srbiju, odnosno Jugoslaviju. (...) Ne zanosite se time da se u Hrvatskoj ratuje ili se ratovalo za Srbe. Oni su konačno žrtvovani: Sve su karte bačene na Bosnu. Hrvatska bi se našla u izuzetno nepovoljnom položaju ako bi Bosna ostala u okviru neke Velike Srbije“. ²³³

Na sastanku je izbila žestoka svađa između bosanskih Hrvata na jednoj i hercegovačkih Hrvata na drugoj strani. Koliko je plitka argumetacija zapadnohercegovačke frakcije bila vidi se najjasnije u izjavi čelnika HDZ iz Gruda, Joze Marića koji je tada rekao:

„Muslimanima ne treba vjerovati jer su naši preci četristo godina bili pod jarmom turske carevine. Zar treba da pristanemo na nezavisnost Bosne, pa da još četristo godina i deset generacija budemo pod islamskom vlašću? Zar ćemo nasjesti ujdurmi Alije Izetbegovića“? ²³⁴

Na to mu je replicirao Mesić: „I šta biste vi dobili kada bi Muslimane gurnuli u zagrljaj velikoj Srbiji? Je li to interes hrvatskog naroda? I fetus bi ovakva pitanja razumio bolje od vas Mariću. Jel treba da vam nacrtam? (...) Ne pravite Hrvatsku agresorom“. ²³⁵

---

²³¹ *Slobodna Bosna*, 06.02.1992, br.15, str.3.

²³² *Ibid.*

²³³ *Ibid.*

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Slobodna Bosna*, 06.02.1992, br.15, str.4.

Ključić je na kraju izjavio: „Prije nego što dam ostavku i udovoljim gospodi želio bih reći: „Uvijek sam se trudio da zaštitim interese hrvatskog naroda, a vi izvolite raditi za kartu Velike Srbije koju smo svi neki dan vidjeli. Dakle imate moju ostavku, sad komotno radite za SDS“. ²³⁶

Širokobriješki sastanak je kao što se jasno vidi značio prevagu jedne antibosanske struje u HDZ-u BiH, koja očigledno nije bila za cjelovitu BiH i koja je Bosnu u budućnosti vidjela kao podijeljenu zemlju. Ključić je ostavku dao pod ogromnim pritiskom. Na širokobriješkom sastanku je ipak bilo više onih koji su podržali njega, nego onih koji su podržali Matu Bobana. Ključić je međutim, najvjerovatnije zbog tada narušenog zdravlja, odustao da vodi HDZ, i tako ustvari ustupio mjesto jednoj manjoj antibosanskoj frakciji HDZ BiH.

14. TRI RAZLIČITE VIZIJE BUDUĆNOSTI BIH U FEBRUARU 1992.

Zamjenik šefa portugalske diplomatije Jose Kutiljero se 14. februara sastao sa liderima SDA, SDS i HDZ u sarajevskom „Konaku“, nekadašnjoj rezidenciji. ²³⁷ Lideri nacionalnih stranaka su Kutiljeru prezentirali svako svoju viziju Bosne i Hercegovine. Izetbegovićeva formalna vizija BiH je bila suverena, nezavisna, ravnopravna država, ni manje ni više - ravnopranih građana i naroda. Sve onako kako nije bilo trenutno tada. Karadžić je bio za transformisanu, to jest kantoniziranu pa onda konfederaliziranu BiH, na čemu je SDS uostalom već odavno radila i uradila mnogo, uglavnom samovoljno i silom.

Takva jedna država (ako bi bila država) kakvu je navodno želio Karadžić, bi prema njegovom mišljenju bila konfederacija nezavisnih kantona, u kojoj bi kantoni bili nezavisni, ali ne i država, što je nejasno moglo biti i za iskusne poznavaoce ustavnog prava, a i za obične građane. Mate Boban je BiH vidio kao prividno suverenu, sa suverenim nacionalnim kantonima, što je tada zbunilo Kutiljera, koji je tada za takvo nešto prvi put čuo.

BiH tako prema Bobanovom i Karadžićevom receptu ne bi uopšte bila država nego unija nekakvih etničkih kantona i geta, koji bi jedva dočekali da se otcijepe od te iste konfederacije. Kako bi sve to izgledalo u praksi, najbolje ilustriraju karte ovakvih etničkih kantona. Prema ovakvim kartama kantonizirane BiH bi čak 59% bh Hrvata živjelo izvan „svog matičnog“ (hrvatskog) kantona, oko 56% bh Srba bi također živjelo van srpskog kantona, dok bi 18%

---

²³⁶ *Slobodna Bosna*, 06.02.1992, br.15, str.4.

²³⁷ *Nedjelja*, 23.02.1992, br.105, str.4.

Bošnjaka ostalo izvan „svoga matičnog“ kantona.²³⁸ Karte koje se tada pojavljuju u februaru 1992.godine govore dakle o jednoj velikoj besmislenosti. Svi koji su pristali o takvim kartama diskutirati, svi koji su željeli da te iste karte malo revidiraju, su ustvari pristajali na podjelu BiH. Razlika je bila samo u procentima. Bosna je dakle dijeljena u februaru 1992.godine, a faktičko stanje se vidi danas – bh. entitet koji se začudo zove „federacija BiH“ je podijeljen na kantone koji čak imaju svoje vlade, ministarstva itd. Ukratko - suludo skup državni aparat. Etnički faktor je naravno prisutan, mada su neki kantoni „pomalo“ heterogeni „hrvatsko-bošnjački kantoni“. Ovakvo što je još početkom 1992. nametnuo Karadžić, podržao Boban, a uvažio Izetbegović. To što je Kutiljero pristao na ovakav pristup rješavanja sudbine BiH i ne čudi mnogo. Kutiljero jeste mogao biti laik što se BiH tiče, ali mu se niko od trojice bh političara nije suprotstavio odlučno. Takvo što se naravno nije moglo očekivati od Karadžića i Bobana, ali možda jeste od Izetbegovića, jer se programu njegove stranke zalagalo za cjelovitost i nedjeljivost BiH. Dijeliti nešto što je živjelo i zaživjelo stoljećima je jednostavno bio zločin. Na kraju bi se dakle radi teritorije, brda, pašnjaka i livada, koje bez ljudi ne znače ništa, žrtvovalo sve ono što se nesmetano razvijalo i živjelo stoljećima, a to je samo biće Bosne i Hercegovine.

Jose Kutiljero je nakon sastanka u Sarajevu izjavio kako je „cilj sastanka bio da se pronađu ustavna rješenja prihvatljiva za sve u nezavisnoj Bosni i Hercegovini“.²³⁹ Karadžić je Kutiljeru međutim nudio faktičko sadašnje stanje, u republici u kojoj je uspostavio još jednu „srpsku republiku“, „srpsku Skupštinu“, te ostale paralelne organe vlasti.

Prema izvještajima iz medija djelovalo je da je izaslanik UN-a, Kutiljero popuštao srpskoj politici ucjene i svršenog čina, samim tim što je uvažio argumentaciju Karadžića o nacionalnoj kantonizaciji BiH. SDS-ovska politika iznuđivanja, preduhitrivanja, općenito svršenog čina je dakle davala rezultate. Ona jeste bila nedemokratska, silnička itd., ali je Karadžić postigao što je želio, a to je da je uz pomoć Beograda zaposjeo skoro $\frac{3}{4}$ BiH i de facto uspostavio svoju vlast u ovim dijelovima BiH, i ujedno suspendovao legalnu bh vlast. Već od početka januara 1992. se uveliko vršio proglas „srpskih opština“ pa čak i „srpskih mjesnih zajednica.“ SDS je u BiH dijelila sve što se podijeliti može, svaki dio grada, ulicu, mahal. Prema pisanju zagrebačkog lista *Danas*, SDS u Zavidovićima na adresu lokalne SDA u januaru 1992 uputila sljedeći proglas:

---

²³⁸ *Danas*, 25.02.1992, br.523, str.35

²³⁹ *Nedjelja*, 23.02.1992, br.105, str.7.

„Obavještavamo vas da od danas pa ubuduće nikakve grupe ili pojedinci, naoružani ili bez oružija, ne smiju da se kreću po srpskoj teritoriji: selima, njivama, livadama, pašnjacima i šumama, bez najave, odnosno odobrenja SDS opštine Zavidovići. (...) U slučaju nepoštivanja ovog obavještenja, niko neće garantovati povratak sa navedenih teritorija licima koja samovoljno, po ustaljenoj navici, vršljaju po srpskim prostorima“.²⁴⁰

Proces podjele BiH je početkom 1992. otišao neshvatljivo daleko. Karadžić je Carringtonu i Kutiljeru u februaru 1992. servirao zadnju fazu svoje politike podjele BiH, pri tom zveckajući oružijem. I Carrington i Kutiljero su tada bili ucjenjeni, i rješili su izgleda uvažiti Karadžićeve stavove, a to se očitovalo u prijedlozima EZ-a da se BiH podjeli na etničke kantone.

14.1.„BOSNA CIJELA IZ TRI DIJELA“ ILI POČETAK DEFINITIVNE PODJELE?

Upravo uoči referenduma SDS i hercegovačko krilo HDZ su nametali model kantonizacije BiH, pozivajući se tobože na švicarski model BiH. Valjda je to puno ljepše zvučalo Izetbegoviću. U suštini je politika SDS i HDZ takoreći bila identična. Karadžić je nakon Lisabonskih pregovora obavljenih 21-22.februara.1992 BiH vidio kao konfederaciju nezavisnih kantona. U takvoj jednoj „državi“ bi kantoni imali nezavisne organe zakonodavne, sudske i izvršne vlasti.²⁴¹ Tako bi se ustvari stvorili preduvjeti za definitivni raspad BiH, jer nije logično bilo očekivati da Boban i Karadžić dijele BiH da bi je napravili boljom, funkcionalnijom ili recimo jedinstvenijom, nego da bi je rasturili. Dijeliti nešto u svrhu ponovnog ujedinjenja je besmisleno i nimalo logično.

Sve što je Karadžić predložio glede budućeg ustavnog ustrojstva BiH, Boban je zdušno podržao iako bi prema ovakvom jednom modelu nacionalne kantonizacije BiH van zamišljenog nacionalnog kantona ostalo čitavih 445 188 ili 59% od ukupne populacije bh Hrvata.²⁴² Slično je važno i za bh Srbe, gdje bi prilikom nacionalne kantonizacije BiH van „srpskih kantona“ ostalo čitavih 682 495 Srba.²⁴³ Ovi podaci ujedno govore koliko je i u kojoj mjeri je BiH bila izmješana, u kojoj mjeri je zajednički život među narodima bio prisutan. U heterogenoj predratnoj BiH su u veoma maloj mjeri postojale nacionalno-homogene sredine koje su se mogle nazvati nacionalnim kantonima. Ovakve kantone je ili tek trebalo stvoriti, a takvo što se nije moglo učiniti bez upotrebe sile, ili je trebalo pristati na to da etničke manjine u kantonima u praksi

²⁴⁰ *Danas*, 07.01.1992, br.516, str.35.

²⁴¹ *Danas*, 25.02.1992, br.523, str.34.

²⁴² *Danas*, 25.02.1992, br.523, str.32.

²⁴³ *Danas*, 25.02.1992, br.523, str.32.

budu građani drugog reda. Takvo što se vidi i u današnjoj na entitete podijeljenoj BiH. Nevjerovatno je kako je ovakav model kantonizacije u proljeće 1992. mogao biti forsiran kao neko rješenje uopšte. Moglo je jedino djelovati da je predloženi model kantonizacije prema kojem bi Srbi i Hrvati izvukli deblji kraj ustvari bio mamac za Aliju Izetbegovića. Bošnjaci bi prema predloženom modelu kantonizacije „prošli najbolje“, jer „samo“ 18% bošnjačkog naroda ne bi živjelo u bošnjačkim kantonima.²⁴⁴ Možda su Karadžić i Boban ustvari htjeli da Izetbegović sjedne za stol za kojim se dijelila Bosna. Ovakvim manevrom je Karadžić navukao Izetbegovića, namamio ga da pregovara o podjeli BiH i tako od njega dobio pristanak na podjelu. Kad se već jednom sjedne za stol za kojim se raspravlja o procentima, tu povratka nema, jer je princip cjelovite BiH već pogažen. Karadžić bi se za prvo vrijeme prividno zadovoljio i sa mnogo manje teritorija, ali bi kasnije silom ugrabio mnogo više. Predlagavši konfederalizaciju BiH Karadžić je ustvari nudio njenu definitivnu podjelu, koja možda ne bi uslijedila neposredno, ali bi se svakako sprovela u dogledno vrijeme.

Izetbegović se nakon druge konferencije o BiH održane u Lisabonu 21-22.februara, čudio Kutiljerovim prijedlozima, ali ih je svakako razmatrao, znači da je on ustvari bio pristao na jedan takav pristup rješavanja bh krize. On se svakako pretvarao da on to radi iz taktičkih razloga, da bi kupio vrijeme, ili da je po srijedi „ogroman pritisak“. Međutim, danas se može reći da su svi njegovi sastanci gdje se razgovaralo o „procentima“ itekako bili pogubni za BiH. Kada se prihvati jedan novi standard, onda se od njega ne može bježati tako lahko i smatrati ga nevažećim. Da bi stvar bila gora Izetbegović je kao predsjednik BiH vrlo rado stavljao i potpise na mnoge dogovore sa čelnicima SDS, pa su se srpski predstavnici mogli pozivati i na pismeni dokument ukoliko bi Izetbegović po svom običaju pokušao dezavuirati dogovore.

14.1.1.EUROPA NE SHVATA BOSNU - LISABON UMJESTO MRKONJIĆA?

Sadržaj razgovora u Lisabonu 21-22.februara je u ime pregovarača, javnosti saopćio pregovarač HDZ BiH, Miro Lasić rekavši krajem februara veoma sažeto: „U Lisabonu je postignut sporazum da se Bosni prizna nezavisnost u postojećim granicama, uz kompenzaciju kantoniziranjem“.²⁴⁵ Zanimljivo je da su sva tri lidera nacionalnih stranaka imale različita shvatanja lisabonskog sastanka održanog 21-22.februara. Izetbegović je upotrebljavao veoma blag termin – regionalizacija BiH. Lider SDS je to nazivao konfederalizacija BiH, dok je pregovarač HDZ-a

²⁴⁴ *Danas*, 25.02.1992, br.523, str.35.

²⁴⁵ *Vreme*, 02.03.1992, br.71, str.24.

Lasić to isto nazivao kantonizacijom. Sva tri lidera su ustvari odustala od svojih temeljnih principa u Lisabonu. Izetbegović je odustao od cjelovite BiH, vrh HDZ od suverenosti hrvatskog naroda na čitavom teritoriju BiH, dok je lider SDS pristao na nezavisnu BiH.²⁴⁶ Karadžić svojim poslanicima u „srpskoj skupštini“ međutim nije smio priznati da je pristao na nezavisnost BiH u Lisabonu.²⁴⁷ Zanimljiva je poruka od 29.februara.1992. godine koju je Karadžić u Banjaluci poslao nezadovoljnim Krajišnicima Srbima, koji su se zalagali za ujedinjenje dvije Krajine - Babićeve u Hrvatskoj i bosanske „RBK“, formirane mimo ustava BiH još u martu 1991. Krajišnici su bili nezadovoljni Karadžićevim odbijanjem ujedinjenja Krajina i njegovim lisaboskim aktivnostima. Karadžić je Krajišnicima krajem februara poručio:

„Bosna i Hercegovina treba da bude federalna država sastavljena od tri konstitutivne države. Mi smo rekli da ne može da bude federalna, može samo konfederalna, ali moraju biti tri konfederalne države. Time smo postigli uspjeh kakav se nije mogao ni sanjati. BiH više nikada neće biti unitarna država. Ali da stvorimo novu državu nemamo nikakvih šansi osim da transformišemo BiH, da očuvamo njene vanjske granice, a da unutra postavimo svoje“.²⁴⁸

Zanimljivo je da takvu situaciju imamo danas, gdje su postavljene granice unutar BiH, pa tako 49% pripada entitetu koji se zove „Repubilka Srpska“, to su valjda te granice unutar BiH o kojima je lider SDS tada govorio, a mnogi uvažili. Izetbegović se s druge strane svojim biračima i širem krugu stranke SDA nije usuđivao reći da je u Lisabonu razglabao etničku podjelu BiH na nacionalne kantone, nego je za beogradsko *Vreme* izjavio kako je on dobio utisak da je Jose Kutiljero malte ne lažni predstavnik EZ-a, te da on tamo u Lisabonu iznosi privatne stavove.²⁴⁹ Ovakvo što je zvučalo krajnje smiješno i neozbiljno. Izetbegović je podjelu BiH itekako forsirao, i o tome su poslje rata pisali njegovi nekadašnji veoma bliski saradnici kao i organizator Patriotske lige i prvi general Armije BiH Sefer Halilović, kojeg je Izetbegović lično smjenio jer nije htio odustati od borbe za cjelovitu i slobodnu BiH. U knjizi „Lukava strategija“, Halilović detaljno objašnjava kako je Izetbegović ustvari dijelio Bosnu i sputavao njene patriote da je oslobode. Nekadašnji čelni čovjek SDA Tuzla i jedan od čelnika Patriotske Lige za Tuzlu, dr.Muhamed Borogovac u svojoj knjizi „Rat u Bosni i Hercegovini – politički spektri“, također veoma dobro objašnjava Izetbegovićevu taktiku podjele BiH.

---

²⁴⁶ *Nedjelja*, 01.03.1992, br.106, str.12.

²⁴⁷ *Vreme*, 02.03.1992, br.71, str.24.

²⁴⁸ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.28.

²⁴⁹ *Vreme*, 02.03.1992, br.71, str.25.

U februaru 1992. godine Kutljero jeste mogao biti laik, ali nije nikome zavrtao ruke u Lisabonu i tako prisiljavao na saglasnost. On jeste nudio rješenja koja nisu bila dobra, ali je pogriješiti mogao samo onaj ko je takva rješenja prihvatio. Čudno jeste moglo biti da predstavnici EZ-a ustvari idu na ruku iznuđenoj politici SDS-a. Lisabonski plan regionalizacije BiH na etničke kantone je pokazao da Europa ne razumije šta je Bosna, te da je takva podjela kidanje živog tkiva Bosne i Hercegovine. Ministrima EZ-a je izgleda bilo lakše uvažiti stavove jačeg, pa je tako u Lisabonu sva ona politika „saoizacije“ i okupacije BiH legalizirana, samim tim jer je bila polazna tačka Kutljeru. Prema tome Kutljero jeste pogriješio, lisabonski sporazum jeste bio jako loše rješenje, ali ga je zato trebalo decidno odbiti.

U mnogim razgovorima vođenim u Lisabonu i Briselu je ustvari narušavan Ustav BiH. Posljedice toga se jasno vide i danas. Poigravati se sa ustavnim ustrojstvom jedne republike nije mala stvar. Izetbegović je kao pravnik po struci tako nešto morao dobro znati. Lisabon je tako u proljeće 1992. zamjenio Mrkonjić Grad. Iz Lisabona su u februaru također stizala mnoga ohrabrenja da BiH ide ka nezavisnošću te dalje uvjerenja da BiH ni pod armijskim pritiskom neće ostati dio krnje Jugoslavije. Međutim niko Bosni nije mogao garantovati mir. Pokušati naći rješenje sa kojim bi se sve tri strane u BiH složile je jedno, a osigurati mir nešto sasvim drugo.

15. GRAĐANI ODLUČUJU O SUDBINI BOSNE I HERCEGOVINE

Referendum građana BiH o nezavisnosti republike je održan 29.02 i 01.03 1992. godine. Ovim činom su bh građani svih nacionalnosti pozvani da odluče o sudbini svoje republike, dakle da sami odluče kojim putem Bosna treba ići. Referendumsko pitanje je glasilo:

„Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive“.²⁵⁰

SDS je bojkotovala referendum pozvavši građane srpske nacionalnosti da ne izađu na izbore. „Soliterski Srbi“, kako je Karadžić često nazivao Srbe iz urbanih sredina su ipak dobrim dijelom glasali za nezavisnu BiH. Zanimljivo je da je odziv bh Hrvata bio veoma minoran prvog dana referenduma u subotu 29.02. Međutim u nedjelju 01.03.1992. su franjevački fratri nakon nedjeljnje molitve u crkvama širom BiH savjetovali Hrvate da glasaju za nezavisnot BiH, tako da je najveći odziv bh Hrvata ni malo slučajno bio u nedjelju 01.marta. Kojim putem ide Bosna, nije dakle bio tako jednostavan računarski zadatak kako su mnogi misli, ovdje su ulogu igrali mnogi

---

²⁵⁰ *Nedjelja*, 02.02.1992, br.102, str.5.

faktori. Fratri su se bojali da će BiH ostati u Velikoj Srbiji, što se nikako nije moglo pozitivno odraziti po Hrvate. U banjalučkom okrugu su otpuštanja Hrvata i Bošnjaka s posla te protjerivanja i zastrašivanja započela već u drugoj polovici 1991.godine. Situacija je u svjetlu rata u Hrvatskoj bivala sve gora i gora po Hrvate u BiH. Franjevci su veoma dobro znali da je cjelovita i nezavisna BiH jedini način da se također sačuva cjelovit nacionalni korpus bh. Hrvata. Danas se može reći da je interna podjela i Tuđmanovo trgovanje bh. teritorijem u jakoj mjeri oštetilo bh. Hrvate, kojih danas jedva da ima u Banjaluci i Bosanskoj Posavini, koja je uostalom žrtvovana zbog „srpskog koridora“ koji je spajao „srpske zemlje“, a i zbog Dubrovnika.

Također je bilo evidentno da bi svaka podjela BiH između srpskog i hrvatskog političkog vrha gurnula bh. Hrvate u sukob s Bošnjacima, koji nisu željeli podjelu zemlje. Ovakvo što je na veoma zanimljiv način predvidio novinar Nedjelje, Tihomir Loza već krajem marta 1992. Loza je ukazivao čak i na područja i gradove oko kojih će se Hrvati i Bošnjaci vojno sukobiti ako se BiH kantonizira.²⁵¹ Za Bošnjake bi podjela BiH značila totalno uništenje, ili smještanje u neakve nacionalne rezervate, slične onim kakve su zapadnjaci priredili Indijancima u Americi.

Referendum je pokazao da su Srbi i Hrvati iz urbanih sredina uvidjeli da su ih njihove „vođe“, u Lisabonu „prodali Bošnjacima“. Primjera radi tuzlanski, zenički i sarajevski Srbi i Hrvati bi dakle po dogovoru njihovih vođa zapali u bošnjački kanton, i tako postali građani drugog reda. Slično bi se desilo i sa bošnjačkom manjinom u srpskim i hrvatskim kantonima. Podjela dakle nije mogla odgovarati građanima BiH, prvenstveno manjinama, a manjina je u predratnoj BiH bilo najviše. Zato i ne čudi što su mnogi građani bez obzira na nacionalnost glasali za nezavisnu, jedinstvenu i suverenu BiH. Oni nisu bili za podjele, oni su bili za mir i suživot sa svojom rajom sa kojom su odrasli, nisu bili za rat i podjele. Oko 62% građana BiH se izjasnilo za suverenu, nezavisnu i jedinstvenu BiH, što govori mnogo.²⁵²

Ni Karadžić ni Boban, a ni Izetbegović nisu dakle prezentirali sve Srbe, Hrvate i Bošnjake. Oni su prije svega predstavljali uskostranačke interese, interese nekih čudnih frakcija. Većina bh. Srba nije imala crnogorsko-četničko porijeklo kao Karadžić. Lider SDS je predstavljao jednu ultranacionalističku frakciju. Većina Srba koji su glasali za SDS su bili „dojučerašnji komunisti“, za razliku od Karadžića koji nikada nije bio član Komunističke partije, nego naprotiv antikomunista i nacionalista. On kao takav nije mogao predstavljati čitav jedan

---

²⁵¹ *Nedjelja*, 29.03.1992, br.110, str.6.

²⁵² *Nedjelja*, 08.08.1992, br.107, str.4.

narod u BiH, on se tome narodu nametnuo. Mate Boban, bliski rođak poznatog ustaše Rafaela Bobana nije nikako mogao biti reprezentativan za sve bh. Hrvate. Velika većina bh Hrvata nije željela podjelu koju su forsirali i nametali Tuđman, Boban i Šušak. Alija Izetbegović, čovjek koji je zatvorskim životom izašao iz svijeta realnosti, čovjek koji se borio za ideale koje je samo on i njegov uski krug prijatelja-zatvorenika mogao razumjeti, nije ni u najmanju ruku predstavljao mnijenje većine Bošnjaka. On je predstavljao mnijenje jedne male vjerske frakcije, koja je svoj program krišom sprovodila. Ovim hoću da kažem da su ova tri lidera, ustvari bili jedna velika podvala bh. narodima. Podvala zato što nisu predstavljali mnijenje većine naroda, nego uskih ekstremnih krugova i frakcija. Građani BiH su kasno uvidjeli kuda ih nacionalistički lideri vode. Za nezavisnost BiH su glasali mnogi, međutim, razloga za slavlje i euforiju 01. marta 1992. godine nije bilo. Usljedio je SDS-ov odgovor na referendum o nezavisnosti BiH.

15.1.PREDVEČERJE RATA - SDSOVSKA UCJENA I GENERALNA PROBA RATA

Sarajevo je u kasnim večernjim satima u nedjelju 01.03.1992 blokirano dobro organiziranim srpskim barikadama. Povod je navodno bio ubistvo srpskog svata Nikole Gardovića, kojeg je te nedjelje 01.marta, dok se nadzirao rezultat referenduma, ubio čovjek iz sarajevskog kriminalnog miljea, Ramiz Delalić – Čelo.²⁵³ Ubistvo je naravno bilo za svaku osudu. Mnogi građani Sarajeva su se međutim pitali šta ustvari srpski svatovi sa srpskim zastavama traže na Baščaršiji, ako se znalo da svatovi uopšte nisu pripadali sarajevskoj opštini Stari Grad, o čeme je izvještavalo i beogradsko Vreme.²⁵⁴ Mladenci su se uveliko bili vjenčali, ali su iz nekih razloga proslavu vjenčanja htjeli markirati i u maloj baščaršijskoj crkvi, drugi dan referenduma.

Bilo kako bilo, brutalno ubistvo svata vrh SDS-a je vješto iskoristio, kako bi spriječio saopštavanje rezultata referenduma, daljnje napredovanje BiH ka međunarodnom priznanju i osamostaljenju, te dolazak UN-ovih mirovnih snaga. Pod izgovorom srpske ugroženosti u Sarajevu, Srbi lojalni SDS-u su 01.03.1992 blokirali Sarajevo pojavivši se do zuba naoružani na barikadama koje su kako to ministar informisanja Velibor Ostojić reče, „spontano nikle“.²⁵⁵ Barikade su od vrha SDS predstavljene kao odgovor na ubistvo srpskog svata, mada je veoma brzo bilo jasno da je ubistvo bilo samo povod da se ponište rezultati referenduma i sprovede podjela glavnog grada i zemlje generalno. Glavni grad je dakle bio totalno blokiran „veoma

²⁵³ *Nezavisne novine*, 07.11.2006, www.nezavisne.com.

²⁵⁴ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.23

²⁵⁵ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.22.

spontanom“ akcijom, koja je eto slučajno imala karakteristike dobro isplanirane akcije. Naoružani SDS-ovci su tako od mirnog Sarajeva za samo nekoliko sati napravili ratnu zonu - novi Belfast. U gradu se pucalo, pale su i prve žrtve. Bilo je jasno da iza svega stoji vrh SDS-a pa čak i visoki kadrovi SDS u MUP-u BiH, kao što je to bio Vitomir Žepić.²⁵⁶ Da je SDS stajala iza blokade i paralize glavnog grada BiH vidjelo se u ostalom u ultimatumu koji je SDS uputila Vladi, Predjedništvu, Skupštini BiH pa čak i RTV Sarajevo. Ključni zahtjev SDS je bio da se zaustave sve aktivnosti koje vode ka međunarodnom priznanju nezavisne BiH. Volja građana je dakle sputavana silom, davljenjem glavnog grada i ucjenama. Čak su i predstavnici pojedinih stranih organizacija SDS okarakterisali kao terorističku stranku. Početkom marta su u Sarajevo trebale doći i prve trupe plavih šljemova UN-a. Mirotvornim snagama međutim nije omogućen pristup upravo zbog SDS-ove blokade glavnog grada. SDS-u mirotvorne snage nisu bile potrebne, i čak šta više vjerovatno su ometale daljnje planove SDS-a i JNA, pa im zato pristup nije bio dozvoljen. Zanimljiv je bio i Karadžićev komentar martovskih dešavanja u BiH. Lider SDS-a je kao jedva dočekavši dolio ulje na vatru rekavši tada: „Sada ljudi žive pod pritiskom i mislim da ne možemo izbjeći međuetnički i religiozni rat“.²⁵⁷ Tako nešto je Karadžić vjerovatno i želio, pa su zato sarajevski Srbi lojalni SDS-u i osvanuli s oružijem u rukama i čarapama na glavi, što valjda govori mnogo o tome koliko su i sami bili svjesni da je sve to pogrešno.

Građani Sarajeva su okupljanjem i mirnim protestima izrazili negodovanje prema postavljenim srpskim barikadama na Vrbanja Mostu, Pofalićima i ostalim mjestima. Građani su tako u povorci krenuli prema barikadi u Pofalićima ne bi li tako mirnim putem razuvjerali Srbe koji su stajali na barikadi u ovom dijelu grada. U Pofalićima su naoružani Srbi pucali u demonstrante i ranili četvoro ljudi.²⁵⁸ Istog dana pucano je na demonstrante koji su se okupili na Marin Dvoru ispred hotela Holiday inn, gdje se nalazio stranački štab SDS-a. Karadžićevi tjelohranitelji su pucali u demonstrante, dok je Karadžić iz hotela pobjegao helikopterom.²⁵⁹

U posredstvu glavnog čovjeka JNA u BiH, Milutina Kukanjca, dogovoren je u sastanak između Izetbegovića i Karadžića, koji su tada sklopili dogovor, prema kojem bi Sarajevo kontrolisale mješovite patrolе JNA i MUP-a BiH. Barikade su polahko uklanjane, a tome su možda najviše doprinjeli građani koji su nenaoružani svojim okupljanjem i protestima razbijali

---

²⁵⁶ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.23.

²⁵⁷ *Ibid.*

²⁵⁸ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.24.

²⁵⁹ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.25.

barikade. SDS je okupljanje građana i proteste građana nazvao organiziranom akcijom SDA i manipulacijom masama od strane SDA. Stanje u glavnom gradu se prividno poboljšalo, s tim da je grad jedno vrijeme deblokiran tj. da su barikade s puteva uklonjene. Međutim, to je bilo samo prividno. Mitraljeska gnjezda i topovi su ukopavani iznad grada. Na Kobiljoj Glavi je ubijen dječak Bošnjak. Žrtve su padale. BiH je u martu 1992. ulazila u rat. Nemiri su zahvatali Modriču, Brčko, Doboj, Gradačac i ostale gradove. U Bosanskom Brodu su borbe bjesnile, padali su deseci žrtava.²⁶⁰ Na jednoj strani fronte je bila JNA sa rezervnim i regularnim sastavom, potpomognuta srpskim paravojnim snagama, dok su na drugoj strani uglavnom stajale hrvatske obrambene snage, regularne snage iz Hrvatske te lokalni mještani koji su spriječavali JNA da zauzme grad. Bosanski Brod je bio važna povezna tačka, važan „srpski koridor“, zbog čega će ga Tuđman kasnije ustupiti Srbima, jer su ovdje Hrvati bili u većini što je Tuđmanu i Bobanu davalo legitimitet da predaju i upropaste ovaj grad i unesreće njegove građane. Tako je Tuđman pogazio sopstvenu riječ. On je naime regularnim snagama iz Hrvatske naredio da brane i Hrvate u BiH jer to zvanična vlast u BiH ne čini, a kasnije kao rezultat dogovora sa Miloševićem, bukvalno predavao i prodavao te iste Hrvate u B.Brodu, Jajcu, Derventi, Modriči itd.

Zanimljivo je da je u Bosanskom Brodu novinarska ekipa beogradskog sedmičnika Vreme krajem marta 1992. zatekla nekoliko mladića sa zelenim beretkama na glavi. Na beretkama se nalazio i polumjesec sa zvijezdom umjesto grba BiH sa ljiljanima, što je bilo čudno.²⁶¹ Reporteri Vremena su na prvi mah pomislili da se možda radi o „Zelenim beretkama“, kako su se pripadnici PL BiH često u narodu nazivali. Međutim, uspostavilo se da su momci sa zelenim beretkama i muslimanskim simbolima na njima, Hrvati iz Širokog Brijega. Jedan od njih se čak i predstavio imenom i prezimenom kao Ante Zovko, te je dodao da je beretku dobio od prijatelja „Safeta“ koji eto nije bio tu.²⁶² Slično je važno i za ostale mladiće sa zelenim beretkama, koji su bili Hrvati, ali su kao eto iz neke velike ljubavi prema Bošnjacima nosili njihove kape i obilježja. Pomalo slične stvari su se dešavale i u drugom svjetskom ratu, kada su pripadnici ustaške vojnice stavljali fesove na glave i dozivali se muslimanskim imenima dok su činili zločine nad Srbima u istočnoj Hercegovini. Situacija iz Bosanskog Broda nije naravno ista, postoje bitne razlike, ali može djelovati da je veliki zadatak hrvatske politike bio što prije uvući Bošnjake u rat protiv Srba, na svim područjima. Tako bi se, kao što sam i ranije naveo rasteretila pozicija Hrvata.

---

²⁶⁰ *Vreme*, 09.03.1992, br.72., str.22.

²⁶¹ *Vreme*, 06.04.1992, br.76, str.6

²⁶² *Ibid.*

Rat je uveliko dolazio u BiH, to međutim nije ometalo pregovore lidera nacionalnih stranaka. 07. marta došlo je do nove konferencije o BiH i sastanka lidera nacionalnih stranaka u Briselu, gdje je obavljena još jedna runda razvaljivanja Bosne. BiH je u Briselu 07.marta definirana kao buduća međunarodno priznata nezavisna država, ali totalno reorganizirana iznutra, podjeljena na regionalne autonomije prema etničkom principu, što nije moglo obećavati dobro.²⁶³ Takva jedna podjela na papiru u Briselu bila je smo mapa krvavog pira koji je već počinjao. Lisabonsko-briselski koncept BiH je u praksi legalizacija etničke podjele, koju su Boban i Karadžić samo trebali realizirati na krvav način. Nakon još jedne Konferencije o BiH i niza sastanka i razgovora sa Kutiljerom obavljenih u sarajevskoj vili Konak 16-18.marta, Karadžić je triumfalno izjavio: „Nedvosmisleno je da će postojati tri BiH, kako god se one zvale, i to tri BiH zasnovane na nacionalnom principu“.²⁶⁴ Za kakvu BiH su nacionalni lideri dali svoj potpis u sarajevskoj vili Konak, rekao je i sam Kutiljero kazavši: „Tri vodeće stranke su se složile sa tekstom dokumenta po kome će BiH biti država sa tri sastavna konstitutivna dijela koji su zasnovani na nacionalnom principu“. Sve tri stranke su to opet tumačile po svojoj želji.

Dok su borbe u Bosanskom Brodu bjesnile, Milutin Kukanjac je javno govorio neistine i laži, tvdeći da se ni jedan vojnik JNA ne nalazi u Brodu. Dok je JNA ratovala za Karadžića i Miloševića, Izetbegović je za zagrebački sedmičnik *Danas* sredinom marta energično odbijao da je ta ista armija u BiH okupatorska, te još jedamput samouvjereno izjavio da „rata u Bosni i Hercegovini neće biti, ni uvezenog ni domaćeg.“²⁶⁵ Kako je postajalo jasno da će međunarodna zajednica priznati nezavisnost BiH, stanje u zemlji se pogoršavao iz dana u dan. Postrojbe HOS-a su se početkom marta sukobile sa JNA na Vlašiću kod Travnika.²⁶⁶ U Kalesiji je SDS štitio ubicu Radu Jankovića, koji je 12.marta ubio policajace Zijada Živčića i Seada Bukvarevića.²⁶⁷ Ubistva Bošnjaka su bivala sve učestalija. Krajem marta postrojbe HOS-a su se sukobile sa jedinicama JNA u okolini Neuma, što je rezultiralo grantiranjem grada.²⁶⁸ Učestali martovski sukobi su ustvari bili jedan oris te neke lisabonsko-briselske BiH, koja se nije mogla podijeliti bez rata koji je tada uveliko počinjao. Predsjednik BiH je po svemu sudeći najviše radio na internacionalizaciji krize u BiH, on je mislio da će minsitri EZ-a i dolazak UN-ovih plavih

---

²⁶³ *Nedjelja*, 15.03.1992, br.108, str.4.

²⁶⁴ *Nedjelja*, 22.03.1992, br.109, str.6.

²⁶⁵ *Danas*, 17.03.1992, br.526, str.29.

²⁶⁶ *Nedjelja*, 15.03.1992, br.108, str.8.

²⁶⁷ *Nedjelja*, 22.03.1992, br.109, str.13.

²⁶⁸ *Nedjelja*, 29.03.1992, br.110, str.8.

šljemova (UNPROFOR) u BiH polovicom marta riješiti sve bosanske probleme, da će građane BiH, suverenost i nezavisnost republike braniti međunarodni faktori. Njegova nevoljkost da objavi vanredno stanje u zemlji, nevoljkost da pozove građane da se brane ako budu napadnuti, je jedna ogromna greška. Hrvatski politički vrh nije činio ovakve greške kada je u pitanju bilo pripremanje Hrvata na rat. U zapadnoj Hercegovini je nekoliko hiljade HOS-ovaca bilo pod oružijem. Njihov komandant Blaž Kraljević je predviđao krvav rat u BiH.

Čelnici SDS su svakako prisustvovali na Konferencijama o BiH i zalagali se za nacionalno podijeljenu BiH. Ovu podjelu su uporedo osiguravali vojnim sredstvima. 01.aprila.1992 dok je vođena još jedna u nizu konferencija o BiH, ovaj put u Briselu 30.mart-01.april, paravojna formacija „srpska dobrovoljačka garda - Tigrovi“ vođena od strane Željka Ražnjatovića Arkana, upala je u Bijeljini i napravila masakr nad civilnim bošnjačkim stanovništvom. Slična sudbina je nedugo nakon Bijeljine zadesila i Zvornik, Brčko, Višegrad te kasnije ostale gradove Podrinja i sjeveroistočne Bosne. Napad, dakle realizacija plana „D“ ili „Drina“, što je značilo totalni prelazak srpskih vojnih i paravojnih formacija preko Drine u BiH je otpočeo početkom aprila 1992.²⁶⁹ Stravičan zločin nad civilima u Bjeljini su zabilježile i kamere novinskih kuća. Izdanje beogradskog Vremena iz 13.aprila je objavilo članak „Rat protiv Bosne“.²⁷⁰ Na naslovnoj stranici beogradskog lista bio je srpski vojnik na protuavionskom mitraljezu, u njegovoj pozadini bio je minaret bijeljinske džamije sa izvješénom srpskom zastavom. Zvanična bh vlast međutim nije izgleda željela da shvati šta se u Bijeljini dešava. Bosna je bila napadnuta.

15.2. MEĐUNARODNO PRIZNANJE BIH – PUT U RAT

Za početak aprila se može reći da je Bosni i Hercegovini donjeo dvije stvari. Jedna je bila međunarodno priznanje 06.04.1992, a druga je krvavi rat koji je izbio mnogo prije, ja bih rekao još početkom marta dešavanjima u Sarajevu i Bosanskom Brodu. Ne mislim međutim da bi bilo pogrešno početak ratnih dejstava datirati i u oktobru 1991. napadom JNA na Ravno. „Pravi rat“ ili kontinuirana ratna dejstva su međutim otpočela još u martu u Sarajevu i u Bosanskom Brodu. Početak aprila i dolazak paravojnih snaga iz Srbije je samo otvorio onu najkrvaviju stranu rata, a to je rat protiv civila – sprovođenje etničkog čišćenja za koje danas odgovaraju mnogi kadrovi srpskog političkog i vojnog vođstva, ali ne i oni najodgovorniji.

---

²⁶⁹ Filipović, Muhamed, *Bio sam Alijin dipolmata*, str. 150.

²⁷⁰ *Vreme*, 13.04.1992, br.77, str.4-6.

BiH je 06.aprila.1992 odabrala jedan put, odabrali su ga njezini građani već 01.marta, a to je bio put samostalnosti i nezavisnosti. Rat koji je došao u svjetlu nezavisnosti BiH je nametnut sa izvana. Postrojbe koje su upale u Bijeljino su došle iz Srbije. Rat nisu željeli oni koji su željeli zajedničku BiH i zajednički život. Oni se za taj rat tako nisu ni pripremali. Čudno je međutim bilo to da zvanična bh vlast ni nakon dešavanja u Bosanskom Brodu, Bijeljini, Zvorniku, Višegradu i nakon granatiranja i blokade Sarajeva u prvoj polovici aprila nije pozvala građane BiH da se brane, ili ako ništa da se uklone iz određenih opasnih mjesta. Ratno stanje u BiH nije proglašeno ni kada su mnogi gradovi u BiH de facto bili porobljeni, spaljeni i „etnički očišćeni“, kada je genocid u nekim gradovima već sproveden. Ovaj rad je međutim ograničen na 06.april.1992 godine. Za period poslje ovog datuma koji nije tema ovoga rada se može reći da je jedna od najmračnijih epoha modernog vremena. Tragedija koja je zadesila BiH i njene narode je neizmjeriva i neopisiva. O njoj ću svakako pisati nekom drugom prilikom.

16. UMJESTO ZAKLJUČKA

Osamostaljenje i izlazak BiH iz Jugoslavije su ustvari realizirani u najnepovoljnije vrijeme, kada su JNA i SDS uveliko bili spremni da na referendum o nezavisnosti odgovore najkrvavijim ratom. Kroz čitav rad sam pokušao opisati kako je JNA sprovodila okupaciju BiH, kako je vrh SDS-a sprovodio pripreme za njenu podjelu i pokušaj uništenja. Karadžić i vrh SDS-a nisu toliko ni krili šta smjeraju, njihove namjere i njihova krivica se danas uopšte i ne osporavaju, oni su rat spremali i za rat su ponajviše i krivi. Začudojuće je međutim koliko štetnu i pogubnu politiku po BiH je vodio vrh stranke SDA, svojim ignorantnim stavom prema secesionističkoj i ratohuškačkoj politici SDS. Nelogičnim potezima, masovnim propustima i totalno pogrešnim procjenama vrh SDA se nije adekvatno rukovodio ni interesima svog naroda, a ni interesima građana BiH općenito. Izvesti zemlju iz Jugoslavije u najnepodobnije vrijeme je ustvari značilo staviti golorok narod pod nož. Potezi SDA u smjeru osamostaljenja BiH su vodili u rat i čelnici SDA su morali znati u šta upuštaju goloruki narod. Kada su se već odlučili na drastične korake koji vode u rat, barem su bili dužni narod adekvatno pripremiti za rat koji sljedi.

Da je BiH sljedila svoje prirodne svaznike Sloveniju i Hrvatsku, možda bi se mnoge stvari odvijale mnogo povoljnije. Međutim i kod ovakve opcije bi postavio jedan upitnik. Ne mislim da bi Tuđman odustao od pokušaja podjele BiH. Ovdje se dakle ponovo osvrćem na moju tezu da je rat Bosni i Hercegovini nametnut. Ne mislim da je BiH zasjenčena mračnim planovima

Miloševića i Tuđmana mogla izbjeći rat, ali mislim da je pametnija politika mogla spasiti mnogo više ljudskih života i spasiti jedinstvo BiH. Predsjednik BiH je tvrdio da je referendumom želio spasiti već pocijepano tkivo BiH, za čije cjepanje je i lično bio odgovoran pasivnošću i ne raskidanjem koalicionog odnosa sa militarističkom strankom SDS, te pristajanjem na etničke podjele BiH prema lisabonsko-briselskom konceptu. Takvi koncepti su i danas na snazi i od Bosne su napravili nakaradnu državu, njene građane razdjelili i mnoge od njih učinili građanima drugog i trećeg reda, a neke prisilili da sreću traže daleko od svoje domovine i rodnog kraja. Vrh SDA po svemu sudeći uopšte nije vodio računa o narodu, kojem je čak šta više slao krajnje pogrešne poruke, o tome kako rata neće biti, te da je za rat potrebno dvoje itd. Nije trebalo imati posebne analitičke sposobnosti da bi se shvatilo da će BiH ući u rat, pogotovu nakon martovskih dešavanja u Sarajevu i Bosanskom Brodu. Rat je uostalom već uveliko viđen u Dubrovniku i Vukovaru. Izetbegović je nakon završetka rata za BBC izjavio. „Očekivao sam da će doći do sukoba, ali nisam očekivao genocid“. Svome narodu i građanima BiH je međutim u samo predvečerje rata rekao „da rata neće biti“, te da mogu „mirno spavati“, što spada u jednu od najvećih grešaka u istoriji Bosne i Hercegovine. On je narod umirio, pacifizirao, ljudi su tako vjerujući Izetbegoviću zaboravili realnost, nisu se uopšte pripremali na rat ni psihološki ni vojno, ni na bilo koji drugi način. Na taj način su građani BiH zatečeni ratom, što je dalje bio uvod u najveću tragediju na tlu Europe poslje završetka 2.svjetskog rata.

Za slobodnu i nezavisnu BiH se trebalo boriti, ali to je Izetbegović propustio reći svome narodu u samom početku njegovog stradanja i rata protiv BiH. Ovakvi propusti i „kontra-potezi“ vrha zvanične BiH vlasti su uvećali tragediju svih bh. građana, a naročito Bošnjaka. Protiv BiH su radili mnogi vanjski i unutarnji faktori moći, oni su to manje više radili otvoreno i na očigled svijeta. Mnogi od njih su danas stanovnici Haaga, ali ne i oni najodgovorniji. Bosni su od strane srpskih i hrvatskih ekstremnih krugova moći nametane podjele i uništenje. Ministri EZ-a su začudo u predratnom periodu u etničkim podjelama tražili rješenje. Na podjele međutim nije trebalo pristati i oni koji su na njih pristali su Bosnu vodili pogrešnim putem. Oni su pristavši na etničke podjele koje su počele u predratnom periodu, od BiH napravili zemlju-bolesnika u Europi, zemlju koja se i dandanas veoma teško oporavlja i čije je jedinstvo i napredak manje-više ostavljeno na milost i nemilost EZ i SAD.

LISTA IZVORA

Borba, Nedeljne informativne novine, Beograd.

Danas. Hrvatski politički tjednik, Zagreb.

Dnevni avaz, politički list, Sarajevo.

Feral Tribune. Tjednik hrvatskih anarhista, protestanata i heretika, Split.

Monitor. Crnogorski nezavisni nedeljnik. Montenegropublic, Podgorica.

Muslimanski glas, časopis, Sarajevo.

Nacional. Globalni tjednik. Media pres d.o.o., Zagreb.

Nedjelja. Sedmična revija Oslobođenja, Sarajevo.

Nezavisne novine, informativne novine, Banja Luka.

NIN. Nedeljne informativne novine, Beograd.

Od zatvorenika do predsjednika, FTV 02.12.2007

Oslobođenje, dnevni list, Sarajevo.

Radio Televizija Sarajevo 14.10.1991.

Slobodna Bosna. Nedeljna informativno-politička revija, Oko, Sarajevo.

Smrt Jugoslavije. Dokumentarni film, BBC, London.

Večernji list, časopis Zagreb.

Vreme, časopis Beograd.

www.answers.com/topic/memorandum-of-the-serbian-academy-of-sciences-and-arts

LISTA LITERATURE

- Borogovac, Muhamed: *Rat u Bosni i Hercegovini - politički aspekti*, Narodni list, Zadar 2000.
- Bojić, Mehmedalija: *Historija Bosne i Bošnjaka*, TKD Šahinpašić, Sarajevo 2001.
- Burg L. Steven & Shoup S. Paul: *The War in Bosnia-Herzegovina*, Sharpe, Armonk, N.Y.
- Dedijer, Vladimir: *Genocid nad Muslimanima*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Delalić, Medina & Šaćić, Suzana: *Balkan Bluz*, Sarajevo 2007.
- Duraković, Nijaz: *Prevara Bosne*, DES, Sarajevo, 2004.
- Đilas, Milovan & Gaće, Nadežda: *Bošnjak*, Bošnjački institut, Zuerich 1994.
- Filipović, Muhamed: *Bio sam Alijin dipolomata*, Delta, Bihać, 2000
- Halilović, Sefer: *Lukava strategija*, Matica, Sarajevo 1998.
- Halilović, Semir: *Državna tajna*, Matica, Sarajevo 2005.
- Izetbegović, Alija: *Tajna zvana Bosna - govori, intervjui i pisma 1989-1993*, Oko, Sarajevo 2004.
- Komšić, Ivo: *Preživljena zemlja*, Prometej, Zagreb, 2006.
- Malcom, Noel: *A short History of Bosnia*, Papermac, London 1999.
- Silber, Laura & Little: Allan, *Yugoslavia – Death of a Nation*, Penguin Books New York, 1997
- Zulfikarpašić, Adil: *Članci i intervjui*, Bošnjački institut, Sarajevo 1991.